

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKESZI SZAKFOLYOIRAT

XLVIII. ÉVFOLYAM 7. SZÁM

1973. JÚLIUS

TARTALOMJEGYZÉK

EGYHÁZUNK ÚTJÁN

A diakóniai teológia lesz életünk gyakorlatává (Fodor Ottmár) 385

PETŐFIRE EMLÉKEZÜNK

Köszöntő a Petőfi-emlékünnepepen (D. Káldy Zoltán) — — — 390

Petőfi a fény fia volt! (Szalatnai Rezső) — — — — — 392

TANULMÁNYOK

Evangélikus egyház a magyar államban (Dr. Fabiny Tibor) — 396

A reformáció kora (Pintér Károlyné) — — — — — 396

Antikommunizmus a teológiában és az ökumenizmusban
(Dr. Nagy István) — — — — — — — — — — — 402

FÓRUM

Kettesben a tragédiával (Káposzta Lajos) — — — — — 416

SZEMLE

„A Biblia világa” (Veöreös Imre) — — — — — 421

A jövőtől való félelem (Dr. Hafenscher Károly) — — — — — 428

HALOTTAINK

Kuthy Dezső (Szabó József) — — — — — 432

Smid István Lehel (Benkóczy Dániel) — — — — — 433

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Szentháromság után 10. vasárnap (Mekis Ádám) — — — 435

Szentháromság után 11. vasárnap (Magyar László) — — — 438

Szentháromság után 12. vasárnap (Dr. Nagy István) — — — 442

Szentháromság után 13. vasárnap (Dr. Hafenscher Károly) — 445

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy István

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt
Előfizetési ár: havi 20,— forint, fél évre 120,— forint, egy évre 240,— forint

Csekkszám: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 516—220507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1088 Budapest VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142-074

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya
73.2534/2-07 — Zrínyi Nyomda, Budapest. F. v.: Bolgár Imre

Indexszám: 26 451

Egyházunk útján

A diakóniai teológia lesz életünk gyakorlatává

(Esperesi beköszöntő. Elhangzott a Csongrád—Szolnoki Evangélikus Egyházmegye rendkívüli közgyűlésén Szolnokon, 1973. április 27-én.)

Főtisztelendő Püspök Úr,
mélyen tisztelt Egyházmegyei Közgyűlés,
kedves Vendégeink!

A számomra oly fölemelő, szolgálatom felé elindító s hivatalomba beiktató istentisztelet szolgálatát hálás szívvel köszönöm meg Főtisztelendő D. Káldy Zoltán püspök Úrnak. Köszönöm, hogy igehirdetésével megbiztatott az út kezdetén s majdani folytatásában is gyakorta szeretnék visszatérni szívem mélyén itt elhangzott szavaihoz. — Szeretném ugyanakkor köszönetemet azért is kinyilvánítani Főtisztelendő Püspök Úr felé, hogy személyemet az egyházmegyei presbitériummal való egyetértésben a gyülekezeti presbitériumok felé az esperesi tisztre javasolni szíves volt. — Ugyanakkor őszinte szívvel köszönöm meg az Állami Egyházügyi Hivatal igen tisztelt szervei felé, hogy Püspök Úrral való egyetértésben támogatták jelölésemet. — Nem utolsósorban, sőt a közvetlen közelség diktálta meleg érzéssel köszönöm meg a Csongrád—Szolnoki Evangélikus Egyházmegye valamennyi gyülekezeti presbitériumának egyhangú bizalmát, szavazatát.

Esperesi szolgálatom első megnyilatkozásaként azt kívánom kijelenteni, hogy munkámban, vezetői tisztségemben az Ünnepeyles Nyilatkozatnak megfelelően kívánok élni és eljárni. Magamra nézve azt teljes egészében kötelezőnek tartom, azzal teljesen egyetértek.

Mélyen tisztelt Egyházmegyei Közgyűlés!

Egyházunkban mindenfajta cselekményt és megnyilatkozást ezzel a Jézus Krisztustól tanult, és általa életében, halálában, feltámadásában egyaránt megjelenített szóval illetünk: *Szolgálat*. Az igét jól értő egyház ebben és ezáltal van jelen a világban. Ennek révén tesz vallást hitéről, ennek igényével közeledik emberek felé, erre vonatkozó krisztusi mandátuma tudatában foglalkozik a teológiai tudományokkal. A szolgálat titkát és lehetőségét éppen azzal tárja fel az egyház és gyülekezetek előtt Jézus Krisztus, hogy „... mindig besorolta magát a többi ember sorába, és így végezte el Isten akaratának engedelmeskedve szolgálatait”. (D. Káldy Z. Diakóniai teológiánk továbbfejlesztése.)

Azért vagyok személy szerint különösképpen is hálás Isten felé, hogy olyan teológiai korszakban élhetek, ahol és amidőn a diakóniai teológia az életünk gyakorlatává lesz. Hálás vagyok azért, hogy olyan egyház, olyan gyülekezet tagja vagyok, mely a maga létével, fennállásával, életformájával, cselekvési formájával ábrázolja ki a diakóniát. Ezzel kívánom aláhúzni azt az általam igen jelentősnek tartott teológiai felismerésünket, melyet D. Káldy Zoltán püspök Úr így fogalmazott

meg: ... nem a valamivel többet cselekvés igényéről van szó, hanem arról, hogy a diakónia a gyülekezetek lét és életformája, gyakorlat és demonstráció. Gyakorlat a maga körén belül, és demonstráció a szó nemes értelmében a világ felé.

Diakóniai szempontból valom e kettő elválaszthatatlanságát. Hitünk megszegyenyítése lenne az, ha köztük határt látna szemünk, s valahol, valamiben megállj!-t parancsolnánk magunknak. Vallom az Isten országa és földi országunk tökéletes koegzisztenciáját, mint diakóniai teológiánk másik sarkalatos igazságát. Nem érzem idegen világnak, sőt teljességgel a magaménak vallom, becsülöm szocializmust építő népem hazáját, az én magyar hazámat. Büszke vagyok azokra a hatalmas eredményekre, melyeknek magam is szemtanúja lehettem és lehetek napról napra. De éppen ez késztet arra, hogy mindenkor egyházi szolgálatom által szolgáljam népemet, a szocializmust építő társadalmunkat. Meg vagyok győződve arról, hogy hitem, és mindannyiunk hitéből fakadó szolgálatunk csak ilyen „határtalanságban” lesz áldott Isten felől, és hasznos az emberek felé. Ez áll, és kötelez az egész világ felé is! Kegységünk mércéjévé ma kétségtelenül azt is tette az Isten, hogy mennyire tud nyugtalanítani a világban való igazságtalanság, békétlenség, elnyomás, faji és világnézeti megkülönböztetés, az éhezés stb. — És mindez nem önmagáért, hanem az emberiségért, kik Isten teremtő és üdvösségre szólító szeretetének tárgyai ebben a világban. Ez pedig politikai szolgálatunkat igényli. Diakóniai teológiánk helyes felismerése jóval túllendít minket az ostoba morfondírozó lehet-szabad feletti töprengésen, amikor világossá teszi: „Az üdvösemény szabaddá teszi a keresztyén embert a politikai cselekvésre, amely mint ilyen egészen a világi cselekvés ésszerű mértékéhez igazodik”. (D. Káldy Z.: Diakóniai teológiánk továbbfejlesztése.)

Mélyen tisztelt Egyházmegyei Közgyűlés!

Az eddigiekben azt kívántam bizonyítani, hogy egyházi szolgálatunkban szép és felelősségteljes feladatok várnak ránk. Ugyanakkor azonban elengedhetetlen további eredményes szolgálatunk szempontjából a lépéstartás abban az ütemben, melyet egyházunk vezetősége a diakóniai teológiával diktál. Ez a lépéstartás pedig egyaránt igény és lehetőség is egyházmegyénk felé, melynek életével kapcsolatos néhány kérdésre kívánok rátérni.

Egyházmegyénk a Csongrád—Szolnoki Evangélikus Egyházmegye területén 11 lelkészi állás, illetve lelkészi hivatal van. A lelkészi állások egy kivételével, az ambrózfalvai lelkészi állás kivételével betöltöttek. Itt is rövidesen be kívánjuk tölteni a lelkészi állást. — Nagy szórványterülettel rendelkező, de ennek ellenére kis létszámú gyülekezeteink egyértelműen tudják, érzik és tapasztalják, hogy részei a Magyarországi Evangélikus Egyháznak. Főképpen az éppen közöttünk időző D. Káldy Zoltán püspök Úr bölcs egyházpolitikájának köszönhetően ma egyházmegyénkben a lelkészi szolgálat nem valami számkivetett állapotot jelent, hanem itt szolgálni rang és megbecsülés.

Gyülekezeteinkben az igehirdetői és minden lelkipásztori munka végzése zavartalan. Lelkészeink és egyházközségi világi vezetőink magatartása nem egy helyen a helyi városi és falusi vezetők elismerését vívta ki. Tudomásom szerint az elmúlt napokban lefolyt választások alkalmával, nemkülönben azt az megelőző jelölőgyűléseken az evangélikus lelkészek és hívek nagyfokú politikai érettségről tettek tanúságot.

Mindez együttesen jelzi azt, hogy egyházmegyénkben gyülekeze-
teinkre és egyháztagjainkra nem jellemző a lemaradás az egyházveze-
tőség által éppen a diakóniai teológiával diktált ritmustól. — És ha elő
is fordult, vagy előfordulhat valahol, valakinél elmaradás, rosszullépés,
— annak igen gyakorta személyes emberi nyomorúság, megpróbáltatás
az oka. Ilyenkor különösképpen is fontos esperesi szolgálatomnak kívá-
nom tartani az ET. II. 78. §. 4. pontja első felének szavait: „Az esperes
az egyházmegye lelkészeinek pásztora...”

A ritmusban életszerűség van. Igaz ez abban a tekintetben is, hogy
kicsinységünk (lélekszámról nézve), vagy éppen nagyságunk (területről
nézve) nem lehet méntsége aritmiás előfordulásainknak. Ebben a tekin-
tetben négy tényezőt tartok megbecsülendőnek, melyek révén szolgál-
latunk életszerűsége, ritmusa, tartalmi és emberi meghatározói, tudom-
ányos teológiai fejlődésünk és igehirdetésünk elmélyültebb, izmosabb
és lankadatlan lehet.

Hadd vegyem elő — inkább csak utalásszerűen — ezeket.

1. *A Hazafias Népfront tájékoztatói az időszerű hazai és nemzet-
közi kérdésekről.* Azon túlmenően, hogy a Népfront ezeket a tájékozta-
tókat nagy anyagi erőfeszítéssel rendezi meg, részünkről a leglényege-
sebb az a tény, hogy mindig kiváló előadó tolmácsolásában kerül közel
az éppen időszerű hazai vagy nemzetközi kérdés. Elrendeződnek gond-
olatok, megvilágosodnak a napi politikai életnek olyan kérdései, me-
lyekre világos feleletet csak magunktól nem, — vagy nehezen tudunk
volna kapni. Nagy lehetősége ezeknek a tájékoztatóknak az is, hogy
egyéni kérdésekre, illetve ezek megválaszolására majdnem annyi idő
jut, mint magára az előadásra. Óriási dolog ez! Feltétlenül azt kell mon-
danom, hogy a jövőben is fogadjuk az erre szóló meghívást azzal az
örömmel, hogy lekipásztori szolgálatunknak nagy segítői ezek. De nem
csupán egyéni munkánk segítségét szolgálják a Népfront fenti alkalmai.
Emberök vesznek körül minket. Gyülekezeti tagok, akiknek élete csak
töredékes részben „zajlik” a templom, vagy a gyülekezeti termek falai
között. Benne vannak ők tudásukkal, erejükkel, szorgalmukkal abban
az életben, ahol a munkazaj és tollsercegés mindannyiunk kenyerévé
és életévé lesz. Nekik vannak és lesznek felénk nem csak az üdvösséggel
kapcsolatos kérdéseik. Vigyázzunk, felelősek vagyunk a válaszáért, mint
ahogyan felelősek vagyunk az emberért az Örökkévaló előtt! Állítha-
tom, hogy a helyes eligazodás és jó eligazítás éppen a Népfront tájé-
koztatóin formálódhat és alapozódhat. Legyen továbbra is becsülete egy-
házmegyénk lelkészeiben ezeknek a tájékoztatóknak!

2. *A Lelkészi Munkaközösségben folyó munkáról.* Örömmel és büsz-
keséggel említem a hosszú évek óta töretlenül eredményesen működő
egyházmegyei Lelkészi Munkaközösséget, mint szolgálatunk izzó pará-
zsú kovácsműhelyét, ahol edződik és formálódik tudásunk, egymás is-
merete és felkészültsége által tágul szemléletünk, vagy éppen összpon-
tosul kis és nagy teológiai, társadalmi természetű kérdések jó megol-
dására. — Mint a Lelkészi Munkaközösség éveken át titkára, volt al-
kalmam más, — és harmadnapon újraélni a jegyzőkönyvek készítése
idején az ülések légkörét. Újra és újra meg kellett győződnöm arról,
hogy hazai lelkesi tudományos életünknek igen nagy lehetősége ez.
Szerénytelenség nélkül megállapítható, hogy becsületesen dolgozott ed-
dig is Lelkészi Munkaközösségünk. Minden évben elvégezte a kitűzött
feladatokat. Néha magunk között köszönthettünk püspököt és teológiai
professzort egyaránt, akik a Munkaközösség elé kiírt témák valamelyi-

kéről tartottak igen színvonalas előadást. Éppen, mert Munkaközösségünk fontosságának tudatában vagyok, másrészt igen becsülöm kollégáim itt elhangzott munkáját, — mint leendő vezetője a Lelkészi Munkaközösségnek, feltétlenül szem előtt kívánom tartani és tartatni azt a nagyszerű lehetőséget, melyet ezek az alkalmak kínálnak. Korunkban a továbbképzés elengedhetetlen követelményként jelentkezik minden rangú dolgozó felé. A teológiai tudomány is hasonló igényvel lép a lelkészek elé. Ugyanakkor évről évre olyan témák kerülnek kidolgozásra, amelyek igen rövid időn belül, vagy máris megválaszolásra, gondolkodásra és elmélyülésre köteleznek.

Voltak az elmúlt évek során olyan jól kidolgozott témák egyházmegyénkben, melyekre „odafönt” felfigyeltek. Ez pedig nem kis dolog! A munkák zöme jól sikerült tanulmány volt, mindannyiunk számára feltétlenül nyereség. Meg kell említenem azokat a tanulmányokat is, amelyek viszont — legalábbis véleményem szerint — egy s más tekintetben nélkülözték a korszerűséget, a friss és előbbrevivó teológiai látást, lendületet. — Érdekes viszont, hogy ugyanazon lelkész egy adandó másik alkalommal olyan értékű munkát készített, amelyre oda kellett figyelni, s szolgálatunk számára feltétlenül nyereséget jelentett. Meg kell vizsgálni, mi lehet ennek az oka? Talán, vagy bizonyosan egyházi sajtónk időszakos mellőzése. A nagy áldozattal és kiváló szakembereink által megírt könyvek, cikkek, tanulmányok esetleg csak egyszeri átfutása, és a velük való felszínes foglalkozás.

Az bizonyos, hogy egyházmegyénk lelkészei jelenlegi összetételükben képesek színvonalas, korszerű és minden tekintetben előbbrevivó munkák elkészítésére. Olyan adottságunk ez, mellyel nem élni tékozlás lenne!

3. *Egyházi sajtónk felhasználása.* A haladás, az előbbrelépés kétségkívül való gátolója az, ha a lelkészek és a gyülekezetek vezetői folyton az „alapot tisztázásával” bajlódnak. Sok minden másért, de ezért is feltétlenül elengedhetetlen követelmény egyházi sajtókiadványaink rendszeres és alapos felhasználása, a tervszerű olvasás. Ennek eredményeként a döcögés helyett határozottabb és gyorsabb lesz a haladás. Sokszor éppen a tudatlanság, az ismeretek hiánya szüli a bátortalanságot. Akkor aztán elkezdődik az egyhelyben való topogás, a tévutakra való elfordulás. Egyházi sajtónk kiadványainak használata úgy a lelkész, mint a gyülekezet számára elengedhetetlen ismerve a mai, élő, útját, feladatát ismerő és értő gyülekezeti életünknek.

Éppen a lépéstartás okából, az elmaradás ellen, diakóniánk és egész keresztyén magatartásunk érdekében jó gyümölcsözni érnek gyülekezetünkben a könyvek és tanulmányok betűi, gondolatai. Olyan versenypályán futunk, ahol nem az győz, aki elsőnek ér a célba, hanem aki érti és végzi a mindennapokban Istentől kapott feladatát. Ha nem akarunk a hitünk fáján fonnyadó gyümölcsökkel éktelenkedni a világban, úgy nem lehetünk meg sajtókiadványaink alapos használata nélkül. Erre pedig egyházmegyénkben mindinkább szükségünk van és lesz! A világ, az élet természetszerűen veti fel igényeit az egyház felé. Nem válaszolhatunk ezekre padlásszobai elzárkózottsággal, hanem teljes nyíltsággal, bölcseséggel, egyházhoz illő módon. Gyülekezeti életünknek, szolgálatunknak elmellőzhetetlen segítsége egyházi sajtónk. Szeressük, becsüljük, szeretessük, becsültessük!

4. *Egyvonalban a tudomány és technika, irodalom és művészet mai szintjével.* Nem a lehetetlenre való buzdítás igényével szólok erről. Szol-

gálatunk betöltése, jó elvégzése, nemkülönben egyszerűen emberi megbecsülésünk alapvető igénye ez. A sancta simplicitas ma nem erény, hanem nevetségesség. Midőn ma a mikro- és makrokozmosz szinte egyszerre tárulkozik fel a kutató ember előtt, midőn az atommag és az úrhajó a napi hírek között szerepel, midőn a tranzistorok és az integrált áramkörök határozzák meg járásunkat-kelésünket, vizsgálják életünket és gyógyulásunkra felügyelnek, — a kiművelt emberfők sokasága között a helyünk! Ez vitathatatlan, ez követelmény! Diakóniai szolgálatunkból következően az egyház gyakorta emeli fel tiltakozó szavát a tudományos-technikai ember és életellenes visszaélések ellen. Ismereteink határozottabbá, megalapozottabbá teszik a tiltakozás szavát.

Az irodalommal és a művészettel való gyakori találkozás is nem csupán az öncélú műveltség kérdése. Ritkaság a szépen beszélő, jól artikuláló ember. Méginkább ritka a nyelvtani szabályokat mindenkor spontán alkalmazni tudó szónok, vagy igehirdető. Nem érezzük, de nem is igényeljük nyelvünk ritmusát, dallamosságát. Ócska, régi kifejezéseink ugyan még állják a gyakorta való koptatás megpróbáltatásait, de az újat, az értelmet felkeltő és nyitogatókat, a mának valókat ott hagyjuk a kortárs költők és írók könyveinek lapjain. Talán csak azért, mert nem ismerjük őket, írásukat, művészetüket. Szegényedünk és szegényítünk mai irodalmi és művészeti alkotásaink ismeretének hiányában.

Mélyen tisztelt Egyházmegyei Közgyűlés!

Az elmondottakban látom gyülekezeti és pásztori szolgálatunk néhány — és nem minden — szükséges jó értelemben vett kellékét. Esperesi szolgálattal szeretném elérni az elmondottak közöttünk való kiteljesedését, megbecsülését, mert meghatározó erejüket érzem.

Most, midőn megkezdem esperesi szolgálatomat, tiszta és őszinte szívvel adózom elődöm, néhai Bártfai Lajos esperes emlékének. Igazolja Őt Isten, mint hűséges szolgáját ezáltal, hogy érlelje be munkájának gyümölcsét mindannyiunk számára.

Magamat pedig, mint testvért az Úrban, a gyülekezetek szeretetébe és Isten kegyelmébe ajánlom!

Fodor Ottmár

Petőfire emlékezünk

Köszöntő a Petőfi-emlékünnepen

Elmondta Kiskörösön D. Káldy Zoltán püspök

Az elmúlt hónapokban Budapesten és vidéken iskolákban, kulturális intézményekben, társadalmi szervek ülésein százak és ezrek mondták ki Petőfi Sándor nevét. Születésének 150. évfordulója igazi népnépével növekedett hanzákban. De igen nagy azoknak a külföldi országoknak a száma is, amelyekben megemlékeztek a jubileumról, hiszen ő az első magyar költő, akit a világirodalom befogadott és művei csaknem valamennyi ismert nyelven megjelentek. A napokban tértem haza Dél-Amerikából, Chiléből, ahol elmondották, hogy megérkezésem előtt néhány nappal tartott Petőfi-ünnepélyen Santiagóban, a fővárosban sokszázan voltak.

De miért rendez külön Petőfi-ünnepélyt a Magyarországi Evangélikus Egyház? Többszörösen volna jogunk hozzá. Petőfi Sándor evangélikus volt. Ebben a templomban keresztelte meg Martiny Mihály evangélikus lelkész. Több evangélikus iskolának tanulója volt Kecskeméten, Sárszentlőrincen, Pesten, Aszódon és Selmeceen. Több evangélikus lelkész tartozott baráti körébe. Ünnepelhetnénk őt, mint, aki egyházunk talajából nőtt ki és noha az egyházhoz fűződő kapcsolatai nem voltak szorosak, mégis egész gondolkodásában, szellemiségében és szabadságszeretetében evangélikus volt. Mégsem ennek kinyilvánítására és aláhúzására rendezzük ezt az ünnepélyt, hanem annak kinyilvánítására, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyház „igen”-t mond arra a haladó gondolkodásra és cselekvésre, arra a forradalmi hazaszeretetre és világorradalmiságra, amit Petőfi Sándor képviselt, és amely ma sem éviült el. Lehet nagyon komoly és mélyreható vitát folytatni arról a kérdésről, hogy melyikből eredt a másik: a hazafiságból származott-e világorradalmisága, vagy világorradalmiságának gyümölcse volt hazafisága. Számunkra az a döntő, hogy azonosuljunk hazafiságával és kövessük őt az egész emberiség szabadságát szem előtt tartó gondolkodásban és cselekvésben. Ő mindig hazájáért és az egész emberiségért élt és halt. Amikor 1848-ban és 1849-ben a magyar nemzet a pusztá léteért és szabadságáért harcolt sokakkal együtt, abban a harcban benne látta a világszabadságért folyó harcot is. A hazai tennivalókat, a nagy világcélok részeiként fogta fel. Így mondta ezt: „Meghalni az emberiség javáért. Mily boldog, milyen szép halál.” Ebben a bizonyosságban halt meg Segesvár mellett a héjjasfalvi országút mentén.

Mi volt a forrása ennek a gondolkodásnak és cselekvésnek? Nem más, mint az emberszeretet. Nagyon szerette az embert. Ez megnyilvánult a szűkebb körben: az édesanyja és édesapja iránti fiúi szeretetben, a sírig tartó hitvesi szeretetben, a testvére iránti ragaszkodó szeretetben és abban az önzetlen és hűbéges barátságban, amelyet gyakorolt Arany János, Jókai Mór és mások iránt. De ez a szeretet áttörte a család és barátok szűk körét és elérte egész népét és az egész emberiséget. És mivel ennyire szerette az embert, a boldogság után vágyó népet és em-

beriséget, *harcolt is annak szabadságáért*, az emberi élet lehetőségeinek boldog és teljes kibontakozásáért. Ezért harcolt a magyar szabadságért és a világszabadságért.

Amikor egyházunk Petőfi emlékünnepeélyt rendez, *erre a Petőfi által megélt emberszeretetre mondunk igent és azt nyilvánítjuk ki, hogy népünk és az egész emberiség iránti szeretetben egyik kívánunk lenni Petőfi Sándorral*. Istentől kapjuk ezt a szeretetet, de megbecsüljük azokat, akikben ez a szeretet megvalósult.

Petőfi azt mondta: „Haza csak ott van, ahol jog is van.” Mi azt is tudjuk, hogy a *haza még ennél is több és gazdagabb valóság*. Hazánk új társadalmi rendjében a népé a hatalom és ez a nép magának építi ezt a hazát sok fáradsággal és áldozattal, de jó reménységgel.

Evangélikus egyházunk tagjai Petőfi forradalmi hazaszeretetével *vesznek részt ebben az építő munkában mint népünk tagjai*. Petőfi katonakönyvébe annak idején feljebbvalói beleírták ezt a modatot: „Hűséggel és becsülettel szolgált.” Ezt a hűséget és becsületességet várja népünk az evangélikusoktól is, akiknek gyönyörű hajtása Petőfi Sándor.

Petőfi Sándor halálát a héjjasfalvi országúton senki sem látta. Holttestét és sírját a mai napig nem találták meg. Halálát sokáig nem is hitték el. Legendák terjedtek róla. Sokan vélték találkozni vele. Mások fejfán látták nevét Szibériában, Törökországban, sőt még Amerikában is. *Egy bizonyos, mi csak egyféleképpen találkozunk vele: ha olvassuk és hallgatjuk költészetét*. Így lesz ma találkozásunk vele.

Petőfi a fény fia volt!

(Előadás Kiskőrösön, az evangélikus templomban, 1973. május 20-án a Magyarországi Evangélikus Egyház Petőfi-emlékünnepe)

Egy emlékező nemzeti közösség, az evangélikus magyarság nevében idézzük itt Petőfi Sándort, születésének százötvenedik évfordulója alkalmából. Most láttam a szobát, ahol a költő született. Itt látom a régi kancsót, amelynek vizébe belemártotta ujját a pap, hogy az újszülöttet megjelölje a kereszt jelével, vagyis beiktassa Magyarország evangélikusainak összetartozásába. Megnéztem az anyakönyvi bejegyzést, amely ezt az eseményt megörökítette az utódoknak. Mi nem hiszünk hiedelmekben, mégis most megilletődve körültekintünk ebben a templomban, megérintjük az ő tárgyait, magunkba szívjuk a levegőt, mely elsőnek táplálta az ő szívét. Az ifjú pályáján tűnődöm, aki huszonhat éves korában befejezte életét; hét éve volt mindössze ahhoz, hogy megírja életművét. Más költők akkor kezdik, amikor ő bevégezte. S ez az életmű nem hat csonkán. A világ irodalmi hatvan nyelven hirdetik Petőfi Sándor költészetét, az apostolok pünkösdi ereje jut eszünkbe. A nemzetek közötti érvényesülés olyan arányai ezek, aminőkben csak a nagy zene-költők részesülnek, akiknek szavát mindenki megérti, bárhol zendül fel a világon. Természetes, hogy hálával és büszkeséggel állunk Kiskőrösön, ahol ez a nagy költő és nagy ember megjelent, mint testet öltött gondolat. Az érzelmek átjárnak mindnyájunkat, tulajdonképpen nem is kel-lene őket értelmeznünk, állhatnánk és ülhethnénk itt akár némán, lehaj-tott fejjel, szabadon ringatva szívünket valamely költeményének rit-musán. Válasszunk magunknak hirtelen ilyen Petőfi-verset. Ez volna a legszebb áhitat a magyar nyelv országában.

De éppen Petőfi érvelt azzal, hogy az érzelem gondolattal kristályo-sodik s áll össze tudattá. S az egyéni tudat akkor jelez boldogságot, amikor találkozik milliók tudatával és azonosul vele. Illik tehát értel-meznünk Petőfi Sándort ezen a helyen, ahol az erő és akarat, melyet leggyakrabban Istennek neveznek az emberek, elrendezte térben és idő-ben világrajöttét és felserdülésének rendjét. Csodálatos a történelem já-téka és igazságtevése. Itt, ahol a török kiirtotta vagy rabláncra fűzve elhurcolta az eredeti magyar lakosságot, pótlásként befogadta a Magyar Alföld a Felvidék fiait, akik nem kisebb hűséggel szerették és szeretik ezt a földet, mint elődeik. A görbe török kardok gyilkos erejét legyőzte az emberi hűség, vagyis lelki erő, amely lelki erő Petőfi Sándorban jel-képre talált. Ez az elporladt halott élőbb mindenkinél, aki itt élt és mozgott s aki itt él és mozog velünk együtt. Petőfi Sándor bölcsőhelye Kiskőrös, amely után Kiskunfélegyháza ringatja meg ezt a bölcsőt és megannyi helység a Duna és Tisza közelében. A fiúcska még csak gyer-mek, s már vándorol ezen a vidéken, kimeresztett szemmel, táguló tüdő-vel. Goethe írta, hogy aki költőt akar megismerni, el kell mennie szülő-földjére. Senkire sem érvényes ez a tétel annyira, mint Petőfire. Szülő-földje nélkül, a Kiskunság nélkül, elképzelhetetlen mind emberi, mind költői kialakulása. Egy nemzet megannyi forrás egybefolyásából alakul ki, erek, patakok, folyók torkolati képét vetíti tűnődésünknek. Petőfi a ma-gyar reformkor torkolata.

Költő azzal hat, amit közöl. Az értékeléshez elegendő a mű, mint jelenség. Petőfi nemcsak azzal hatott, amit közölt, hanem személyes magatartásával is, mely úgy fedte költészetét, mint egyik téglát a másikat. A világirodalomban ritka az olyan költő, akinek lírai hitele egyezik személyes erkölcsi hitelével. Petőfi e ritka harmonikus jelenségek közé tartozik. Költői nagyságát emberi nagysága táplálja. Műveinek meggyöző erejével együtt hat jellemének erkölcsi ereje. Költői képei leplezetlen életérzéséből erednek. Tájékoztató világossága, forradalmi határozottsága az alföldi napfény. A fény fia volt, nem a homályé. Árnyék és köd nélkül nőtt fel, ezt nem lehet eléggé hangoztatni. Az izzó fény tette fényvivővé, hajthatatlanná, tisztává, egyenessé. Azonosult szülőföldje elemeivel. Ismeretes, hogy ő, a fiatalabb, magával ragadta az óvatos, kételkedő Arany Jánost. Barátságuk is olyan szép legenda, mint Petőfi egész tanulmányos élete. Arany László említi, hogy apja pesti éveiben gyakran álmódott Petőfivel. Repülve szálltunk ketten együtt az ég felé, mondta „a tamburás öreg úr”, aki nem szerette a szárnyas szókat. Petőfi egyenként, személy szerint győzte meg a magyarokat. S akit meggyőzött, híven kitartott mellette. Eötvös József, első, teljesen elismerő kritikusa, művelődésügyi miniszter korában bevezeti Petőfit az iskolákba. Petőfivel indul meg honismereti nevelésünk érzelmi része. Ezen alapszik hazaszemléletünk mindmáig s ez a jövő útja is.

Ennek a ma is elevenen ható lángésznek titka és magyarázata tehát itt keresendő, szülőföldjén, ebben az éghajlatban, az Alföldön, melyről azt írta, hogy neki olyan, mint „a nyílt, a fölbontott levél”, vagyis mindent elolvashatott benne, amire szüksége volt. Már az első verseiben erről a vidékről ír, soha nem kalandozik el valamely képzelt típus-tájra, mint a romantikusok. Minden verse alá odajegyzi, hol írta. Követhetjük minden szavát. Földrajzi hitele van minden jelzőjének. Ha valóban lélektani állapot, hogy a táj meghatározza a szellemet — ez Petőfi esete. Tiszta forrásnak rémlik alföldi nyelve is, hangalakjában mintha ő teremtené a puszták színe előtt. Gyermeki hűséggel borult az Alföldre, akárha szüleire, akiket annyira szeretett. Ez a föld-szülő érzése összetéveszthetetlen minden más hasonló érzéssel. A szabad puszták fiának érezte magát. Megtanította a magyarokat a szabad lélegzetvételre, s nem a szó testi értelmében. Petőfi szabadságra és függetlenségre nevelt, s nevel ma is.

Átszemléltette a magyar rónát, magyar tájjá emelte, nemzeti tájésményt adott nekünk. Berzsenyi és Kisfaludy Sándor már régen Petőfi előtt felfedezte a Dunántúl édes, kék-zöld szépségét, mégis a magyar hazafias eszmélés tengelye országosan az Alföld lett. Ez Petőfi verseinek sugallata volt. A síkság felfedezésével ellenszegült a romantika, vagyis az előtte járt költészeti felfogás általános hegyimádatának. Petőfi az első európai költő, aki a síkságot dicsőíti embernevelő szabad tájként. Úgy szemlélteti az Alföldet, mint egy másföldi ritka vidéket. „Szép vagy, Alföld, legalább nekem szép” — ez az ujjongó hang érzékelteti a Petőfi-táj kibomló gyönyörűségét, mint egy rózsa kehelyt. Ezt a képet túlzásnak érezték borúlátó magyar utódai. „Az Alföld sem oly szép, mint Petőfi festé” — hangoztatja Arany László a Délibábok hőseiben. Hiába hangoztatta, a nemzet Petőfi Alföld-képét magyar földrajzi és nemzetpolitikai valóságnak fogadta el.

De Petőfi Sándor Alföld-képébe és fogalmába beolvasztotta társadalmi élményeit és magyar nemzeti igényét. Ez a rendkívüli és nagyserű ebben a lírában. Öszinteséggel és bátorsággal mutatta be a világ-

nak apját és édesanyját, házukat, udvarukat, a kutyát is s az egy szál tyúkot, a szegény család életkörét. A magyar költészetben apáról-anyáról nem készült költészeti alkotás Petőfiig. A Füstbe ment terv édesanyja lényét nagyjtja fel, mint az alföldi versek a síkság óriás kupoláját, a füvek muzsikáját. A vers egyetlen hasonlata, „csüggtem ajkán szótlantul, mint gyümölcs a fán”: a teljes azonosulás, a gyermeké a szülővel. Hangsúlyozni kell, hogy ezt az azonosulást a szeretet teremti, nem egy elképzelt, hanem egy átélt, az egész emberen eláradó szeretet. Hasonlataiban összefonódik az apa fogalma a természeti képpel: „S mint édes fia fejére Áldó keze az atyának, Úgy hajolnak rám az ágak”. Ez a hűség és ragaszkodás megannyi versében s prózájában szüntelen lángol. Minta-fiú volt, mintaképe a barátnak, testvérnek, férjnek és apának is. Állandó vágyképe a meleg szoba. Az otthon érti ezen, ahogyan később részletesen is elmondja. De nemcsak azért vágyott a meleg otthon után, mert annyszor otthontal volt rövid életében, hanem azért, mert az otthon a családi létforma tárgyyszerű megjelenítése, a fészek képe. Szerelmi érzései is e fészek-szerелеmben futnak össze. Az alföldi táj levegője s az alföldi család melege nevelte, serkentette, ösztökélte. Egy sürögősen forradalmi változtatásra érett országrendnek a családi kör erkölcsi erejét ajánlja Petőfi. Ez döntő jelentőségű gondolata. Petőfi nem úgy forradalmi íróegyeniség, hogy rombolni akar, hanem úgy, hogy csak a rosszat akarja eltüntetni s helyére tüstént fel akarja építeni a jót.

Minden gondolata ehhez a gondolathoz társul, a békés családi képhez. Erre ösztönöz egész költészete, minden elbeszélő költeménye, főként a János vitéz és a Bolond Istók. Csupán az Apostol mondanivalója kivétel, de hisz tudjuk, ennek lehangoló, szomorú képeit szabadszállási képviselői elbuktatása váltotta ki, vagyis a fájdalom, megalázás és kiábrándulás. A Bolond Istók szeretetben és emberségben összeálló családi képe alighanem a legszebb, itt találkozik az alföldi tájkép, a puha, havas téli est, a tűzhely körül pergő rokka, az éneklő asszony, a nagypapa meséjét hallgató gyerekek, s a tűnődő fiatal férj rajzával. Erre kívánta felszabadítani a népet, Magyarország minden népét. Nem volt fellegjáró, realista volt. A sorsa vitte végig egész Magyarországon, fellépett a hegyek közé, leszállt a mély völgyekbe, folyókon, patakokon ringott. Pórszonyban országgyűlést hallgatott végig, Nagykárolyban megyei választást tekintett meg, Sopronban katonaruhában állt őrségen, Erdélyben a szabadságharc honvédeivel harcolt. Mindez a kézzelfogható valóság felismeréséért történt, nem véletlenül. Petőfi Európa egyik legnagyobb költője életművével azt fejezte ki, hogy valóban szabaddá és boldoggá csak személyes erkölcsi meggyőződéssel válik a magyar nemzet. Oda kell adnunk magunkat Petőfinek!

Magyarország földrajzi és társadalmi valóságához harmadik elemként hozzátársította a magyarság történetét. Tévedhetetlenül osztályozta hőseit és eseményeit, felismerései megóvták az általánosítástól s a szabványos képektől. E tekintetben folyton fejlődött, a szabadságharc alatt idézte múltunkat a legélesebb vonásokban. Így alakult ki, éppen halála előtt, teljes magyar élménye. Erre az élményre és igényre, melyet legszébben egy lírai képe fejez ki, hogy ugyanis szép Magyarország bokréta Isten kalapján, építette rá a világszabadság eszméjét. Ez az eszme Magyarország szabadságán és függetlenségén, a magyar társadalom nemzeti fejlődésén, mint szilárd alapon helyeződik el. Nem hagyta el ennek az országnak határát. Neki a verseiben emlegetett „nagyvilág” ez a föld

volt, a változatos és teljes. E föld valósága nélkül szétfoszlik a világ-szabadság, akár egy szólam. Oda kell adnunk magunkat Petőfinek!

Megmutatta, hogy a vers nem szemfényvesztés, nem színes szóáradat, a vers gyönyörködtet, felráz és tudatosít. Ez a költészet nem egy századra szól, eleven ma is, eleven lesz, míg élni fog a magyar szó. Miért? Mert érthető és őszinte. Petőfi költészete nemcsak az ifjúság érzelmi viharzását rejti magában, hanem az emberi életkor egész hang-sorát, az öregekét is. Ehhez kellett a gyors és teljes tapasztalat pár év alatt, minden dolgok ismerete, minden titkok megsejtése. Nincs egy valószínűtlen jelzője, kiagyalt szava, irtózott a hitel nélküli szóktól. Versei közmondásszerűen helyet foglalnak a magyar nyelvben, ahogyan dalai népdal-hitelűekké váltak, s nem is csak magyar nyelven, a Duna-medence népeinek nyelvén is. Ez az évforduló is mutatja, mennyire érvényes és igazi ez a költészet szerte a világon. Oda kell adnunk magunkat Petőfinek!

Míndez, amit elmondtam, hajszálgökerek erejével összefügg Petőfi Sándor evangélikusságával. Nyilvánvaló, hogy evangélikus mivolta nem csupán matrikuláris állapot, hanem szellemi, társadalmi és erkölcsi igény, mely nem gyöngítette, hanem táplálta a költőt. Költészete rejtélyes marad annak, aki nem ismeri a Károli Biblia történeteit és képeit, a magyar realizmus stilisztikai forrását. Petőfi nem volt kép-mutató, Istent idézte nagy vallomásai tetőfokán s nemzeti érzéseivel egyszerre élte át a magyar protestantizmus szabadságharait, írót és mártírjait. A családi kör levegőjéből ez az áramlat csapta meg. Tábori levelében, melyet a vízaknai csatából dátált, s mely a Közlönyben jelent meg, ezt közli: „Megyünk bérci folyamok gyanánt, mint hajdan a Bethlenek, Rákócziak, Thökölyek s hullámainkon visszük a szabadság bárkáját.” Evangélikus és református fejedelmeinkkel a vallásszabadság hőseit idézi, mint örökhagyókat. Ez a magatartás lángolt tudatában a nemzeti szabadságharcban. A vallás szabadsága a szellem szabadsága, vagyis lényegében azonos harc, mert a lét erkölcsi előfeltételeit hozza. Így csak az gondolkodik, akinek lelkiismeretében a nemzet nevelése és jövője ég az emberi élet legnagyobb lángjával. Petőfi Sándor valóban nemcsak a legnagyobb magyar költő, hanem legnagyobb nemzetnevelőnk is. Oda kell adnunk magunkat Petőfinek!

Szalatnai Rezső

EVANGÉLIKUS EGYHÁZ A MAGYAR ÁLLAMBAN

— A reformációtól napjainkig —

Az *Egyháztörténeti Szakcsoport* nevében tesszük le az alábbi tanulmányt — és az ezzel kezdődő sorozatot — a Lelkipásztor olvasóközönségének asztalára. Kettős jubileum alkalmából tesszük ezt. A folyó esztendő ugyanis két szempontból is ünnepi éve egyházunknak: a hazai reformáció megindulásának 450. évfordulójára emlékeztünk a tavasszal, az év végén pedig 25 éve lesz annak, hogy evangélikus egyházunk Egyezményt kötött a magyar állammal.

Az öt éve létrehívott Egyháztörténeti Szakcsoport tanulmányi munkával járul hozzá a kettős jubileumhoz. Az egyházunk és államunk további jó viszonyának munkálását célozza ezzel és egyúttal a 450 éves múltnak kíván emléket állítani. A tanulmányok közös alap gondolata az, hogy — tömör formában — ismertesse és értékelje a magyar állam és az evangélikus egyház viszonyának alakulását a reformációtól napjainkig. Úgy véltük, hogy múltunk ilyen jellegű feldolgozásával még adósai vagyunk egyházunknak.

Munkánk során szem előtt tartottuk egyházunk új teológiai felismeréseit. Különös kritikával illettük egyháztörténetünknek azokat a jelenségeit, amelyek során egyházunk Istentől kapott megbízatását elhanyagolva, összeszövődött az uralkodó osztályok érdekeivel. Viszont igyekeztünk kiemelni azokat a haladó vonásokat, amelyekkel Krisztus Urunk parancsára jobban figyelve, népünkkel sorsközösségben szolgálták és szolgálják ma is egyházunk legjobbjai az egész emberiség ügyét.

Múltunk felmérése során jutottunk arra a felismerésre, hogy egyházunk múltjának számos területén vannak olyan feltáratlan haladó hagyományok, amelyek megismerése és megismertetése sürgős feladatunk, hogy ezzel is segítsük egyházunk szolgálatát a szocialista társadalomban. Szakcsoportunk további célként tüzte ki ezeknek feltárását és közéletét.

Bízunk abban, hogy szerény munkánkat haszonnal forgathatja a lelkes kar, és útbajazítást kaphat belőle minden olvasó. Az összegyűjtött és feldolgozott anyag közrebocsátásával ugyanakkor jó szolgálatot remélünk tenni az Egyezmény jótéteményeiben részesülő egész népünknek is.

Dr. Fabiny Tibor

I.

A reformáció kora

Az a szellemi áramlat, amely hazánkban az evangélikus egyház medrét kialakította, sajátos formáit megteremtette és tartalommal töltötte meg: a magyar reformáció volt.

Mikor e tanulmány során különböző korokban vizsgáljuk egyházunk és magyar államunk kapcsolatát, szükségképpen kell a kezdetnél hosszabban időznünk.

1. Társadalmi háttér

A magyar evangélikus egyházat a magyar reformáció hívta életre. A meghatározásból kitűnik, hogy nem teszünk egyenlőségi jelet a hazánkban lezajlott nagy eszmei változások és a németországi vagy más lutheri reformáció közé. A hazai viszonyok, adott történelmi tényezők, a magyar gondolkodásmód formálták sajátossá, egyénivé a magyar reformációt. Ezeket a sajátosságokat most nem vizsgálhatjuk minden szempontból, csupán a témánkkal összefüggő társadalmi, politikai kérdésekre vonatkozó megnyilvánulásokat tartjuk szem előtt.

Az első megállapítás, amit tennünk kell, az, hogy *magyar reformátoraink társadalmi kérdésekben radikálisabb nézeteket képviseltek, mint akár a német, akár a svájci reformátorok*. Az adott hazai történelmi helyzet formálta ebbe az irányba reformátoraink gondolkodásmódját. *Molnár Erik* így ír erről: „A török veszély a reformáció megalkotóinak, Luthernek és Melanchthonnak a tanaiban is központi kérdés, de azt hirdetik, hogy az oszmán birodalom felett *imáival* is győzelmet arathatnak. Magyarország lakói viszont a törökkel szemben a reformáció hirdetőitől *aktívabb programot* igényeltek. A prédikátorok műveiben a török elleni harc kérdése a főurak, nemesek, főpapok bűneivel kapcsolódik össze. Azt hirdetik, hogy ők az okai a politikai széttöredezettységnek és a török támadások sikereinek. Az országot megsemmisítéssel fenyegető veszedelem, mint a valóságban, a prédikátorok szemében sem békíti össze még időlegesen sem a népet a nemesekkel, sőt még élesebben fordítja őket ellenük.”

A magyar reformáció egyik jellemző vonása tehát — különösen a török hódoltság területén — *a néppel való szolidaritás*, a nép legsős rétegeinek olyan felkarolása, amelyre addig csak a parasztháború történetében találunk példát. A magyar reformáció a magyar nép reformációja volt. Ezt annak ellenére is kell és szabad állítanunk, hogy világi szószólói és képviselői a nemesi és főúri osztályok uraiból vagy a városi polgárság soraiból kerültek ki, akik — amint a későbbiek folyamán kitűnik — sohasem tudtak igazán megszabadulni osztályérdekeiktől.

A török által pusztított területeken a magukra maradt paraszttal és jobbágyokkal valóban csak a *vándorprédikátorok* törődtek, akik nagy szenvedések és áldozatok árán vigasztalták a megnyomorodott népet. Az ígéhirdetéseikben sürűn előforduló ószövetségi párhuzamok nem csupán a hit ébresztését szolgálták, hanem nagyban hozzájárultak a hallgatóság politikai, történelmi látókörének a szélesítéséhez is. Jellemző, hogy a török maga is úgy figyel ezekre a reformátorokra, mint akiken a magyar nép nemzeti, népi tudata múlik. Akár *Sztárai Mihályra*, akár *Szegedi Kiss Istvánra* érvényes *Thury Pál* megállapítása: „a török éjjel-nappal áskálódik papjaink és iskoláink ellen, mert azt tartják, miattuk nem akar a magyar török lenni. Rajtam kívül nincsen olyan pap, akit a török meg ne vert volna. A veretés általában minden nap folyt...”

Az *anyanyelv és az általános műveltség* terjesztése egész Európában kísérő jelensége a reformációnak, de az az iskolapolitika, amely nálunk megindult, elsősorban az alsófokú iskolák felállítását szorgalmazta, s az alsóbb néprétegek tanítására helyezte a hangsúlyt. Ez pedig nem egy-

szerűen a szűkös anyagi viszonyok, vagy a földesurak fukarságának a mutatója, hanem sokkal inkább jelzi a magyar reformáció igazi irányát, gravitálását *a nép felé*. Ezeket a tényeket, ezeket az eredményeket világi történetírásunk is egészen pozitívan értékeli. Ugyancsak *Molnár Erik* állapította meg: „A jobbagyság s a városi plebejus réteg előtt felszabadulás nyílik abból a határtalan lelki nyomorúságból, amelyben a katolikus egyházi dogmák, s a műveltségtől elzárt állapota tartotta. A falunak az új egyházi szervezetekben lehetősége nyílik, hogy döntsön számos őt illető vallási kérdéstről, s a csodák, a püspöki hatalom természetfeletti eredetűnek vélt tekintélyei szemé láttára váltnak semmissé. A falvak, végvárok népe, mezővárosok lakossága maga választhatta egyházi tanítóját... A reformáció tanai nyomán módosult a tömegek társadalmi tudata és alakult politikai szemlélete.”

A magyar reformáció hazánk történetében azoknak a haladó mozgalmaknak a sorába tartozik — legalábbis első megjelenési formájában — amelyek népünk számára valóban felemelkedést, előbbrejutást jelenttek.

2. Három állam uralma alatt

Milyen volt a magyar állam a reformáció idején? Milyen volt az ország, a nemzet állapota, amikor az evangélikus egyház megalkotta első szervezeti formáit? Ha nem volna már mögöttünk az újkori és a legújabb történelemnek annyi tragikus válsága, azt kellene mondani: Magyarország történetének legsúlyosabb idejét élte.

A mohácsi vész előtt: gyenge kezű király; hatalmaskodó főurak és főpapok kezén konccá vált az ország; eltiport nép; anyagi, szellemi, erkölcsi mélyponton levő nemzet nézett szembe a *hódító törökkel*. A sir megásva, csak bele kell hullani.

S a mohácsi vész után, három részre szakadt ország: a múlt minden átkos öröksége, megtetézve a lerázhatatlannak tűnő török igával és egy új, végzetes lépéssel, amit az idegen, *Habsburg* főherceg királlyá választása jelent.

Ha nézzük, ki vagy mi az oka a haza ekkora romlásának, a válasz egybecseng azzal a felismeréssel, amit a protestáns prédikátorok tudatosítottak mindenütt a nép körében: a fejetlenségért és anarchiáért a *főurak, nemesek, papok és püspökök a felelősek*.

Így látjuk ezt ma is. Egy önmagával meghasonlott, széthúzó, alapjaiban megromlott társadalom a pusztulás felé sodorta az országot, és ugyanakkor egy küldetéséről megfélemedezett, uralkodni vágyó középkori egyház nem az új kibontakozásához, hanem a régi konzerválásához akart segídeket nyújtani. A fiatal magyar protestantizmus ezzel a hanyatló feudalizmussal és a haladást gátló katolikus királysággal vette fel a harcot.

Így érkeztünk el tulajdonképpeni kérdésünkhöz: milyen volt a magyar állam és az evangélikus egyház viszonya a reformáció első évtizedeiben hazánk területén?

A reformáció megindulásával egyidőben megjelentek a *lutheránusok elleni törvények*. Az állam első reagálása ez a teljes szembefordulás a reformáció jelenségeivel. Az 1523-as budai országgyűlés a lutheránusokat tudvalevően fej- és jószágvesztésre ítéli (54. tc), az 1525-ös rákosi országgyűlés végzése szerint pedig lutherani omnes... comburantur” (4. tc)... A mohácsi vész után alig magáraeszmélt nemzet mindkét katoli-

kus uralkodója a fenti törvényekhez igazodik, ha nem is tudja azokat végrehajtani. Még a jóval későbbi 1548-as országgyűlés 11. cikke is hasonló szellemben fogan.

Ez a szembefordulás — egy a történelem által súlyosan elmarasztalt állami és társadalmi rend részéről — máris pozitívan minősíti a reformáció mozgalmát.

Burgio pápai követ 1525. augusztus 30-i jelentésében azt írja, hogy „ha a lutheránusok ellen hozott törvényeket Budán végrehajtanák, legelőkelőbb polgáraitól foszthatnék meg a város, s úgyszólván faluvá süllyedne”. Az 1548-as 11. törvénycikkre vonatkozólag pedig egy későbbi történetíró állapítja meg, hogy „számra nem, de elszántságra, szellemi műveltség és hatalomra nézve a protestánsok — értsd lutheránusok — túlsúlyban voltak” (Zsilinszky). Mind a két idézet aláhúzza azt a következtetést, amit egyéb jelenségekből is levonhatunk, hogy *a nép által igenelt és befogadott reformációt a nemesség és polgárság műveltebb elemei is hamar befogadták.*

Igy kellett ennek lennie, hiszen éppen a művelt, szélesebb látókörű, a nemzet sorsáért őszintén aggódó réteg számára volt félreérthetetlen, milyen nagy mértékben felelősek pl. a mohácsi csatavesztésért a katolikus főpapok, akik vonakodtak katonaaállítási kötelezettségüknek eleget tenni. Világossá vált, hogy ezeknek a főpapoknak az egyház hatalmi érdekei mindig előbbre valók voltak az ország érdekeinél. A reformáció hívei felismerték, mint futnak össze a papság kezében a hivatalok, intézmények, jogok és méltóságok, s mint nyomorítja meg az ország gazdasági életét a papi latifundumok, papi kiváltságok, az egyháznak járó tizedek és adózások szövevénye.

Ilyen évszázados, megszokott helyzetben szinte hihetetlennek tűnt a nép számára, hogy megjelennek világot járt papok és tanítók, akik — amint a krónikás mondja — „olcsóságukkal kelletik magukat”, s ruháért, élelemért készek a gyülekezet életük végéig szolgálni. A nép szemelátára születik az egyház, amelyik nem akar világi hatalmat, nem kíván magának pozíciót, befolyást vagy tekintélyt, de amelyik mégsem vonul vissza apolitikusan a vallás szűk mezsgyéjére, hanem bátran, világosan, hamis tekintélytől nem béklyózva foglal állást minden embert és hazát érintő kérdésben.

Ez a reformáció az egyház forradalma, öntisztulása volt. Mindazt, amit a reneszánsz és a humanizmus kívülről ható egyházkritikája csak távolról és reménytelenül ostromolt, most egy belső megmozdulás egyszerűen megvalósítani látszik. Ettől a reformációtól a magyar nemesek és polgárok a haza megújulását várták, ezért álltak melléje a legjobb erők.

A reformációt őszintén és önzetlenül befogadó réteg azonban mindig *kisebbségben volt* az országban. Amikor tehát arról szólunk, hogy — sok tekintetben az ő példájuk hatására — a 16. század második felétől protestánssá lett a lakosság túlnyomó része, ebbe a „tömegbe” már bele kell számítanunk a minden kor érdekembereit, a zavarosban halászókat, sőt az egyszerűen tájékozatlanokat is. — *Morone Jakab* pápai nuncius pl. már 1539-ben azt jelentette, hogy a lutheranizmus Magyarországon már a főpapokat is megfertőzte. A főpapok többségének ez a rokonszenve azonban csak addig tartott, míg ki nem derült, hogy Rómában összeférhetetlennek tartják a lutheránusságot és a főpapi hivatalt. Mikor kenyértörésre került a sor, *csak az alsópapságból* vállalták egyesek a valóban nagy áldozatot: a hivatalról, jövedelemről, méltóságról való lemondást.

A *tridentí zsinat* (1545—1563) végeztével világossá vált a katolikus egyháznak mindenféle reform elől való elzárkózása. Magyarországon ez az állásfoglalások tisztázódását eredményezte, és a két főtábor végleges kialakulásához vezetett. Az egyik oldalon álltak a reformáció hívei, a másik oldalon a királyság és a vele érdekszövetségre lépő főpapság. A század végén megindul a mind nyíltabb, erőszakosságában mind leplezetlenebb ellenreformáció.

Ebben az időben a magyar evangélikusság *három állam* fennhatósága alatt állt. A sok külső zárlat ellenére viszonylag nagyobb vallásszabadságot török területen élvezett az egyház, amihez talán hozzájárult az is, hogy a megformált gyülekezeteket nem vádolhatták bálványimádással a törökök. A *királyi Magyarországon* az ágostai, ill. helvét hitvallások közjogilag megerősítették ugyan a protestantizmust, olyannyira, hogy sokszor főúri parancsok védelmében szervezkedhettek, az evangélikusság sajátos helyzete mégis korán kétfrontos harcra: a katolicizmus és a svájci reformáció elleni védekezésre kényszerítette egyházunkat. Ugyanakkor európai viszonylatban is egyedülálló helyzet alakult ki *Erdélyben*, ahol mindhárom, majd 1568 óta még az antitrinitárius irányzat is teljes vallásszabadságot élvezett.

A történelem közel 500 éves távlatából visszapillantva ma már világosan látjuk, hogy sorsa a nemzet tragédiája a mohácsi vést követő időkben az volt, hogy sorsa évszázadokon át a Habsburgok kezében volt. A nemzeti király, a független Erdély nem tudott érvényes, döntő módon beleszólni ennek a sorsnak az irányításába. A *Habsburg-ház uralma pecsételi meg a magyar reformáció s benne különösen is az evangélikus egyház helyzetét, az egyház és az állam viszonylatában.*

A reformáció első szakaszának végén a zárókö a hírhedt 1604:22 tc. Egy évszázadon át nem ismerték el törvényesen egyházunkat. S a „törvénytelen” törvénycikk mindenek betetőzéséül még a reménységet, a maradék lehetőséget is elvette azzal, hogy kimondta: „vallásügyek az országgyűlés előtt nem tárgyalhatók”.

A két szembenálló tábor küzdelméből győztesen a katolikus főpapság és az uralkodó került ki, s keserű tény, hogy a vesztes nemcsak a protestantizmus, hanem az egész nemzet lett.

3. Az egyház belső jogfejlődése

Hazánkban az evangélikus egyház önálló szervezkedése a tridentí zsinat után indult meg. Az első lépés a szerveződés útján az volt, hogy egy-egy terület lelkészei időnként összejöttek és megtárgyalták az égető teológiai és egyházkormányzati kérdéseket. Ezeket az összejöveteleket később maguk a lelkészek szabályozták. A közösség élére az általában évenként megválasztott esperes — a szenior — került. Az így kialakított espereségek, vagy ahogy magukat nevezték, *fraternitások*, felett magasabb egyházkormányzati szerv nem állt. Az esperesnek lelkész-szentelési, lelkészküldési és bíraskodási joga volt. Ő végezte az egyházlátogatásokat is. Legismertebb ilyen fraternitás a Gömörben 1584-ben alakult „múranyi fraternitás”. Jelentős szabályzatának az a pontja, amely leszögezi, hogy a lelkész csak esperese előtt vádolható. A fraternitás így a tagok részére védelmet is jelentett. Az új tagot esküvel vették fel, s a lelkészek évi járulékkal támogatták szervezetüket. Ez az egyszerű, területenkénti lelkészi tömörülés jelentette az evangélikus egyház egész belső szervezetét az első zsinatokig. Az egyházkormányzat ebben az időszakban a lelkészek tevékenységén alapult.

Ezt a belső szervezetet azonban mintegy kiegészítette a földesurak vagy — a szabad királyi — és bányászvárosokban — a városi tanácsok *patronátusa*. A lelkészek fizetéséről, az egyház szükségleteinek fedezéséről a „*patronus ecclesiae*” gondoskodott. Egyházkormányzatunkban a világi elemnek nem volt döntő szerepe ebben az időben, de az tény, hogy az evangélikus lelkészek elismerték a földesurak teljhatalmú jogát birtokuk felett, s védelmüket, anyagi gondoskodásukat elfogadták.

Így érkezünk el ahhoz a sokat vitatott kérdéshez, hogy *miként tudott a reformáció mint az újkor haladó mozgalma megférni a feudalizmussal?* Hogyan tudtak a reformátorok vívmányaikkal beilleszkedni olyan társadalmi rend kereteibe, amelynek hibáiról maguk rántották le a leplet? Nem volt-e megalkuvás, nem volt-e kompromisszum ez?

A történetírók nagyrésze erre az ellentmondásra Luthernek a bibliához kötött gondolkodásmódjában találja meg a magyarázatot. Viszont Luthert és a reformátorokat sohasem kötötte fundamentalista módon a Szentírás betűje. Mi úgy látjuk, hogy itt egy sokkal dinamikusabb elv érvényesült, amely már adva volt a reformáció alapeszméjében.

A REFORMÁCIÓT az egyéniség forradalmának nevezhetjük. Az egész középkort meghatározó egyházi univerzalizmus helyett az egyéniség elvét hívta életre, amikor az egyéni hitet, az egyéni felelősséget hangsúlyozta a keresztény ember vallásos életében. Ez gyökeres fordulatot jelentett a középkor gondolatvilágához képest. Egyfelől megnyitotta az utat az egyéni érvényesülés felé, (az ipar, kereskedelem és a polgáriásodás irányában), másfelől a reneszánsz és a humanizmus eszményénél is magasabbra emelte az ember egyéni életének rangját. („*Domini sumus in nominativo et in genitivo*” — mondta Luther). Ebben a vonatkozásban a reformáció pusztá léte árnyékot vet minden elnyomó társadalmi rendszerre.

Az egyéniség elvéből azonban még más is következik. Nevezetesen az, hogy a *reformátorok* a társadalmi problémákat illetően *nem rendszerekben, hanem egyedekben gondolkodtak*. Az ország romlásáért a prédikátorok nem egyszerűen „a” nemességet és „a” főpapságot vádolták, hanem a haszontalan nemeseket és a hitvány főurakat, vagy főpapokat. Ez pedig nem lényegtelen különbség. A magyar reformátorok is egyes tagjaikban vonták felelősségre a társadalmi osztályokat. Így nem ingattak meg közvetlenül rendszereket, de a nemzet élő lelkiismeretévé váltak, és nem lehet kétségbe vonni, hogy a társadalmi haladásnak ezzel is nagy szolgálatot tettek.

Egy szempontból pedig bátran nevezhetnénk reformátorainkat a feudális rendszer „faltörő kosainak”. Ahogyan a *prédikátorok* elutasították hitük számára összeférhetetlennek tartott mindenféle egyházi hierarchiát, világi befolyást és vagyon, azzal valóban *rést ütöttek a feudalizmus leg-erősebb bástyáján*.

Nem véletlen az sem, hogy ez a reformáció szellemétől ébresztgetett lelkiismeret találta meg a megoldást, hogy egy fájó ponton enyhítsen a társadalom szorításán. *Bocskai Istvánnak* a hajdúk felszabadításával és letelplítésével bizonyított bölcsessége és szociális érzéke páratlan a maga osztályának a viszonylatában, de teljesen összhangban áll a fejedelem protestáns meggyőződésével. A jobbágy parasztság számára pedig — mint már utaltunk rá — a lelkiismereti szabadság jelentette a felemelkedés első lépcsőfokát.

A magyar reformációnak tehát voltak távlatai, de voltak korlátai is. Minket elsősorban megtanít a hazát szeretni és népünket önzetlenül szol-

gálni. Úgy, ahogy utóbb az elfogulatlan katolikus *Zrínyi Péter* mondta eleinkről: „A magyarországi szabadság csak addig fog tartani, amíg az evangélikusok oltalmazhatják. Nem is ok nélkül, mert ők szegények, sem adományt nem várnak, sem tisztet nem sollicitálnak, exspectatiókkal sem affectálják magukat, az eleink vérével szerzett szabadságot pedig a félelem és disgratián el nem adják...”

Pintér Károlyné

Antikommunizmus a teológiában és az ökumenizmusban

„Az ökumenikus mozgalomról szólva tudatosan fogom vissza a méltató jelzőket, mert jelentőségéhez viszonyítva minden patetikus jelző megalázónak tűnik. Mégis: a *Söderblom érsek* sírja fölött negyven évvel ezelőtt, 1931. július 12-én meggyújtott és ma is égő gyertyaszál lángja nem csupán egy, az »Una Sancta« reménységében élő és dolgozó keresztyén ember emlékét őrzi, hanem világmozgalom jelzőtüze. Az ökumenikus mozgalom személyes elhivatáson épült fel, de tömegmozgalom lett.” (Fehér Károly) Az ökumenikus mozgalom képe „csak úgy hiteles, ha megrajzoljuk azokat a kitérőket, zsákutcákat és hamis vágányokat, amelyekre az ökumenikus mozgalom is rászaladt közbe-közbe, ha nem is teljességében, de egyes képviselőiben, vagy irányzataiban. *A vakvágányok és zsákutcák számoltartása nem diszkvalifikálása, hanem az ökumenizmus ügyéért való éberség.*” (Fehér Károly)

„Az ökumenikus mozgalom létrejöttének két rugója volt: 1. az egyház elkötelezése arra, hogy az egész világon hirdesse az evangéliumot. Arra a belátásra jutottak, hogy ezt a munkát az egyházak nem egymással szemben állva végezhetik el. Az evangélium hirdetésének összekötő erővé kell lenni. 2. Az ökumenikus mozgalom létrejöttének másik mozgató ereje a béke megóvása, a béke szolgálatának indítéka volt.” (Dr. Selmeczi János) „Az ökumenizmus akkor jó, ha az abba az irányba megy, amilyen irányba annak idején *Söderblom Náthán svéd érsek* megmondta. Ő, t. i. azt mondotta, hogy az egyházaknak azért kell összefogniuk, hogy közös felelősséget gyakoroljanak az emberiség kérdéseiben, elsősorban a béke biztosításában, a társadalmi igazságok megteremtésében.” (D. D. Káldy Zoltán)

„Figyelemre méltó az interdependencia az emberiség, világ és az egyházak egysége között. Az egyház egysége nem attól függ, hogy le tudjuk-e győzni a konfesszionális különbségeket, hanem legalább annyira attól, hogy mennyire tudjuk ledönteni az emberek csoportjai közti válaszfalakat. Az egyház legsürgősebb problémái közé tartozik a nemzetek, fajok, népek közötti egység. (L. Vischer: Um die Zukunft der ökumenischen Bewegung. 1970. Reformatio.) A holnap ökumenikus egyháza a világ kérdéseire kikutatott, megtalált és félreérthetetlenül megvallott feleletadásában formálódik. Éppen ezért nemcsak eltűrnék, hanem bátorítással és példaadással arra neveljük is a gyülekezeteinket, hogy a világban való közös szolgálatban találkozzanak egymással és minden „jóakarátú” emberrel a szekuláris ökumené jegyében! Csak annak az egy-

háznak van létjogosultsága manapság, amely kortársait döntéseiben segíti és bátorítja az egész emberiség érdekében és az élet tisztelésében.

Egy adott társadalmi rendben élő embernek állást kell foglalnia. Nem szabad arról álmodoznunk, mintha mi mindenk fölött állnánk. Ebben a beképzeltségben sok keresztény úgy véli, hogy kívül áll a társadalmi és politikai adottságokon vagy ezektől függetlenül foglalhat állást. Ez egy emberi hybris... a „pártatlanok” vagy „nem politizálók” politikája nagyon veszélyes gyümölcsöket terem.” (Balikó Zoltán)

A történelem tanulmányozása folytán arra a felismerésre jutunk, hogy a történelmi fejlődés minden szakaszában van egy fő politikai, ideológiai kérdés. Ma az egyre több krízist átélő kapitalizmus és az egyre erősödő szocializmus valóságából született meg az antikommunizmus. A polgári, kapitalista világban, — s a vele nagyon gyakran érdekszövetségben levő egyházban, — szinte nincs is olyan társadalmi megnyilatkozás, amelyik valamilyen összefüggésben nem lenne az antikommunizmus kérdésével. A második világháború után azonban a reakció reprezentásai nem rejtegethették sokáig, hogy az antikommunizmus nem tartalmaz semmiféle tudományos, akadémiai, vagy filozófiai kérdést. Az antikommunista magatartás a késői-polgári társadalom ideológiai és politikai dimenziójával esik össze. „Az antikommunizmus a kapitalista társadalom alattomos módszere az elnyomásra, miközben magát az igazi demokrácia és szabadság megtestesítőjéül kiáltja ki. Az antikommunizmus a fasizmus szülőanyja és testet ölt benne minden barbárság és aljasság. Az antikommunizmus közvetlen kapcsolatban van a militarizmussal és a militarista klikkekkel. Kiszolgálja az imperialista burzsoázia agresszív erejét, s egy új háború kidolgozásához vezet” — írja Rumjanzev szovjet filozófus.

Helyesen húzza alá dolgozatában Balikó Zoltán lelkész: „Az antikommunizmusra úgy tekintünk, mint az evangélium megcsonkítására. Ideológiai szövetséget jelent ugyanis az imperializmus és a kereszténység között. Soha se felejtjük el, hogy a militarizmus és a klerikalizmus mindenkor a leghívebb szövetségesek. Az egyházat az elavult és korszerűtlen institucionalista módon tudja csak elképzelni, s ezért a status quo feltétlen fenntartása és az új történelmi helyzetbe való átmentése a programja. Missziói munkáját az antikommunizmustól meghatározott kereszténység apologetikus és agresszív világnézeti harcban látja igazoltnak. Frontgondolkodásával csírájában megghiúsít minden dialógust, mint az együttműködés és koegzisztencia feltételét. A humanizáció hangsúlyozásával is csak ködösít, mert hallani sem akar a antihumánus struktúrák megváltoztatásáról, pedig enélkül csak szóvirág illetve fából vaskarika az ilyen teológizálás. A Vatikán minden fegyvere az emberiség vágyának (béke!) transzponálása a kommunizmustól való félelemre. A katolikus gondolkodás szerint az antikommunizmus a kereszténység velejárója. Mi azt valljuk, hogy a keresztény hitnek veszélye és tönkretéve.” (Balikó Zoltán)

„IX. Pius pápa 1864-ben megjelent Quanta cura kezdetű enciklikájában szembeszáll minden olyan gondolattal, amiben haladást sejt. Elátkozza a szabad vizsgálódást, Bibliatársulatokat, polgári házasságot, lelkiismereti szabadságot, a tan-, gondolat-, sajtószabadságot, a törvény előtti egyenlőséget, az egyház és az állam szétválását, valamint a társadalmi élet fejlődésének újabbkori vívmányait.

XIII. Leó pápa 1878-ban kiadott Quod apostolicae numeris című enciklikájában a kommunizmust „az emberi társadalom agyát sorvasz-

tó halálos fekélynek” nevezte s hívelte e betegség elleni aktív harcra hívja fel.

XI. Pius a kommunizmussal szemben a legélesebb ellenállást tanúsítja. Egy 1937-ben kelt pásztorlevelében így határozza meg a Vatikán álláspontját a kommunizmussal szemben: „a kommunizmus önmagában véve bűnös dolog, s ezért mindazok, akik meg akarják menteni a keresztyén civilizációt, soha és semmi körülmények között nem működhetnek vele együtt.” Szerinte a katolikusok egy mérsékelt szocializmushoz sem csatlakozhatnak. (Ugyanakkor ő kötött konkordátumot Mussolinivel és Hitlerrel. — 1929, 1933.)

XII. Pius 1942-ben a szocialista világ elleni összefogásra hívja fel a kapitalista világot. 1947-ben utasítja az Actio Catholicát, hogy küzdjenek a szocializmus ellen. Ugyanakkor fellépett a magyar, cseh, lengyel katolikus papok ellen, akik résztvettek a békemozgalomban. 1949-ben a pápa fősege alatt működő „Szentségek Kongregációja” kimondja, hogy ki kell az egyházból közösíteni a kommunistákat, s azokat is, akik rokonszenveznek a kommunista pártokkal, támogatják ezeket a pártokat és kommunista újságokat olvasnak.

Találunk olyan megnyilatkozásokat is, amelyek szelídebb hangot ütnek meg, s a keresztyén szocializmuson keresztül szeretnék meggyőzgetni a kommunizmus sorait. Jellemzőnek tekinthetjük ebből a szempontból Dermin francia kanonok okoskodását, aki így ír: „Minden lehető meg kell tennünk, hogy éket verjünk a kommunizmus és a munkásmozgalom közé. E célból át kell venni a kommunizmus minden értékes magját, amelynek elemei a gazdasági felépítés hatása az ember erkölcsi magatartására, az anyag helyes értékelése, a történelem dialektikája, a munka dicsőítése, a proletariátus megszabadítása mindattól, ami másoknak alárendeli, a munkásszolidaritás érzése, olyan új társadalmi rend és olyan hierarchia szükségessége, amelynek meghatározó tényezője nem a vagyon és az örökség.” (Kühn Ernő)

Mi is hát az antikommunizmus? „Az antikommunizmus mély politikai és lelki krízist hordoz. Kifejezésre jut benne a reakciós és antihumánus imperializmus valamennyi politikai és ideológiai karaktere. Az antikommunizmus az imperializmus fő ideológiai fegyvere a pszichológiai hadviseléshez, s ezzel igazolja a szocialista országokkal szemben tanúsított agresszív magatartását.” (Philosophisches Wörterbuch. G. Klaus és Manfred Buhr. 1964.)

„Meggyőződésem szerint az antikommunizmus azért teológiai probléma, mert benne az evangélium depotenciálódásának és deformációjának modern jelentkezésével találkozunk. Az antikommunizmus az ún. „keresztyén ideológia” ma legtöbbször forgatott fegyvere. Már pedig a keresztyén hit és az ún. „keresztyén ideológia” nem identikus. A keresztyén hit nem ideológiai rendszer, hanem személyi döntés Jézus Krisztus mellett, bizalom az egész emberségünket, sőt világot szeretetével átfogó Megváltóban. Ezért az ő követése a gondolkodásban, érzületben, felelős döntésben és a felebarátért végzett munkában fejeződik ki. Az ideológiai mint kifejezés a felvilágosodás szülötte. Keresztyén mezben való jelentkezése nemkeresztyén elemekkel való keveredés eredménye, ezért hamis tudattartalmat fejez ki. Marx óta tudjuk, hogy mekkora jelentősége van a tudattartalom kifermálódásában a társadalmi állapot hatóerejének. Állandó teológiai feladat az önvizsgálat: mennyire keveredik a krisztusi és pseudokrisztusi az egyház gyakorlati életében?! A teológia történetének visszatérő témája a hitből fakadó önvizsgálatok-

nak, tehát a reformációnak és a „keresztyén ideológiai deformációknak” könyörtelen harca a győzelemért. Mint nagyszerű meteorbecsapódások, úgy maradnak meg nyomukban az egyház életét meghatározóan a reformációs impulzusok. De ugyanígy lappanganak, megfelelő klímát várva a kitörésre, a keresztyén ideológiai keveredések, káros konfúziók mind a gyülekezetek, mind az egész keresztyénség gondolkodásában. Gondoljunk csak az ószövetségi adatokra, hogyan birkózott a papi és a prófétai tényező egymással. A papok már Ámos korában megkötötték a „trón és oltár” szövetségét. Jézus korában mennyire jellemző a quumránai közösség gyűlöletideológiája mint antipólus. Augustinusnál hogyan szivároog vissza teológiai rendszerébe a régi manicheusi szellemi örökség és lesz ideológiai bázissá a nagykonstantinuszi uralomra törő egyháznak! Az út azután egyenesen vezet a hadilobogók beszentelésétől a kereszteshadjáratokig, szkizmatól a császár exkommunikációjáig, autódafektől a Vatikánig. Gondoljunk a náciizmus korszakában Róma szerepére, ahol az evangéliumot régen depotenciálta az egyház önmentésének, hatalmi pozícióinak, gazdagságának, tekintélyének minden áron(!) való biztosítása. Sajátos, hogy az evangélium, vagy keresztyén ideológiai problémája átnyúlik felekezeti határokon, s amennyire a világkeresztyénség minden részegyházában összefogja az evangélium hordozóit, annyira egy táborba sűríti az ún. keresztyén ideológia megszállottait. A pápa és Billy Graham közös fronton harcol a fantom ellen, ami az antikommunizmus! Érdemes utalni arra, hogy külsőségeikben radikálisan biblikus ébredési irányzatok milyen gyanútlanul hullanak az antikommunizmus csapdájába. Nem ismerik fel, hogy az evangélium megcsonkításával állanak szemben. Például felhozom az oxfordizmus atyjának, Franck Buchmannak tételét (Ideologie und Koexistenz): „Háborúban élünk, a harmadik világháború már megkezdődött. *Két ideológia (??) küzd egymással.* Az első szerint Isten lelkének kell uralkodni az emberi természet erkölcsi megváltoztatása útján. A másik ideológia a kommunizmus, ahol az emberi szellem akar uralkodni a világon. Egyiknek, vagy másiknak győznie kell! „*Micsoda meghamisítása ez az evangéliumnak, küldetésünknek, az egyházi szolgálatnak. Nem egyszerű szimplifikálás, inkább demonizálás ez a mesterkél polaritás: Róma vagy Moszkva... Ki ne ismerné ezeket a hangokat hazánkban? Ki ne olvasná saját igehirdetésünket a két világháború közti időből, szégyenkezve és megdöbbenve? S ha becsületesen odafigyelünk, vajon a gyülekezeti tagokkal való beszélgetéseink során nem jelentkeznek ezek a rövidzáratos mondatok, teológiai téveszmék, féligazságok és közönséges hazugságok? Sok nyugati helyen csak az számít jó és érvényes egyházi manifesztációnak, amely az antikommunizmust tűzi zászlajára. Sokan vannak még a teológusok között is, akik azt vallják: inkább jöjjön atomháború, mégha az totális pusztulást jelent is, mintsem, hogy győzzön a kommunizmus.” (Balikó Zoltán)*

Az antikommunizmus társadalmi gyökerei. Az antikommunizmus a politikai-ideológiai területről származó „lelki-betegség”. Azoknak a „lelki-betegsége”, akik a világ holnapját, jövőjét és életét, jólétét és szabadságát teljes egészében a polgári kapitalista, vagy keresztyén jelszavakat hangoztató társadalmi rendben látják.

Ezt a lelki megbetegedést, „sokkot”, megrázkódtatást, s annak tüneti jelenségét az antikommunizmust az 1917-es Nagy Októberi Forradalom győzelme váltotta ki. A „bolsevizmus uralomra jutása”, — ahogyan ezt ők megfogalmazzák.

1948-ban Marx és Engels arról írtak: „Kísértet jár Európában, a

kommunizmus kísértete.” Akik ettől a „szellemjárástól” sokkot kaptak, azok ettől a „kísértettől” a polgári társadalom által kidolgozott „rendjét” a magántulajdonnak és tőkének érezték meginni. A polgári forradalom manifesztumának az emberi jogokról szóló paragrafusa még 1789. aug. 26-án arról szólt: „A magántulajdon joga szent és sérthetetlen, s azt nem rabolhatja meg senki, csak akkor, ha mindenkinek az a véleménye, hogy annak megsértése az általános jólét követelménye.

Már hét évvel később Francois Babeuf ezt így revidálta: „A föld gyümölcse mindenkié, de a föld nem tartozik senkihez... A kommunista rend az egyedül jogos és egészséges társadalmi rend. Egyenjogúságra van szükségünk, de nem olyanra, mint amit az »ember és polgárjogok magyarázata« megfogalmaz. Mi olyat óhajtunk, amilyen közöttünk, a mi otthonainkban uralkodik.” Babeuf volt az első, aki a „kommunizmus” szót nem csupán a politikai egyenlőségek megvalósításának az útjaként használja, hanem a kommunizmusban látja a gazdasági egyenlőség megvalósítását is. Világosan kell, hogy előttünk álljon: ő ehhez hozzáfűzte a „vita kommunizmus” középkori gondolatát, amit a XI. és XII. szd.-ban a szociális reformok és mozgalmak hirdetői már használtak. Ezek a mozgalmak a bibliai „ösközösséget” akarták megvalósítani. (Csel 2, 44.—) Így jött létre a schaffhauseni város-állam, a husziták és táboríták mozgalma, Genfben Calvin is „vita kommunizmust” akarta megvalósítani.

Babeuf a diktatórium halálra ítéltette és kivégeztethette a Marx és Engels által meghirdetett „kísértet” az ipari proletáriátusban megtestesülve olyan erőt hozott létre, amelyik a 19. és 20. szd.-ban megrázta a „tegnapi” társadalmi rend korhadt alapjait és lerakta a szocialista és kommunista társadalom alapjait.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom megmutatta, hogy a kommunizmus eszméje már nem „kísértet”, hanem olyan testet öltött erő és hatalom, amelyik egy igazságos, humánus, valamennyi embernek — privilégiumok nélkül, — szebb és boldogabb életet biztosító társadalmat alkotott meg. Nem lett igazuk azoknak, akik ennek az új társadalmi rendnek születésekor annak közeli halálát jósolták meg, mivel az „újszülöttet” nem tartották életképesnek. A szocializmust építő államok a kommunizmus megvalósítását tűzték ki célul. S ezzel a valósággal ma már mindenkinek számolni kell!

Nemzetközi egyházi konferenciákon, összejöveteleken lehet érezni, hogy a polgári társadalomban élő Európa, vagy a tengeren túli államok nagy többsége nem is gondol arra, hogy őszintén, tudományosan foglalkozzék a marxizmus-leninizmus tanításával. Ők a kommunizmus által csak a magántulajdont és a nagytőkét látják veszélyeztetve. Ezért folyamodnak az antikommunista propaganda hidegháborús eszközeihez. „A nyíltan antihumánus, és antikommunista nézeteknek az imperializmusban folyó tömeges gyártása és terjesztése azt a mind élesebb ellentmondást tükrözi vissza, amely a burzsoázia és a proletariátus között, a monopóliumok agresszív kül- és belpolitikája és a tömegek túlnyomó többségének a békére és a társadalmi haladásra irányuló törekvése között feszül.” (G. Heyden: Manipulation)

S akik tudományosan foglalkoznak a marxizmus-leninizmussal, azok megkísérik azt „revízió” alá venni és úgymond „továbbfejleszteni”, mint pl. Bernstein vagy Kautsky. Ez a „továbbfejlesztés” azonban a polgári, kapitalista társadalom „szájíze” szerint való „revíziót” jelent, tehát a tannak elferdítését és kicsavarását.

Az antikommunizmus meghirdeti a gazdasági megsemmisülés veszélyét. Nyíltan mondják: „A bolsevikok elkobozzák a magántulajdont”. Nemcsak a gyárakat és a nagyipart, hanem a kis családi házakat és a személyi szükségletek kielégítését szolgáló javakat is. 1946-ban Nyugat-Berlinben felirat hirdette: „A szocialista társadalomban már semmi sincs magántulajdonban, még a cipőfűző sem a cipőben... Aki nem akar mindent elveszíteni, amit becsületes munkával szerzett meg, harcolni kell a kommunizmus ellen.” M. Clement: *L'économie sociale selon Pie XII.* (1953) c. művében ezt írja: „A keresztyén lelkiismeret nem tarthatja igazságosnak azt a társadalmi rendet, amely elvileg elutasítja vagy gyakorlatilag felszámolja a magántulajdon jogát.” Ebben a gondolatkörben mozog L. Salleron: *Les catholiques et le capitalisme* (1951) c. írásában, amikor azt mondja: „Míg a kommunizmus a magántulajdon megsemmisítésére törekszik, addig a keresztyénség annak fenntartását követeli.” (Kühn Ernő)

A kommunizmus megsemmisíti a fizikai létet, hirdeti az antikommunista jelmondat. „Jön a Vörös Rém, hitet és oltárt, nőt és gyermeket elpusztít.” — hallottuk mi is harminc évvel ezelőtt. Hirdették: „A Vörös Hadsereg a polgárháborúban az ellene harcolóknak ezreit megsemmisítette meg, ahol létrejönnek a Tanácsköztársaságok, ott irtalom nélkül megsemmisítik a polgárokat.” Kiadták a jelszót: „Minden polgárnak, aki saját és szeretteinek életét meg akarja menteni, harcolnia kell a kommunizmus ellen.

A kommunizmus lelkileg semmisíti meg az embereket, hangzik a kétségbeesett antikommunista sikoly. „A kommunisták ateisták, szemükben a vallás csak babona és rögeszme, amit minden eszközzel ki kell irtani.” A templomokból raktárakat, áruházakat, pajtákát és istállókat alakítanak ki. Nem engedélyezik az istentiszteletek tartását és a papokat kivégzik. II. Vilmos császárnak a „sárga veszedelemmel” kapcsolatos mondata felkerült az antikommunista gépezet „magnójára”. „Európa népei őrizték meg szent javaitokat és jogaitokat a vörös veszedelemmel szemben.” S elhangzott a fennálló társadalmi renddel szövetkezett egyház felé a felhívás: A keresztyéneknek egy új keresztesháborút kell szervezni a kommunisták ellen, s ez nemegyszer visszhangra is talált.

Egységben a kommunizmus ellen, ez lett az egyházak egységre törekvésének egyik mozgató rugója. P. König Kelemen már 1942-ben így ír: „A keresztyénség eddig egymással szemben álló irányai: katolicizmus, protestantizmus és a keleti egyház tagjai látják, hogy a keresztyénség közös érdekeit, kincseit támadják és ássák alá természetszerűleg kényszerülnek az egyházak közös értékek megmentésére, megvédésére, közös arcvonalba tömörülni, előbb eltüntetve, betemetve a régi szakadékokat. A bolsevizmus s a pogány szellem tehát az az istenostora, amely hivatva van fokozni az egységmozgalmat.” A „közös frontba” antimagatartásba toborzó álokumenizmus csak a torzóját produkálhatja az igazinak. Annyi ereje azonban lehet, hogy hosszú időre hitelképtelenné teszi azt az ökumenizmust is, amely semmiféle közösséget nem vállal az antikommunizmussal manipulált álokumenizmussal!” (Fehér Károly.)

„VI. Pál pápa az alkalmazkodó megújodást egyszersmind arra kívánja felhasználni, hogy a vallási erők egységfrontját hozza létre a nem-hívőkkel, mindenek előtt a marxistákkal szemben.” König bíboros a kairói Al Azar iszlám egyetemen az ott egybegyűlt pap-tanárokat és diákokat felhívta az ateista-materializmus elleni szövetségre. Ezt mondta: „Arra van szükség, hogy teológusaink, — a mieink realizmusukkal, a

teitek szigorú logikájukkal, — létrehozzák a monoteizmus frontját az ateizmus ellen.” (Világosság, 1965. IX. sz. 516. o.) Bea bíboros pedig így érvelt: „Az egyház ma egy szekularizált, technizált materialista világban él azokban az országokban, amelyek ezelőtt missziós területek voltak. Ott olyan fejlődés indul el, amely döntő jelentőségű az ottani keresztyénségre. Krisztus egyházának ma éppen ezért egyre erősebbnek kell lenni. S minél egységesebb, annál erősebb.” (A. Bea: Die Einheit der Christen) (Varga György)

„Mi semmiféle hamis egységtörekvésnek nem esünk áldozatul. Mi az ökumenét semmiképpen nem tudjuk úgy elgondolni, hogy az valami ellen való összefogás, tehát a más világnézetű emberek elleni összefogás a keresztyénség nevében. Ha az ökumené megoszt, ha az emberiséget megosztja és nem közelebb hozza, az már nem ökumenizmus.” (Káldy Zoltán)

A nyugati világban és egyházakban tudatosan öntözgetik és ápolgatják az antikommunizmus mérges virágait. A hazugságnak azonban rövidebb lábai vannak, mint az igazságnak és valóságnak. Az igazság és valóság erősebb, mint az antikommunizmus legéletképebb „torzszülőtte”.

Népek sokasága, emberek milliói előtt válik világossá: A kommunizmus nem törölte el a személyi és magántulajdont. Vannak lakás és autótulajdonosok. Kisiparosok dolgoznak a kisipari és háziipari szövetkezetek mellett. Milliók tudják: nem jelentett gazdasági megsemmisülést a kommunizmus.

Ahol a Vörös Hadsereget fegyverrel támadták meg, ott és azok fegyverrel találkoztak. Békés polgároknak azonban haja szála sem görbülhetett meg. A törvény védi minden állampolgár személyi életét. A népi demokratikus államok mindenkinek munkát és kenyeret biztosítanak. Emelkedik az életszínvonal, terjed a kulturális felemelkedés. Természetesen, aki azonban a népi demokratikus államok törvényét megsértette, az szembe találta magát a törvény szigorával.

Igaz, a kommunisták ateisták. Örömmel vették azonban a keresztyéneknek, mint állampolgároknak az együttműködését a szebb és boldogabb jövő kialakításában, még akkor is, ha a keresztyének ezt a munkát a hitükből és az élet élő Istenéhez kapcsolódó felelősségükből indítva végezték, vagy végzik is. Minden szocialista állam biztosítja a vallás- és lelkiismereti szabadságot, s kimondja, hogy senkinek nem kell hátrányt szenvedni vallásos meggyőződése miatt.

Az antikommunizmus pszichológiai hadviselés a szocialista országok ellen. Egyre világosabb, hogy az antikommunizmus az agressziós célpontul kiválasztott népek ellen irányuló lélektani hadviselés formáját ölti. „A lélektani hadviselés minden rendelkezésre álló technikai, intellektuális és érzelmi eszközzel offenzív módon vívott szellemi küzdelem, amelynek célja egyrészt az ellenfél harci szellemének megtörése, másrészt a saját erők harci szellemének a törhetetlenségig való fokozása.” (Wehrkunde, München, 1958. IV. sz. 188.)

K. F. von Weizsaecker mutatott rá arra, hogy a kapitalista országokban az uralkodó osztály tegnap a fenyegetés, a fizikai erőszak segítségével kényszerítette akaratát a népre, s ma sem cselekszik másként, csupán a modern eszközöket választja céljai elérésére. Sokkal célravezetőbb a hatalom csendes, észrevétlen gyakorlása, midőn az emberek észre sem veszik, hogy nem a maguk akarata szerint cselekszenek.” (Die Welt, 1965. május 10. 6. o.) Helmuth Thielicke professzor ezt így fejezte ki: „A bolsevizmussal nem lehet úgy elbánni, hogy racionálisan szembehe-

lyezkedünk vele.” (H. Thielicke: Brauchen wir Leitbilder? 33. o.) Tanítványai közül egyik ezt a gondolatot így viszi tovább: „A tömegek elméjét úgy is irányítani lehet, hogy nem alakítunk ki bennük új véleményt, sőt egyáltalán semmiféle véleményt. Bármely kérdéssel kapcsolatban kialakíthatunk a tömegek elméjében egy kettős, pro és kontra felfogást, s az adott pillanatban előidézhetjük a kedvező döntést.” (E. Dichter) Ideje lenne megérteni, írja J. M. Bochenski Kelet-kutató, „hogy amíg csak periférikusan, fizikai eszközökkel, agitációval és más effélével küzdünk a kommunizmus ellen, s nem vagyunk képesek a szelleméhez férkőzni, addig az nagy fölényben marad a szabad szellemi világgal szemben.” (Das Parlament. 1963. június 5.) A nyugati teológusokat a lélektan felé fordulásukban, — s gyakran a lélektan tanulmányozására buzdító felhívásukban, — a szociológiával való foglalatosságukban az a cél vezeti őket, hogy a tömegeket irányítsák és pszichológiai háborút folytassanak a szocialista országok ellen. Ezért is írja T. W. Adorno szociológus: megbízói olyan hiteles információkat várnak a szociológiától, amelyekből kiderül, miként lehet bizonyos embercsoportokat mennél kevesebb zökkenővel megszervezni, vagy ahogyan manapság mondják, irányítani. (Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie. II. sz. 1959. 261. l.) A kommunistaellenes érvelés nem az értelemre kíván hatni. Célja, hogy érzelmileg megalapozott, tömeghatású, a gyűlölet és félelem motívumain nyugvó magatartás irányítást hozzon létre, s ezt lehetőleg fenn is tartsa. A kommunista ellenesség eszköze a hazugság, a demagógia és az ámitás minden elképzelhető formája. Ezért tudták alkalmazni a nyugati egyházakban s társadalmi szervezetekben Wurmbrandot és antikommunista szólamait.

A kapitalista társadalom bírálói „látszat bűnbánatot gyakorolnak” a kapitalista társadalom bűnei felett. Megállapíthatják pl., hogy „ötven év múlva a szocialista és szovjet elnevezés elveszti jelentőségét, mert addigra a Szovjetunió és az USA belső struktúrája egymásra fog hasonlítani és hasonulni.” (H. Toynbee) Így lesz a *konvergencia elmélet* az *antikommunista lélektani háború hűséges katonája*, vagy a szocialista területén „bevetve” a politikai fellazítás szolgája. „Hiszen az antikommunizmus fegyvertárában nemcsak az agresszív katonai tömbök létrehozása, konfliktusok szítása népek és fajok között, a tudományos felismerések militarista síkon való alkalmazása, gazdasági szankció (embargó), segélyeknek feltételekhez való kötése, lélektani hadviselés megannyi formája a hamis információk propagálásától a félelem atmoszférájának kialakításáig és fenntartásáig szerepel, hanem a tán legveszélyesebb formájában, amikor pszeudoszocialista terminológiában jelentkezik, vallásos kosztümöt ölt, humanizációról értekezik és megejtően beszél a megoldás útjáról, a konvergencia elmélete szerint. (Balikó Zoltán)

2. *Az antikommunizmus az igehirdetésben és a teológiában.* 1964. július 3-án a II. Keresztyén Békekonferencián hangzott el: „Túl gyakran történik meg, hogy a keresztyén igehirdetés nem tud szabadulni a hidegháborús légkörnek antikommunista propagandájától.” (Botschaft an die Kirchen und Christen.)

Feltehetné valaki a kérdést: Nem kitalált propaganda antikommunista igehirdetésről beszélni? A II. Keresztyén Békekonferencia megállapítására felelve Hans Ruh írja a „Kirchenblatt für die Reformierte Schweiz” 1964. július 23-i számában: „Az az állítás, hogy az egyház igehirdetése még nem tudott szabadulni az antikommunista propagandától, ez a megállapítás a nyugati egyházak felé irányult. Ehhez a foga-

lomhoz nem lenne célszerű az „antikapitalizmus” fogalmát kapcsolni, mert nagyon ritkán hangzik el antikapitalista igehirdetés ebben a világban... Ilyen igehirdetésekkel nem találkozunk még a szocialista országokban sem. Tény, hogy a Békekonferencián elhangzott megállapítás a nyugati teológusok és igehirdetők fülének először megdöbbenően hangzott, de akik jól ismerik az igehirdetéseket és teológiai megállapításokat, azoknak ez a kijelentés egészen világos és jogos.”

Az igehirdetésben tükröződő antikommunizmus a nyugati politikában uralkodó légkörnek tükröződése. Ez sokkal több veszélyt jelent az egyház szolgálatára nézve, — mert hitelét veszített lesz általa az igehirdetés, — mint a szocialista társadalomra.

Az egyház szolgálatának hitelére nézve fontos az ökumenizmusban megjelenő antikommunista jelenségről szólni. Az antikommunista igehirdetés és teológiai alapja az egyháznak a trónhoz és hatalomhoz, a tőkéhez és az uralkodó osztályokhoz kötöttségéből adódik. Ezek a kapcsolatok vezettek az evangélium üzenetének meghamisításához és cselekvőképességének korlátozásához. Az ilyen „kapcsolatok” terhét hordozó egyház és igehirdetés nem tudott minden ember szívéhez eljutni, s minden embert megszólítani. Az ilyen megkötöttségekkel élő egyház és igehirdetés számára „a nincstelen, hazátlan proletár istentelen és átkozott” is volt.

Az egyháznak antikommunista magatartást kell felvenni, mert a kommunizmus istentelenséget, ateizmust képvisel, — hangzik a tömör teológiai megállapítás.

A dialektikus materializmus ateizmusa azonban teljesen különbözik a polgári ateizmustól, mivel az nem, vagy csak nagyon kis mértékben irányul arra a metafizikai és ontológiai kérdésre, hogy van-e Isten. A *dialektikus materializmus nem negatív előjelű teológia.* Igen jó ezt világosan szemünk előtt tartani, mert P. Lehman erősen bizonygatja: „Mi a marxizmus területén egy messiási pótlékkal találkozunk. (A marxizmust, mint a vallástalan ember vallását igyekszik feltüntetni! Szerkesztő) Amelyik a messiási úrt akarja betölteni. Az igazi hatalmi mítosz hiányában, amelyik az ember felszabadulásának valóságát biztosítani tudta volna, kellett az embernek magának egy hatalmi mítoszt felállítani. Ha mi a New Delhi-i tanácskozások határozatát a mai ökumenikus helyzet dinamikájáról helyesen határozzuk meg, akkor képesek leszünk arra, hogy ezt a messiási eltorzulást az inkarnáció világosságában szemléljük. A marxizmus a messiási tradíciót emberi megváltással és messiási valósággal akarja pótolni. Az isteni Lélek gondolatai mint elfogadható messiaszi alakok tűnnek fel, hogy ezzel az elháríthatatlan metafizikai formulákat az inkarnáció messiási realitását elhomályosítsák. Ilyen volt az „Isten velünk” (Gott mit uns) dinamikus ereje. (Itt egyenlőségjelet akar tenni a fasizmus és a kommunizmus között! Szerk.) Isten humanizálása az ember humanizálódásáért a mitikus, poétikus hatalom által, amiben az, ami emberi, új formulázást nyer. Itt kell határozott vonalat húzni a humanisztikus messianizmus és a messiási humanizmus között. A humanisztikus messianizmus az ember megváltását és emberi életének kiteljesedését egyedül az emberi erő által akarja győzelemre vinni. Radikális immanenciája nemet mond a inkarnáció valóságának és szükségességének. Marx írta: „A kommunizmus minket nem egy új állapothoz vezet, amit úgy kell előállítani, s mint ideálhoz hozzá kellene a valóságot formálni. Mi azt a mozgalmat nevezzük kommunizmusnak, amelyik a jelenlegi állapotot hozza.” A messianisztikus humanizmus el-

vezet Istennek a Jézus Krisztusban adott inkarnáció valóságától. Mivel az isteni valóságot megtagadja, ezzel együtt elveti az immanens humanizmusnak hitben adott lehetőségét is.

Az ökümenikus mozgalom képviselte messiási humanizmus a hitnek egy eszhatológikus ereje által működik. A marxista humanisztikus messianizmus fejlődése elvezetett a tömeghumanizációtól a tömegek humanizációjához. Amikor a keresztyénség megszabadítja magát a váltságvallás sok gyengeségétől, az embereket hitben járókká teszi. Ellentétben a humanisztikus messianizmus immanens víziójával és dicsőségével, a hit talaján építi fel az emberek várakozását és reménységét, nem ideológikus, hanem eszhatológikus értelemben.”

A dialektikus materializmus arra tekint, amit tapasztalati érzékszervével megfoghat. Ez a szemlélet találkozik azután olyan emberekkel, vagy embercsoportokkal, akik vallják, hogy hisznek Istenben. A baj csak akkor van, ha a magukat hívőknek mondó emberek életfolytatása és magatartása ellene mond a keresztyén tanításnak. A társadalomban elfoglalt helyük is nagyon kérdéses az ilyen embereknek, mert magatartásukért a társadalomban nem hajlandók jótálni! Gyakran az ilyen ún. „hívők” nem hajlandók pl. az ellenség szeretetére, a testvérért való áldozathozatalra, amit pedig etikájuk Isten akarata szerint megkövetelne tőlük. Az ilyen emberek hite a valóság torzképének tűnik a kívülállók előtt, s benne csak önmagában való ellentmondást látnak. A marxista ateizmus — ellentétben Nietzschével, — ezen nem lepődik meg. A hitet irreális valóságnak tartja, amitől nem is vár semmit. Számára már a hit elvárása is a realitásnak való ellentmondásnak tűnik.

A protestáns teológusok és igehirdetők szájából hallani, hogy azért állnak az antikommunizmus pártján, mert az az ateizmussal folytat harcot, azért is ellentmondásos dolog, mert a lutheri magyarázat a 3. hitágazatnál kimondja: „Hiszem, hogy saját értelmemmel és eszemmel nem tudnék Jézus Krisztusban hinni...” A hit nem az emberek cselekvésének, döntésének, vagy tudatos akaratának következménye. Éppen ezért semmi lehetőség nincs arra, hogy a keresztyének hitüket a nemhívőkkel szemben mint érdemet tüntessék fel. A keresztyének hitüket csak a Szentlélek ajándékaként értékelhetik, s nem vethetik a Szentlélek szemére, hogy mások nem jutottak el a hit megismerésére. Egészen világosan kell látni, hogy a ma hívő embere tegnapi ateizmusából Isten Szentleke által szabadított meg.

Ez a világos felismerés óv meg attól, hogy az ateizmust elbagatellizáljuk, de megóv attól is, hogy dramatizáljuk vagy éppen démoninak tüntessük fel. Semmiképpen sem fogadható el az a nyugati teológus által ismert megállapítás: „Isten a szocialista országokat berbeadta a Sátánnak, de majd visszaveszi tőle.” (Cl. Koch)

A privilégiumokat élvező egyház az antikommunizmus szolgálatában. Az antikommunizmus története éppen olyan öreg, mint maga a kommunizmus. Amíg a kommunizmus csupán elmélet volt, az antikommunizmus is csak akadémiai értekezést, teológiai vitát jelentett. Megváltozott a helyzet akkor, amikor a kommunizmus gyakorlati valósággá lett. Akkor született meg a félelem, hogy a vagyontalanok szervezkednek a termelőerők birtokbavételéért. Sajnos az egyház, — maga is társadalmi előjogokat élvező lévén, — századokon keresztül nem a szegények és jofosztottak oldalára állott, ahogyan azt a Szentírás tanítása követelte volna. Sőt Jézus szavait felhasználva bizonygatták: „*Szegények mindenkor lesznek közöttetek*”. Az antikommunizmus igen jó talajra talált a Nagy Októberi Forradalom kezdetekor a cári Oroszországban előjogokat élvező

egyházban. Akkor még a baltikumi protestáns igehirdetés is mindig tartalmazott antikommunista anyagot. Azt hangoztatták, az ilyen igehirdetés védi meg a gyülekezeteket és az egyházakat. A nyugati egyházak igehirdetésében is ez ad létjogosultságot még ma is az antikommunista szölamoknak! Pedig az antikommunista igehirdetés „hamis vigasztalók” szava volt. Az ilyen igehirdetésnek a „bölcesség kezdete” nem az Úr félelme volt, hanem a szuggerált és rémségesnek kikiáltott „bolsevista terrortól” való megrettenés.

Egyházi ünnepélyeken, zászlóavatásokon militarista, antikommunista igehirdetések, ha egyáltalán lehet azt igehirdetésnek nevezni, — hangzottak el, a történelemben ítéletesen járó Isten akaratának meghirdetése helyett.

Az antikommunista igehirdetést azzal igazolták, hogy ez az egyház „ébresztő szolgálata” az istentelenséggel szemben. Akkor azonban, amikor a fasizmussal szemben Niemöllerék az „ébresztő szolgálatról” beszéltek, akkor az egyház „ébresztő szolgálata” a Hitvalló Egyház harcát jelentette az evangélium tisztaságáért a fasiszta D. C. teológiával szemben. Az állam és a „vezér”, Hitler „megistenítése” ellen. Tudjuk, hogy Hitler képét ki is kellett függeszteni a templomokban.

Ennek az ún. „ébresztő szolgáltnak” volt értelme akkor és ott, ahol a reformáció korától kezdve a felsőbbség a templomokban mint „keresztyén uralkodó” ült. Ma a marxista felsőbbség semmi esetre sem ül a szószék alatt. Egy távol levő felsőbbség „ellen” prédikálni pedig nem prófétai bátorság, hanem nagyon is emberi inspirációra születt ellenséges uszítás! Szeretnek ennél az „ébresztő szolgáltnál” Ezékielre hivatkozni. (Ezék 3, 17—33) Ezékielnél azonban az „ébresztő szolgáltra” való meghívás nem azért hangzott, mert ellenség közeledett. Az „ellen-ség” azonban maga Isten, aki azért jön, hogy alvó, hűtlen és engedetlen gyülekezetét számadásra hívja.

Nem lehet az igehirdetés célja az, hogy „az Isten nélküli világnak életrendet” adjon. Nem lehet az egyház „erkölcs-csösz” a világban. Isten az egyházat és a gyülekezetet nem „rendfenntartó erőként” küldte ebbe a világba. Ott hangzik el antikommunista szölamokat puffogató igehirdetés, ahol reakciók légkör uralkodik, s az igehirdető a restauratív, kispolgári hallgatók hatása alatt áll. Az az igehirdetés azonban, amely a hallgatók igényeinek kiszolgálója, az már nem szolgálja a gyülekezet építését és ellene áll Isten küldetésének.

„A kommunizmus a lelket öli meg,” — s ezért rosszabb az, mintha a test elpusztul egy atomháborúban, — hangzik a háborút tervezők szölamgátába állított antikommunista jellegű teológiai érvelés. Szölamgátáként születt meg a nyugati egyházakban ennek nyomán a mondat: „Inkább lennének halott, mint vörös”. Ilyen kijelentést nem kellett az egyháznak még Hitler uralma alatt sem tenni —, mondják, — mert Hitler csak fizikailag akarta megsemmisíteni az embereket. P. Brunner is vallja, hogy fontolóra kellene venni még azt is, hogy vajon egy atomháború nem lehet-e gát a „lelket elvesztő ateista kommunizmus ellen?!” 1958 márciusában a Német Evangélikus Egyház Zsinata tételesen fogalmazta meg: „Követeljük mindazoktól, akik igazán keresztyének akarnak lenni, tagadjanak meg minden együttműködést azokkal, akik az atomháború előkészítésén fáradoznak. Ebben a kérdésben ellenkező állásfoglalás, vagy semlegesség nem lehet keresztyén magatartás.” A jelenlevő teológusok közül egyik azonban kijelentette: „Aki jobban fél az atomhaláltól, mint a lélek megöklésétől az kész arra is, hogy e hit minden igaz-

ságát megtagadja és elárulja”. Ebben az esetben az Evangélium kijelentése demagóg jelszóra alacsonyított. Nem kell különösen nagy teológusnak lenni ahhoz, hogy felismerjük, hogy az emlegetett helyen Mt 10, 28-ban kitől való félelmet követel Jézus! Nem emberektől, ideológiáktól, államérektől, társadalmi formáktól való félelmet követel, hanem atól a hatalmas Istentől való félelmet, aki „mind a testet, mind a lelket” elítélheti. Egyedül Istennek van hatalma a testet, lelket, szellemet, tehát az egész embert az örökkévaló Istentől való távollétre kárhozatni. „Az Újtestamentom és a keresztyén hit nem ismer »lélek-gyilkosságot«, mint emberi lehetőséget.” (G. Bassarak)

Megkísérlik a fasizmust és a kommunizmust azonosítani, s ennek alapján indítani ellene támadást. Hozzáteszik, hogy mindkettőre jellemző a totalitarizmus.

Minden olyan kísérlet, amely a fasizmust és a kommunizmust azonosítani akarja, tiltakozást vált ki minden kommunistából, de minden nem kommunista antifasisztából is!

Mi a kettő között a leglényegesebb különbség?

1. Igaz, hogy mindkettőt a társadalom hozza létre, a kettő közötti éles eltérés azonban azonnal kiviláglik, ha céljukat és programjukat vesszük szemügyre. A kommunizmus magas erkölcsű célt tűz ki maga elé, ellentétben a fasizmussal, amelyik már ideológiájában is embertelen és gonosz. Lehet arról szólni, hogy az emberi hibák miatt a kommunizmus gyakorlatában az elmélettől eltérő jelenségek is előfordultak a történelem során, de a fasizmus a gyakorlatban valósította meg kegyetlen és embertelen elméletében kidolgozott programját. A fasizmus a gyakorlatban exkluzív. A népi közösség fiktív zártágából indul ki, s aki ezen a népközösségen kívül van, az már ellenség. Ennek eredményeként született meg a „barát-ellenség” séma a fasiszta gondolkodásban, amit a nacionalista világidegen kispolgárság és egyház sugalmazott.

2. A kommunizmus nemzetközi, internacionális, proletáris és a világ felé őszintén nyitott. Gazdasági programja a világkereskedelemre, világtávlatú kommunikációra irányul. A fasizmus „ellenség-barát” sé mája a nacionál-szocialista biológiai fajelméleten alapszik. Minden tudományos hipotézisnek ellentmondó kvalitatív különbséget tesz ember és ember között. A „kiváltságos” fajhoz nem tartozók, az ún. „áriák” felé a faji gyűlöletet proklamálja. A gyakorlatban ez millió és millió zsidó, cigány, orosz, lengyel, cseh, megsemmisítését jelentette. A kommunizmus az osztályharcnak szociológiai analízisén nyugszik. Győzelmét az uralkodó társadalmi osztály likvidálásán keresztül véli elérni. Mindamelllett az uralkodó osztály tagjait nem kívánja megsemmisíteni, hanem csak gazdasági és politikai hatalmától megfosztani a nagy tömegek érdekében. Felismerte, hogy az igazságtalan vagyoni helyzet az alapja az ember elidegenedésének. S ezért szükséges azok megváltoztatása humánus okokból. Az egyházban megtalálható antikommunista demagógia is mindig azt hangoztatja, harcot kell folytatni a magántulajdon eltörlését célzó kommunizmus ellen, mert az minden magántulajdont eltöröl, s elhallgatják azt aényt, hogy a szocializációs program tulajdonképpen csak a termelőeszközök társadalmi tulajdonba vételét célozza.

3. A fasizmus gátlástalanul választja ki eszközeit céljai eléréséhez. Legyen az az eszköz az ellenség megsemmisítése, avagy külpolitikájában az agresszív háború, egészen a totális méretű háborúig. A kommunizmus, ahogyan azt a munkásmozgalmak története is mutatja, — ellensége minden háborúnak. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a kommuniz-

mus pacifista. A történelemben járó és Isten akaratára figyelő egyházak sem lehetnek pacifisták, — egy ingadozó pacifista magatartással nem is állhatott volna meg a történelemben. Elvileg a kommunizmus az ellen-séget is meg akarja igazáról győzni és nem fizikailag megsemmisíteni. Céljainak elérését világforradalomban látja, mert tudja, hogy a feudalista, vagy burzsoá társadalom nem tud átváltozni szocialista, humánus társadalommá. Vallja azonban, hogy ennek a forradalomnak nem kell feltétlenül „véres forradalomnak” lenni. Az biztos, hogy az uralkodó társadalmi osztály nem mond le soha önként a hatalmáról és éppen ezért az újonnan létrejövő munkáshatalomnak úgy kell kiharcolni törvényes helyét a társadalomban.

4. A fasizmus expanziós politikája az imperializmusát fejezi ki és éppen ezért hódító háborúkat visel. A legyőzött népeket leigázza, rab-szolgává teszi, kirabolja, áttelepíti, vagy éppen likvidálja. A kommuniz-mus vezérgondolata az emberséges kisebbségi politika. Ellene van a for-radalmi modell exportálásának: minden országnak magának kell, — ter-mészetesen azoknak az országoknak segítségével, ahol már megvalósult a munkásosztály hatalma, — a szocializmushoz vezető utat megtalálni és azon járni. A nukleáris fegyverek korában a háborút, mint politikai célok eszközét végérvényesen alkalmatlannak tartják.

5. A kommunizmus ökenumenikusan gondolkodik. A teljes leszerelés-ről szóló javaslata rámutat arra, hogy a fegyverkezésre költött milliókat a népek felemelkedésére, kenyérhez és emberi méltósághoz juttatására lehetne fordítani.

6. A fasizmus kalandorszellemű. Ha tradicionális eszközökkel nem érheti el célját, — amely mögött a nagytőke ereje húzódik meg, — az önmegsemmisítés gondolatáig is elmegy. Mert csak egyetlen alternatívát ismer: Győzni, vagy megsemmisülni. Ez lehet romantikus, irracionális, szentimentális, excessiv, egészen a szadizmusig és mazochizmusig. A fa-sizmus ésszerűtlen. A kommunizmus ellene mond minden kalandorság-nak.

7. A fasizmus „misztikus”, „vallásos” jellegű. Nemcsak maga kísé-relt meg vallásos motívumokat megalkotni, hanem kész volt arra is, hogy elhódítsa az egyháztól azt, amit szolgálatába tudott állítani. Ezért is hozta létre a D. C. teológiát. A kommunizmus vallástalan és ateista. Küzd a „vallásos babona” ellen, s az osztályellenséget kiszolgáló vallás és egyház ellen. S nagyon gyakran szolgálta ki a munkásosztály ellenségét az egyház!

8. Tapasztalatból el lehet mondani, — immáron közel 30 éves ta-pasztalat áll mögöttünk, — a fasizmus alatt az élet napról napra elvisel-hetlenebb volt. Az élet napról napra, évről évre jobb, szebb, magasabb-színvonalú a szocialista társadalomban. A fasizmus 12 éves uralma Né-metországot a megsemmisülés szélére taszította. A Nagy Októberi For-radalom után a Szovjetunió a világ nagyhatalmává fejlődött, noha az-előtt elmaradott agrárország volt. A szocialista országok hirdették meg a békés egymás mellett élés politikáját. Reménységet adva ezzel az egész emberiségnek. S ez nem csupán szólam. A szejzi válság, a Karib-ten-geri krízis, a ciprusi konfliktus, az indokínai, délkelet-ázsiai, ázsiai válsá-gok alkalmával a szovjet diplomácia éppen arról tett bizonyosságot, hogy nem kíván háborút. Ugyanakkor a vietnami politikája tükrözi, hogy az agresszorokkal szemben baráti segítséget ad a szabadságáért harcoló vietnami népnek.

Az egyház nem vállalhat közösséget hitetlenekkel, mert meg van ír-va: „Ne legyetek hitetlenekkel felemás igában.”

Ez azonban egyáltalán nem tükrözi az evangélium szellemét. Karácsony ténye arról beszél, Isten nem különítette el magát a valóságtól. a valóságos embertől. Valóságos emberlétünket vette magára Jézus Krisztus. Jézus a valóságos világban élt. Szolidáris volt az emberrel. Ezért is fogalmazták ezt New Delhi-ben meg: „Jézus Krisztus szolidáris volt az emberekkel, a szegényekkel, elnyomottakkal és kizsájtottakkal, s az egyháznak mint Krisztus testének ugyanezt kell cselekedni.”

Antikommunista hatás, amikor az egyházban ilyen ellentét-párokat állítanak fel: hívők és ateisták. Mi és a többiek, mi és azok, akik kívül vannak a hívők közösségén, mi keresztyének és az istentelen kommunisták. Akik ilyen sémákat állítanak fel, azok abban a hibában vannak, hogy azt gondolják; a hívők azok, akik az egyházhoz tartoznak, akik nem tartoznak az egyházhoz, azok „természetesen” ateisták és kommunisták. Akik az egyházhoz tartoznak, azok oldalán van az igazság, a világosság, a Krisztus — s ezért kell az egyháznak kritizálni, megítélni és tanítani a világot, mert a másik oldalon van a sötétség, az ateizmus, a démoniség. Az igének nagyon erős leegyszerűsítése ez és beállítása a kapitalista társadalom gondolkodásába. Pál a hitetlenek alatt nem a kommunistákat, hanem a hamis, pogány istenekkel tele babonáságot értette. Felelőtlen-ség lenne azt a fogalmat a világnézeti ateizmusra alkalmazni. Meg kell mondani azt is, hogy egy szkeptikus, cinikus ateizmus mellett, — aminek képviselőit nem a kommunisták között kell keresni, — hanem a névleg keresztyének között is nagy számban lehet őket megtalálni, — van egy egészen más, világnézeti-ateizmus, egy forradalmi ateizmus, amelyik azért mond ellene az Istennek, mert úgy véli, hogy ezáltal embertársát még szenvedélyesebben tudja szeretni és szolgálni. Mivel azt tapasztalta, hogy a hívők csak szájjal tudtak a felebarát szeretetéről! Szomorúan kell megállapítanunk, hogy a modern ember szociális, kulturális és politikai törekvései majdnem mindig a hivatalos egyház és egyházi vezetők ellenállásába ütköztek.

„Az ökumenikus mozgalomban egyre erőteljesebben hangot kap az a felismerés, hogy az ökumenikus egység nem „anti”, hanem „pro” egység.” (Fehér Károly)

Jézus szerette az embert világnézeti különbség nélkül. Munkálta földi és mennyei boldogságát. Ebben a munkában kell az ökumenében egymásra találni az egyházaknak.

Dr. Nagy István

Kettesben a tragédiával

(AZ ÖNGYILKOSSÁGRÓL ÉS AZ ÖNGYILKOSOKRÓL)

A Központi Statisztikai Hivatal Bács-Kiskun megyei igazgatósága 1969. évi kiadványából — „Nemzetközi összehasonlítás szerint 1967-ben az öngyilkosságok gyakorisága a világon Magyarországon volt a legmagasabb, az egyes megyék között pedig hosszabb idő óta Bács-Kiskun megye az élen van.”

Ez a tény közelebbről is érint bennünket, hisz megyénkről van szó, érintettek vagyunk... Egyik legnehezebb szolgálatunkat teszi még nehezebbé az öngyilkosság. A katolikus egyház lerázza magáról ezek tetetését. Nem a mi dolgunk ennek a katolikus álláspontnak a helyességéről döntenünk, de szolgálati érdek az, hogy ebben a kérdésben tisztán lássunk, ill. világosabban. Ez meghatározhatja íghirdetésünket, mondanivalónkat.

Mi is az öngyilkosság? Merénylet! A merényletnek olyan fajtája, amikor valaki önmaga ellen vét. Önmagával fordul szembe. Sokáig az volt a felfogás, hogy valamilyen elmebetegség is közrejátszott, ill. kiváltotta ezt a félelmetes disszidálást az élők közül. Az öngyilkosság tudatos cselekedet. De miben keressük ennek az okát? Miért mi vezetjük ezt a szomorú „élmezőnyt”? Mit kellene tennünk, hogy megszüntessük ezt a szomorú „vállalkozást”? Még megdöbbenőbb ez a tény, ha azt is tudjuk már előljáróban, hogy öngyilkosság négyszer annyi embert „von ki a forgalomból”, mint korunk réme — a közlekedési balesetek. Aztán az is idetartozó kérdés, szégyellni való-e az öngyilkosság, vagy sem? Milyen összefüggésben áll ez a kérdés a körülményekkel? Társadalmi okai vannak-e? A teológus kérdését így fogalmazom, véd-e a keresztyén hit az öngyilkosság elkövetésétől?

Merénylet önmaguk ellen

Volt-e olyan kor a történelemben, amelyik mentes lett volna az öngyilkosságtól? Amit tudunk az az, hogy a görög polis jómódú polgárai felmetszették ereiket, de a primitív társadalomban sem volt ritka, hogy az emberek önmaguk ellen forduljanak. A történelemben különböző társadalmak eltérően vélekedtek az öngyilkosságról. A kollektív társadalmak rendszerint elítélték, sőt büntették. Aztán volt idő, amikor kizárólag egyéni ügynek tartották, azaz az öngyilkos olyan valami ellen követ el merényletet, amiről azt hiszi, hogy az övé, maga rendelkezik vele. Az ókori Athén akkor nem büntette az öngyilkosságot, ha kellő indokok alapján a szenátus engedélyezte. XIV. Lajos Franciaországa az öngyilkost a szemére vetette, javait elkoboztatta, társadalmi rangjától megfosztatta, címerét összetörette. Csak az 1789-es forradalom törölte el ezeket a rendelkezéseket. A cári Oroszországban még a kísérletet is pénzbüntetéssel sújtották, New York államban 200 dollár és kétévi büntetés volt. Nálunk, jelenleg, az öngyilkosságban való közreműködést büntetik maximum 3 év börtönnel.

Teológiai válaszuk ezekre: az élet Istené és Jézus Krisztusban megváltott élet a mienk és a felebarát magaslatára emelte azt, hisz ha valaki tartozik valakinek valamivel az az, hogy „egymást szeressétek”. Marxista megfogalmazás szerint, minden ember élete érték, mert a társadalomé, azaz közkincs.

Világviszonylatban elkeserítő az állapot Kanadában, Finnországban, Ausztriában, Csehszlovákiában, NSZK-ban, Svájcban és Svédországban. Az említett államokban a 15—45 év közötti korosztályhoz tartozók halálukai között az öngyilkosság áll a harmadik helyen.

Hogy állunk mi?

Hazánkban kevesen tudják — lelkészek sem —, hogy a szomorú statisztikát Magyarország vezeti, a gyakorisága másfélszer akkora, mint az utánunk következő államokban. A megyék között pedig Bács-Kiskun vezeti a sort Csongrád előtt. Az esetek száma itt 1971-ben majdnem kétszerese volt az országosnak. Sorsok kiáltanak segítségért az alábbi számadatokban. 1897-ben az országos átlag 20 százezrelék volt, azaz ennyi százezerből. 1967-ben Bács-Kiskun megyében 266 ilyen haláleset volt, aminek oka öngyilkosság, ez százezrenként 47,2. Az 1963—67-es években megyénk 108 községe közül csak nyolcban nem volt öngyilkosság. Megdöbbentően magas a kecskeméti és kiskőrösi járás statisztikája.

Érdeklődésre tarthat számot, ha belehelyezzük a világképbe a mi statisztikánkat. 1968-as adatok szerint:

Ausztria 21,9; Dánia 20,5; Finnország 21,6; NSZK 20,4; Svájc 17,0; Svédország 21,5; Csehszlovákia 24,5. A magas kategóriában egyedül hazánk található 33,7-tel. Egy-két város adatai: Nyugat-Berlin és Budapest 36,4, Debrecen 36,4, Szeged 45,2. Kiugróan magas volt Csongrád megyében 1970-ben 61,1.

Életkor

Dr. Klaus Thomas nyugat-berlini pszichológus szerint a 20 éven aluli hajadonok között a kiváltóok a szerelem, s a lélektani vizsgálat szerint 13⁰/₀ küzdött szexuális problémával.

Megyénkben 1963—66. között az 50—60 éves, míg 1967-ben 60—69 éves korcsoportban történt a legtöbb öngyilkosság. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy 1967-es adatok szerint a 40—49 évesek közül a legtöbben a kecskeméti járásban, ill. a megyeszékhelyen, a 60—69 évesek közül a kiskőrösi járásban követték el visszavonhatatlan tettüket.

Ugyanezek az adatok más szempontok szerint. A megye öngyilkosai közül a házassági állapotuk képezik a legnagyobb részt, de nemenként jelentős az eltérés. 1963-ban az öngyilkosok 59⁰/₀-a volt házasságban, 24⁰/₀ nőtlen, ill. hajadon és 17⁰/₀ özvegy, közöttük több nő, mint férfi. 1967-ben már 69⁰/₀-ra ugrott a házasságok aránya. A nőtlenek és hajadonok közül 20—29 éves korban követik el a legtöbben az öngyilkosságot. A házasságban az öngyilkosság a 40—49 éveseknek a leggyakoribb, míg az özvegyeknél a 70 éveseknél. Az elvált nőknél az 50—59 évi közötti volt a leggyakoribb.

Módszerek

Bács-Kiskun megyében az öngyilkosoknak több, mint a fele önkéntes akasztással oltja ki életét. Ez elsősorban a férfiak módszere, amit az 1967-es statisztika is igazol, hisz az akkor elkövetett öngyilkosságok

— férfiaknál — 84⁰/₀-a így történt. Férfiaknál még „divat” lett a nővényvédő szerek bevétele — nikotin és vofatox. Nőknél a gyógyszerek és különféle altatók jönnek számításba.

Ritka a vonat elé ugrás, gyakori a vízbeugrás, de nem folyóvízbe, hanem kútbaugrás formájában. A gázt csak Baján vették igénybe. Szén-monoxid mérgezésben eddig csak egy ember halt meg, amikor magára zárta a garázst, s beindította gépkocsiját. Az áramütés Orgoványon lett „divatos”.

Időpontok

Milyen időszakokra esik a legtöbb tragédia? Elenyésző ez a szám karácsony körül, azaz a szeretet ünnepén. Hasonlóan kevés öngyilkosság esik szombatra és vasárnapra, de annál több a késő tavaszi és nyári napokra, amit a napok hosszának növekedésével magyarázok. Ezeket az adatokat anyakönyveinkből gyűjtöttem, ill. a Bács-Kiskun megyében megjelenő „Forrás” irodalmi folyóirat is közli. Elgondolkoztatóan sok öngyilkosság történik hétfőn, az új munkakezdetkor. A kiskőrösi járásnál erősen szem előtt kell tartani azt a mezőgazdasági helyzetet, ami eltérő a országostól. Sok az olyan „szakszövetkezeti tag”, aki szőlőjét egyénileg műveli. Ezek életkora is magas. A fejlettebb fokú mezőgazdasági társulás bevezetése biztosan kedvező hatással lenne az öngyilkosság statisztikájára is.

A közösségi élet hiánybetegségei

Öngyilkosságot általában az követ el, aki kiesett egy közösségből, kultúrkörből (falu), családból, vagy átlépett valamilyen munkamorált, vagy éppen szexuális normákat. Lehet-e új normákon gondolkodni? Ahol túl szigorú, vagy ahol túl laza a fejelem, ott mindig gyakoribb az öngyilkosság. Olyan ez, mint az artista alatti háló, ha az ruhaanyag sűrűségű, vagy túl ritkára neccelt, mindkettőbe zuhanás halált okoz. Az nem esik le, ahol pontos a mozdulat, vagy elég erős a megtartó kéz. Ez egyszerűnek látszó matematika, de akkor hol gyenge a megtartó erő? Elsősorban az egyedül maradt öregek között. Családi állapot szerint a legesendőbbek az özvegyek. Nem véletlen, hogy a Biblia olyan egyértelműen aláhúzza az özvegyek és árvák ügyét.

Tévhitet szeretnék eloszlatni azzal a pár mondattal, hogyha valaki arra gondol, hogy az öngyilkosság egyik oka a szegénység. Ennek egyik legjobb cáfolata éppen gyülekezeteinkben elhangzó megállapítás: „pedig mindene megvolt!” Azaz, nem a nyomor az oka az öngyilkosságnak. Általános tapasztalat szerint a szegénységnek éppen megóvó hatása van. A küzdelem, az élniakarást váltja ki, s nem az önpusztítást. A francia Durkheim szerint „az emberek azokban a korokban válnak meg a legkönnyebben az élettől, amikor és ahol az élet a legkevésbé nehéz”.

Vétkes tévedés

Van egy közmondásunk: „amelyik kutya ugat, nem harap!” Számos vizsgálat mutatja, hogy az öngyilkosok 70—90⁰/₀-a előzőleg már valamilyen jelét adta tettének, de környezetete nem veszi komolyan. A halállal végződő öngyilkosságok 10⁰/₀-a nem első kísérletre történik. Elképzelhetetlenül szeretetnélküliek azok a csoportok és kapcsolatok, ahol nem elég csak bejelenteni, jelezni a lelkiválságot, hanem végre is kell hajtani, hogy oda is figyeljenek. Külön kell választani a végrehajtott

öngyilkosságot a kísérlettől. A kísérletezők 70%-a nő, viszont a sikeresen végrehajtottak esetében ez az arány a férfiak „javára” billen. Kétértelmű előkészületek is lehetnek ezek, mert van olyan is, aki szívesen „átalussza” a konfliktusokat. Egyébként az öngyilkossági kísérletek 98%-a nyolc napon belül „gyógyul”.

Fékező hatású-e a vallás?

A katolikus vidékeken, így Bács-Kiskun megyében a kalocsai járásban a legkisebb az öngyilkosságok száma. A visszatartó erőt nem a retorziókban érzem, azaz abban, hogy nem temetik el, vagy akkor is csak a temető árkába, ha igen. A gyónásnak sokkal nagyobb szerepe van, mint gondolnánk. A papnak, a modern pszichiáternél is jobban kell tudnia hallgatni, akinek elmondanak minden titkos lelki vágyat és gondot és éppen a kibeszélés és megbocsátás oldja fel a gyónó feszültségeit.

Mi nem gyakoroljuk ezt? Szerintem, minden beszélgetés gyónás, s ezért egy beszélgetés is végetérhet kézzátétellel, azaz meg vannak bocsátva a te bűneid! Megmutatni ilyen beszélgetés során, hogy a halál nem jó! A bűn zsoldja! Félelmetes ítélet a bűn felett!

Évtizedeken át volt egyházi gyakorlat járásunkban — kiskőrösi — az, hogy az öngyilkos temetésén nem volt igehirdetés, hanem csak imádkozott a lelkész. Meggyőződésem szerint, ha valahol, akkor éppen az ilyen esetekben elengedhetetlenül szükség van annak megmutatására, hogy az élet több, mint a halál. Elengedhetetlenül szükséges annak megmutatása, hogy Jézus életpárti volt, s ma is az. Ebből következik az, hogy az öngyilkosok hozzátartozóiban nem növeljük a szégyenérzetet, ami ma is megvan, hanem a gyülekezet melléjük állásával növeljük az élethez tartozás érzését. Ebben pedig a példát a lelkésznek kell mutatnia, a példamutatásban előljárnia. Ennek első alkalma az igehirdetés, s majd az abból következő diakónia.

Diakóniai teológiánkból eredő feladataink ezen a területen

Teológiánkat a konkrétság jellemzi, azaz ezen a területen, még az öngyilkossági kísérletekről sem beszélek lekicsinylően. Minden kísérletet komolyan kell venni. Sok olyan eset van, amikor a „kiszállás” az élők közül csak többszöri nekifutásra sikerül. Őket lehet a leginkább megmenteni az életnek. Többször találjuk, mint elhalálozási okot feltüntetve a temetési engedélyen: ittasság, öngyilkosság. Külön kell választani az okot és a kiváltó tényezőt. A halál oka az ital, de arra már senki sem gondol, s nem keresi a magyarázatot, hogy az illető miért ivott és mióta? Nagyon kevés kell ahhoz, hogy kicsorduljon a pohár, de azzal vajmi kevesen törődnek, hogy mivel telt meg?! Nem biztos, hogy negatív tényezőkkel! Biztos van az önáldozatok között olyan, aki hű volt a kevesen, túl sokra bízták később, s nem bírta ezután. Aztán, a karrierizmusnak is van határa, ami szintén elvezethet a meghasonláshoz. Mikor lesz sérültté az öngyilkosjelölt? A legtöbbet a sérülés már gyermekkorában éri, amikor a „csapatjáték szabályait” még tanulja, amikor a „beprogramozás” történik. Ez a vonal pedig mindenképpen a családhoz vezet vissza. Ha a mából indulunk ki, akkor vizsgálódásunk tárgya ez; mennyi időt tölt együtt egy mai család? Ma minden család — legalábbis túlnyomó részt — vegyes foglalkozású. Sok a mezőgazdasági fizikai munkából az ipari fizikai munkába átnyergelt ember. Így

kétlakivá váltak az emberek, de ezzel együtt „kétéltűvé” is. Ez nem azonos a hobbikerttel, mert itt a második műszak gyakran több pénzt hoz, mint a munkakönyves állás. Így nagyon kevés idő jut az együtt-élésre, éppen vidéken, ahol a városi ember sok idillt sejt. Nincs idill, de hosszú téli esték sincsenek. De nem a tv miatt. Az igaz, hogy a híradó fél 8-kor kezdődik. Az is igaz, hogy a legtöbb családban ekkor lép életbe a „sötétítés” és „csendrendelet”. Ide tartozik az, hogy figyelmeztessük a „monitortól az óráig” készülék előtt ülőket arra, hogy a „tv diétát” mindenki magának állítja össze, így alakíthatja ki magának a szabad időt is. A családra fordított idő is diakónia.

Teológiai summázás

Egységes táj a teremtett világ, amit utak hálóznak be, egyéni utak is. Pontos szerepet kapott itt Jézus Krisztusban a szeretet valósága, ami gyökere a közösségnek, de forrása is annak. A „szeresd” jézusi felhívás alap gondolata abban van, hogy a másokban azt kell respektálni, ami bennem is ugyanaz. Az ember aszerint ítélje meg a másik embert, nem pedig aszerint, amit lát, vagy hall. Én kötelezve vagyok erre, mint keresztyén ember. Kötelezve vagyok arra, hogy segítsek a másoknak abban, hogy jobbak legyenek élete kilátásai, azaz távcsövet adok a kezébe, ez a szeretet alapaktusa, ami utat is láttat.

Ez az ember még elveszíthetetlen is, mert Isten úgy szerette ezt a világot. Itt döntő szerepet kapott a hit. Ennek a hitnek pedig nemcsak megmentő ereje, ill. funkciója van, hanem megtartó is. Jézus gyakran „köszönt” el így, hogy a te hited megtartott téged.

De nem hisz mindenki! Ezzel a ténnyel Jézus is számolt. Aki viszont hisz, annak az életében, szavában és gondolkodásában kulcsszerepet játszik a szeretet. Nekem kell Isten szeretetének jeleként itt lennem. Nem véletlen az, hogy a személyiség fogalma először a keresztyén-ség teológiájában fogalmazódott meg. Ott fogalmazódik meg ma is, ahol elismerik azt, hogy van „Te” is. Jézus és az Atya kapcsolata megmutatja, hogy milyen legyen az emberek közötti jóakarát.

A gyakorlati diakóniának a prológusa az elveszett juh példázata, azaz értemenni, mielőtt az a magányban nem lesz öngyilkos.

Káposzta Lajos

„A Biblia világa”

A Magyar Rádió e címen tartott művelődéstörténeti sorozatot 1971 második felében. A tíz beszélgetésből álló sorozatot a rádióhallgatók érdeklődésére megismételték, és 1972 tavaszán két újabb beszélgetéssel kiegészítették, majd az év végén a hallgatók egyöntetű kívánságára könyvben megjelentették.¹ A kötet megőrizte a beszélgetés-formát, de nem korlátozván a műsoridő 20 perce által, kibővítetten közli az egyes beszélgetéseket. A 320 oldalas könyv számos, részben színes, műmellékletet is tartalmaz: a Bibliával kapcsolatos képzőművészeti alkotások, régészeti leletek, néhány fényképfelvétel díszítik. Szerkesztője dr. Rapcsányi László, a Magyar Rádió munkatársa, a beszélgetésekben a kérdező, 50 000 példányban jelent meg. Az 50 Ft-os könyvet a nagy példányszámban hetek alatt szétkapkodták. Tudomásom szerint készül az utánnyomása.

A magyar sajtó hivatott hangját az *Élet és Irodalom* szólaltatta meg 1972. december 9-i számában „A világ bibliája” címen. Idézek belőle: „Berze Nagy János baranyai folklór-gyűjtéséből való a következő találos kérdés: »Ki ölte meg a világnak negyed részét?« A válasz: Káin. Egy másik találos kérdésre: »Hun ordított akkorát a számár, hogy mindön élő möghallotta?«, ez a válasz: Noé bárkájában. Könnyű válaszok. De rájuk találnának-e ugyanolyan könnyedén a mai gyerekek, ahogyan a régebbiek rájuk találtak. Aligha. *Ismerni kell hozzájuk a Bibliát.* Mihez kell még ismerni? Felsorolhatatlan. Az egész magyar költészethez, irodalomhoz, művészethez. Meg az európaihoz... Magyartanárok a megmondhatóí, hogyan akadnak meg, nemcsak a bibliás Adynál, de még Petőfinél is: a gyerekek nem értik a bibliai utalásokat. Mi az a lángoszlop, ki az a Mózes, mi az ígéret földje? Mintha az anyanyelvüket nem tudnák. Mintha megszakadt volna az anyanyelv fontossága, az érdeklődőbb gyerek mitológiai szótárért kapkod, ha érteni akarja, amit a magyar kultúra a Halotti Beszédtől a Jónás könyvéig, s tovább, mondjuk Nagy László verseiig üzen.

Vissza kell állítani a folytonosságot.

A Magyar Rádió Rapcsányi László vezette akciója, *A Biblia világa* címen tizenkét részes ismeretterjesztő sorozat, a legnagyobb lépés volt eddig a folytonosság visszaállítása felé.” (Faragó Vilmos.)

Élmény és tanulságos végigforgatnunk a könyvet. Ismertetésére csak néhány mondatban szorítkozom, inkább néhány fontos szempontot emelek ki, amelyet a kötet és tartalma nekünk felvet. A szerkesztő előszava a Biblia művelődéstörténeti jelentőségét méltatja. Az első és az utolsó beszélgetés a Biblia kialakulásával, terjedésével, hatásával, illetve a bibliakritikával foglalkozik. A közbeeső többi beszélgetés a Biblia földrajzáról, az ókori Kelettel való kapcsolatáról, a Biblia egyes helyeivel kapcsolatos régészeti felfedezésekről szól. Vizsgálja a törvény és az igazságszolgáltatás, az osztályok és az osztályharcok kérdését a Bibliában. Elemzi a Biblia természetismeretét és világgépét, a Biblia nyelvét,

a folklórral való kapcsolatát, zenetörténeti vonatkozásait, végül a Biblia tükröződését a művészetben.

Írói, a beszélgetés résztvevői: marxista-ateista vallástörténész, egyetemi tanár (dr. Hahn István), római katolikus teológiai tanár (dr. Félgyázy József), református teológiai professzor (dr. Pákozdy László Márton), zsidó hittudós (dr. Scheiber Sándort) keleti nyelvész (dr. Czeglédy Károly), zenetörténész (dr. Szabolcsi Bence), az asszír és sumer irodalom kutatója (dr. Komoróczy Géza), katolikus költő és folyóirat-szerkesztő (Rónay György).

A könyv olvastán szinte megrohantak a különböző értékelő és indításokat adó gondolatok. Ezek közül a szempontok közül tizenhárom szeretnék felsorolni — evangélikus tájékozódásul.

1. *A könyv születése* a Bibliára vonatkozóan a közönség igényének és a tudományos ismeretterjesztés koncepciójának nagyon szerencsés és örvendetes találkozásáról tanúskodik. Félre ne értsük: nem vallásos szomjúság véteti kézbe a Bibliát, hanem a sokáig misztikus homályban tartott vagy érzett Biblia iránti érdeklődés, az ismeretlen Biblia megismerési vágyása. Az érdeklődés nem pusztán kultúrtörténeti, hanem részben személyes: ugyan mi lehet az igazság erről a könyvről és ebben a könyvben, amelyet a keresztyénység szent iratának tart? Vallásos, hívő embereknél a könyv kézbevetését hasonló, de persze más minőségű érdeklődés mozgatja: többet akarnak megtudni a Bibliáról. Egyik fiatal asszonyhívem, régi bibliaolvasó, most *A Biblia világa* könyv forgatásával párhuzamosan rávetette magát öszövétségi könyvek folyamatos olvasására, hogy világosabban elhelyezhesse tudatában az új ismereteket a Bibliáról. Ennyit a közönségigényről. — Másik oldalról pedig a hazai tudományos ismeretterjesztés — így jutott sor az említett találkozásra — a Biblia negatív értékelése helyett ma annak pozitív *emberi* megvilágítását látja feladatának.

2. *A Biblia értékelése* a beszélgetés résztvevői oldaláról hármas:

a) A Biblia *kultúrtörténeti* jelentőségének kiemelése. Rapcsányi: "A Biblia „történeti környezetében a kollektív emlékezet páratlanul gazdag olvasókönyve és egyik őrzője az egyetemes kultúra alapjainak” (V. lap). Ugyanő belevieszi a könyv előszavába Görgey Gábor költőnek, írónak, a rádiósorozatról írt méltatását: „A Biblia... nemcsak vallások szentírása, hanem az európai kultúra egyik forrása, mindmáig eleven táplálója.” (XI. lap.)

b) A másik értékelés a Bibliának a *nemzeti tudat kialakításában* vitt szerepére vonatkozik. Az előző idézet folytatása: a Bibliának „gyakorlati funkciója is volt bizonyos történelmi pillanatokban. Csak egy példa: mennyire fontos, egyedülálló hatása volt a Biblia-fordításnak, az anyanyelvű Bibliák szövegeinek a nyelvek erőteljes fejlődésére és ezzel összefüggően a nemzeti öntudat kialakítására a középkor egyetemességéből újkorba szelektálódó Európa történetében”. (XI. lap.)

c) A harmadik: a Biblia *örök emberi mondanivalójának értékelése*, a Biblia egzisztenciális jelentősége. Az ateista professzor utolsó szava arról a kérdéstről, mi a Biblia: „Őseink megannyi nemzedéke számára fudás és erkölcs, megismerés, áhítat és vigasztalás forrása volt ez a két gyűjtemény (ti. az Ó- és az Újszövetség. — *Cikkirő*): mi, most élők, mindannyian, egy évezredekkel ezelőtti múlt szellemi erőfeszítéseinek, gondolatainak és élményeinek, tudásának és megismerésre-megértésre való vágyakozásának tiszteletre méltó emlékét becsüljük bennük.” (21.) A Bibliáról szóló utolsó beszélgetést a szerkesztő — visszatekintve a so-

rozatra — azzal zárja, hogy céloz a világirodalomban, a világ művészetében megszámlálhatatlan változatban jelentkező bibliai témákra, utalásokra, mozzanatokra el egészen a modern musical-ig, melyben Jézus Krisztus a szupersztár szerepel —, aztán így folytatja: „Mi a viszonya, a személyes viszonya ehhez a nézőnek, a műélvezőnek? Mi az, ami ezt a viszonyt végső soron ma meghatározza? Nem más, mint az ember önmaga: az ember drámája, öröme, és küzdelme, melyet a Biblia két nagy gyűjteménye annyiféle változatban és példázatban megőrzött, és amelyet minden kor embere a saját képére formált.” (284.) Mi ez más, mint a Bibliának a személyünkre, egzisztenciánkra vonatkoztatása?!

E harmas értékelésnek végtelenül örülhetünk. Nem vallási, de pozitív emberi értékeinek megtalálása és időszerű szembesítése az emberrel, önmagunkkal — ezt történt a sorozatban a Bibliával.

3. *Vonzóan* szól a Bibliáról. Ez már az eddigiekből és a következőkből is kiderül, mégis ki kell emelnem külön megállapításként. A tárgyi értékelés mellett ezt segíti elő a válaszoló hangneme. Az egyháziaknál az újra meg újra tapasztalható átforrósodás, a világiaknál a tisztelet és a megbecsülés hangja Bibliával kapcsolatosan, amely hangon nem egyszer a lelkesedés üt át. A vonzás a képmellékleteken keresztül is hathatósan érvényesül. Ritkán látott reprodukciókat találunk a könyvben. Kit ne gondolkoztatna el a XV. század végéről származó ikon a kételkedő Tamás jelenetével? Milyen drámai Csontváry fohászkodó Údvőzítője! Hogy ne említsek többet! A műmellékletek a szépség ígézetével és a kifejezés igazságával a Biblia szolgálatában állnak. Ezek a beszédes képek nem másról, hanem a Biblia mondanivalójáról beszélnek.

4. Sokat nyújt a könyv a *Biblia tartalmából*. Persze ezek csak részletek, mozaikok. Érdekes például, hogy a Biblia földrajzáról folyó beszélgetésben a válaszoló katolikus teológiai tanár az előkerülő földrajzi témákhoz igen sok bibliai idézetet fűz. A beszélgetések természetese hozzá magával, hogy bibliai szövegek és tartalmak ismertetése rapszodikusan történik. Az előkerülő bibliai utalások, szemelvények kaleidoszkópot alkotnak, de hiszen rendszeres bibliaismertetést nem lehet nyújtani néhány beszélgetés keretében.

5. A Bibliáról helytálló *tudományos ismereteket* közül. Ennek én egyházi szempontból is nagyon tudok örülni, mert meggyőződésem, hogy a Biblia kritikai igazsága a legjobb eszköz mondanivalójának megértéséhez. Csak egy-két példát a könyvből! A *zsidó hittudós* beszélgetéséből: „A József-történet nem tarthat igényt a történelmi hitelességre: novella, nem történetírás. De számos eleme történelmileg is értékelhető... A novella egyiptomi adatai aligha lehetnek későbbiek, mint az i. e. 2—1. évezred fordulója.” (97.) *Pákozdy* válasza különösen is ragyogóak az Ószövetség megértése tekintetében. Alig tudok válogatni, annyi szemelvény kívánkoznék ide. Csak pár idézet tőle: „A törvény az egész életet szabályozta, úgyhogy ez a megkülönböztetés: »vallásos« és »világi« törvény, nem alkalmazható az Ószövetségre, az egész élet egy volt.” (130.) „A legfőbb érték a társadalomban a »békesség« (*salóm*) volt, ami nem a fegyvernagyvást jelentette, hanem azt, hogy *minden épségben, rendben, egészségben* van.” (131.) Másutt ugyanerről: „... a *salóm* szó... többet jelent a magyar szónál, többet a hadmentes állapotnál. Alapjelentése az *épség, sértetlenség, egészség, teljesség*, az az állapot, amikor az élet háboríthatatlanul élhet, az igazságosság érvényesült, győzött.” (145.) Kitűnő megoldás a Pákozdy által párhuzamosan közölt szöveg a babiloni és a bibliai törvény összehasonlítására, a kétféle jog értékelésére! (141.)

Idézzünk most egy nem-teológustól! *Komoróczy* mondja az Ószövetség világképéről, hogy mint minden keleti kultúráé: mitikus volt. „Talán nem fölösleges hangsúlyozni, hogy a mitologikus világkép nem »tévés« vagy »hamis« felfogása a világnak, egyáltalán nem: valami merőben más. Talán úgy fogalmazhatnánk, hogy a mitologikus világkép az emberi gondolkodás, megismerés történetében a tudományos gondolkodás kezdeteit megelőző hosszú korszak világmagyarázata.” (185.) „A Bibliának valójában nincs a szó szoros értelmében vett mitológiája. Az ókori kelet nagy, klasszikus mítoszai az Ószövetségből lényegében hiányoznak.” (208.) Aztán ragyogó példát hoz: A Genesis 1. fejezetének „háttérében jól felismerhető számunkra az ókori keleti mitológia...” De: „A mitológiai fogalmak a »papi kódex« teremtéstörténetében átértelmeződnek... A hagyományokat összhangba hozták az egy isten képzetével, s így kioldották belőlük nemcsak a szélsőségesen anthrópomorf istenképet, hanem a politheista mitológiát is... A mitologikus világkép meghaladása itt azt jelentette, hogy az istenség, levetkőzve a mitológia burkát, lényegében transzcendenssé vált.” (209—210.)

A bibliakritikára vonatkozó beszélgetést így vezeti be a szerkesztő: ez „a tudományos kutatás... lehetővé tette és teszi a Bibliának... történeti megértését, megértetését.” (287.) Jobban teológus sem fogalmazhatta volna a bibliakritikai munka meghatározását!

6. A könyv a *Biblia hitelét* rendkívüli súllyal megerősíti, éppen a beszélgetésben részt vevő nem-teológus vagy nem-hívő résztvevők szava által. Korlátoznom kell a jellemzésül előhozandó szemelvények számát. Az *ókori kelet tudósa* mondja: „A Bábel tornya történet a Genesis könyvében mítosz, amely a nyelvek sokféleségét akarja magyarázni. A téma nemcsak a zsidók képzeletét foglalkoztatta.” De: „Éppen ezek a párhuzamok bizonyítják, hogy az Ószövetség mítosza nem átvétel, hanem önálló képződmény... A történeti Bábel nem forrása e bibliai mítosznak, hanem csupán színtere.” (75.) „...az Éden-kert története nem egy mezopotámiai mítosz átvétele... Genuin zsidó hagyományról van szó, a világszerte ismert aranykormítoszok egyik sajátos változatáról, amelynek színteréül a képzélet az ókori kelet egyik legdúsabb táját, a Tigris és Euphratész akkor még kies folyóközét választotta.” (76—77.) Megint olyan megállapítások, amelyeket mint teológusok is teljes egészséves vallunk. A beszélgető *Komoróczy* élesen szembeszáll az egykor divatos pánbabilonizmussal is: „Izrael sohasem volt Babilón kulturális gyarmata”. (79.) Az ókori keleti nyelvész, *Czegledy Károly* így válaszol arra a kérdésre, hogyan viszonylanak a holt-tengeri Biblia-szövegek az eddig ismert legrégebbi, zömükben közel fél évezreddel későbbi ószövetségi kódexek szövegéhez: „A holt-tengeri kéziratok kutatásának egyik legfontosabb tanulsága az, hogy a holt-tengeri kéziratok szövegalakja általában meglepően pontos egyezést mutat a kódexek sokkal későbbi szövegével.” (220.)

Az egész könyv sok helyén lesz nyilvánvaló az ószövetségi vallás és közösségi erkölcs rendkívüli emelkedettsége és más volta az ókori kelet többi kultúrájához képest. Ebbe a nézetbe illik bele következő pontunk idevonatkozó részlete is a próféták társadalmi felfogásáról.

7. A könyv egyik beszélgetése a *társadalmi tagozódás és társadalmi ellentétek* szempontjából vizsgálja a Bibliát, s ez nagyon tanulságos, újszerű, mert ebből az aspektusból a teológiai kutatás alig foglalkozott a Szentírással. *Hahn* professzor Ámos, Ésaías, Mikeás prófétai beszédeit vizsgálja, s megállapítja: „A politikai súllyal is rendelkező nagybirtokos-

ság támadása a 9. században bontakozott ki a kis- és törpebirtokosok földjének kisajátítására és bérlő-, napszámos-, adós-rabszolgasorba való süllyesztésükre. Róluk szólnak a próféták legélesebb, felhaborodott hangú beszédei." És idéz mindegyiküktől egy-egy szakaszt. (165—167.) Ne sajnáljuk az időt, hogy mi is elolvassuk most:²

„Halljátok ezt, kik a szegényre törtök
és kiirtanátok a föld szegényeit:

Mondván: mikor múlik el már az újhold
hogy árulhassuk a gabonát,

És a szombat, hogy megnyithassuk magtárainkat,
hogy csökkentsük a vékát, növeljük az árát
és meghamisítsuk még mértékét is!

Hogy megvegyük pénzen a szegényeket,
a szűkölködőket egy saru árért,
a gabona hulladékáért!

De megesküdtött az Úr, Jákob büszke istene:
ezeket a tetteket nem felejttem el soha!"

(Ámos 8,4—7)

„Ugyanígy szól Ézsajás is:

Jaj azoknak, kik házhoz házat ragasztanak,
mezőt foglalnak mező után,

Jaj azoknak, kik házhoz házat ragasztanak,
szántót foglalnak el szántó után,

— nem marad már semmi hely!

Tán egyedül akartok élni a földön?"

(És 5,8)

„Mikeás próféta ezeket az arisztokratákat egyenesen emberevőkhöz hasonlítja:

Jaj azoknak, akik bűnt forgatnak elméjükben
és fekhelyükön is csak gonoszszágon jár az eszük.

Reggelre kelve meg is valósítják
hisz' megvan hozzá a hatalmuk!...

Halljátok hát, ti Jákób vezetői
és Izrael házának hatalmasai:

— hiszen nektek tudnotok kéne a Törvényt! —

Ti jönak gyűlölői, bűnnek hajhászói,
kik még bőrüket is lenyúznátok róluk,
és a hasukat is csontjaikról;

Ti, kik népemnek húsát eszitek,
bőrüket lenyúzzátok, csontjukat szétzúzzátok,
felaprítjátok, fazékba rakjátok, forró vízben megfőzitek:

— Jajgatnak majd az Úrhoz — nem hallgat rájuk,
orcáját elfordítja tőlük..."

(Mik 2,1; 3,1—4)

A válaszoló professzor a tényeknek megfelelően ismerteti, hogy a három idézett próféta közül Éesaiás a jeruzsálemi arisztokrácia tagja, Ámos és Mikeás paraszti származású. Hozzáfűzi: „Azok a próféták, akik a 8—6. században legérzékenyebben reagáltak a társadalmi igazságtalanságokra, származásukat tekintve az uralkodó családtól a „házatlan” nemzetségen-küüliek táboráig terjedő széles skálán belül helyezkednek el.” (171) Rendkívül meglepő, jó kérdés következik most a szerkesztő részé-

ról: „Ha ilyen határozottan szólal meg az elnyomottak hangja prófétáikban — maradtak-e fenn olyan szövegek (akár más próféták részéről), amelyek az uralkodó osztály álláspontját képviselik?” (171) A marxista professzor válasza így kezdődik: „Ilyen szövegek nem maradtak fenn a prófétai írások között”, majd megállapítja, hogy: „az antik irodalmak általában az uralkodó osztályok ideológiáját őrizték meg számunkra... A prófétai irodalomban azonban más a helyzet.” (172) A megokolását nem ismertetem, mert messzebb vezetne.

Érzékelhetjük a mondatok mögött rejlő, immár általunk vallott igazságot: a próféták túlemelkedtek osztályhelyzetük korlátain, mert Isten akaratának hirdetése szembeállította őket a gazdagokkal, az uralkodó osztállyal.

8. A könyvben megvalósítva érezzük a *marxista és keresztyén párbeszéd helyes módját ideológiai területen*. A beszélgetéssorozat ragyogóan mutatja, hogy egymás meggyőzésének tiszteletben tartásával, a tudományos megállapítások szintjén, egyetértésben találkozhatunk. A rádiósorozatról annakidején megjelent újságkritika szavait idézi a könyv előszava: „A sorozat egyik legjobb érdeme, hogy sokoldalúan és tárgyilagosan, tudományos alapossgal és toleranciával közelítette meg az anyagot. Nem sértett senkit. Sem hívőt, akinek a Biblia több kultúrtörténeti emléknél, mégsem zárkozhat el a tudomány röntgenképei elől — sem az ateistát, aki tiszteli e felbecsülhetetlen ókori szöveggyűjteményt (Magyar Nemzet 1971. november 16.)”

A vállalkozásban nemcsak a kölcsönös megbecsülést érzem jelentősnek, hanem a tudományos módon felderíthető igazság találkozást készítő erejét. Így válhatnak világossá a különböző meggyőzések egymás előtt, eloszolhatnak félreértések, téves különbségek vagy megokolatlan ellentétek. Ebből a könyvből nyilvánvaló, hogy mi keresztyének találkoznak a marxista ateistákkal a Biblia emberi vizsgálatában, történeti és kritikai kutatásában, az emberi jelentőségének megbecsülésében. Ami ezen túl van, az már nem tudományos kutatás, hanem a hit kérdése. Hiszen mi egyedül a *hitünk* alapján tarthatjuk ezt az *emberi* könyvet *Isten* kinyilatkoztatásáról szóló híradásnak.

9. Felvillant a könyv valamit az *ökumenikus igazságkeresésből* is. A római katolikus írótól kérdezik: „Mikor, melyik korszakban került bele az európai ember tudatába a Biblia?” *Rónay György* válasza világos és becsületes: „A Bibliát először a középkor vitte bele az európai ember gondolkodásába, látásmódjába, képzeletvilágába. Másodszor, és még elementárisabban, még csontokig-velőkgig hatóbban a reformáció.”

„Itt talán akkor lesz áttekinthetőbb a kép — folytatja a kérdező —, ha a magyarság keretén belül maradunk.” És a válasz egy egész oldalon át himnikus sorok arról, mit jelentett a XVI. század magyarságának a Biblia, a Károli-féle (280—281). Valahogyan így ennyire igazságkereső lélekkel kellene egymásra néznünk egyébként is. Az illetővel folytatott beszélgetésnek van egy részlete, amely csak részben tartozik e most említett szempont körébe, de annyira szívemből szólt, hogy tovább kell adnom: „Ki a legbibliásabb magyar költő?” „*Ady*”. (282)

10. Noha a sorozat és a könyv az egész Bibliát tartja tárgyalandó feladatának, az *Újszövetségről* kevés szó esik. Ez a jelenség magyarázható azzal, hogy a beszélgető társak nagyobb része inkább az Ószövetséggel foglalkozik, illetve vele határos tudományt művel. Érthető talán azért is, mert kultúrtörténeti anyagot jóval többet lehet találni az Ószövetségben, mint az Újszövetségben. Más tárgyi oka is lehet ennek a hiánynak: az Újszövetség még nem került olyan mértékben a kritikai érdeklődés hom-

loktekébe nálunk, mint az Őszövétség, Űgy vélem, ez csak ideiglenes állapot. Az Űjszövétség más jellege tulajdonképpen egy új sorozatot, egy másik könyvet tenne kívánatossá a magyar szellemi életben.

11. *Evangélikus egyházunk* mintha kívül maradt volna a könyvbe foglalt rádióbeszélgetések sodrásán! A beszélgető partnerek között egyetlen evangélikus sincs. Továbbá: A rádiósorozattal részletesen foglalkozott a világi lapokon kívül több egyházi sajtóórgánóm. Nevüket az előszó meg is örökíti: a Vigília, az Űj ember, a Református Élet, a Theológiai Szemle, az Űj Élet. Evangélikus hetilap, folyóirat nem tárgyalta. Űgy tudom, ez a hely az első, ahol szélesebb evangélikus körben szó esik róla.

Nem próbálóm felderíteni e sajnálatos hiány okait. Annyit azonban szomorúan meg kell állapítanunk: ez a helyzet egyházunkat a Bibliával kapcsolatos mulasztásaira emlékeztetheti.

12. A könyv figyelemzetetés lelkészeinkhez: vegyék komolyabban *igehirdetéseikben* a Biblia tudományos szemléletét, a Szentírás *kritikai* használatát. Máskülönben a gondolkozó és érdeklődő igehallgatóik bizonyos idő múlva túllépik őket. Tartok tőle például, hogy híveink közül sokan a *Biblia világa* könyvből fogják megtudni második és harmadik Ésaías létezését és szerepét, pedig az elmúlt hónapokban szószékeinken sorra került Ésaías-könyvbéli alapigéket e nélkül nem lehetett volna megértetni igehallgató gyülekezetünkkel, hiszen merőben más a három különböző ésaíasi korszak, és ennek megfelelően más a benne felcsendülő isteni igé is.

E feladatunkkal kapcsolatban a hangsúlyt a vasárnap délelőtti istentisztelet igehirdetésére teszem. Ez az alkalom fog át legnagyobb kört gyülekezetünkben, itt hangzik a legfontosabb aktuális igéi mondanivalónk. Itt kell elsősorban megtörténnie, az alapige megvilágosításával, hallgatóinkban a helyes kritikai bibliaaszemlélet kialakításának. Isten igéje időszerű megszólaltatásához nem nélkülözhető a tudományos írásmagyarázat kritikai fénye sem. Ez időileg sem megy a mai mondanivaló rovására, hiszen elég hozzá néhány mondat.

A szétkapkodott könyv szellemi színvonala magas. Olvasása gondolkozást, figyelemet követel. Csak feleennyi szellemi igényességgel foglalkoznának a Bibliával általában a szószékeinken! Persze, más e könyv feladata, és más az igehirdetésé, de azért nem feledkezhetnek el lelkészeink, hogy szószékük alatt gondolkozó emberek ülnek, akik közül sokan igényt tartanak a teljes történeti igazságra a Bibliával kapcsolatban. S a bibliai szövegek történetei, kritikai megértése — ez állandó tapasztalatom — az út Isten igéjének mélységei felé, a legidőszerűbb üzenet megtalálásához.

Lassan idejétmúltnak érzem azt az álláspontot, hogy a Biblia tudományos megvilágítása a bibliaórákra való és nem a vasárnapi igehirdetésbe. Általában még olyan gyülekezetben is, ahol a bibliaórák jelentősége nem csökkent, mind személyi összetételénél, mind létszámánál fogva nem közelíti meg ez az alkalom a vasárnapi istentisztelet tágabb keretét. A Biblia helyes tudományos megértésére nemcsak azoknak a hívő idősebb nőknek van szüksége, akikből a gyülekezeti bibliaórák általában összevődnek, hanem legalább ennyire gyülekezetünk minden rétegének. Ma az egyházi tanító feladatnak bele kell épülnie a vasárnapi igehirdetésbe is.

13. Az eddigiek talán adtak bizonyos ízelítőt, hogy lelkészeink hasznosnak ítélik a *könyv számos részletének ismertetését* gyülekezeti munkájuk keretében, olyan alkalmakon, amelyeket e célra megfelelőnek tartanak, bibliaórákon vagy szeretetvendégségen.

Veörcös Imre

1. E sorok nyomdába adásakor a Magyar Rádió újra ismétli, tehát harmadszor sugározza a sorozatot két éven belül.
2. A könyvben található fordítás és tipográfia szerint közlöm az ösztö-vetségi prófétai szakaszokat.
3. A Lelkipásztor részére rendelkezésre bocsátott kéziratom eredeti-leg a Pesti Evangélikus Egyházmegye Lelkészi Munkaközössége 1973. február 22-i ülésére készült előadás szövege.

A jövőtől való félelem

Alvin Toffler Future Shock című könyvének ismertetése és bírálata

Nem vagyunk közgazdászok, tervezők, futurológusok, de józanul és komolyan megbecsüljük mi teológusok is, ha komoly emberek komolyan törődnek a holnappal. Nekünk, keresztyéneknek sem lehet semmibe venni azt a hallatlan fáradozást, ami világszerte folyik ma a prognosztika érdekében, hiszen nemcsak a múlt, hanem a jövő is meghatároz benünket is. Ezért tartjuk fontos, tanulmányozásra érdemes könyvnek Toffler művét, ha megállapításait nem is vesszük át kritika nélkül.

Vaskos könyv, alcíme: Tanulmány az egyre gyorsuló változással szembenező tömegréműletről, 504 oldalon. Nagyon nehéz, de lebilincselő írás. Különös a nyelve (angol), a szerző maga alkot szakkifejezéseket, hogy mondanivalóját közölni tudja. A mű hatásáról annyit érdemes megemlíteni, hogy egy év alatt angol nyelvetületen több mint 4 millió példányban kelt el, best-sellerré vált. Jelentős angol újságok dicsérték, például: *The Times*: klasszikus mű a maga nemében — már ma is az; *Scotsman*: Minden politikusnak, közgazdásznak, tervezőnek, szociológusnak ismernie kell a jövőben feltétlenül; *a Listener*: ha egyáltalán túl akarjuk élni korunk válságát, meg kell ismernünk, mi történik körülöttünk, Toffler könyve pontosan ebben segít; *Guardian*: megjósoljuk, hogy ez a könyv átforgalmazza egész gondolkodásunkat, sokkal radikálisabban, mint az eddigi futurológiák. Több ez, mint átlagos munka, amelynek helye van az egyetemi könyvtárak polcán, ez hallatlan intellektuális kísérlet arra nézve, hogy különböző szaktudományokat összegezve együtt próbáljuk megérteni a jövendőt. A történelem folyamán első alkalommal tudósok és művészek, költők és drámaírók, statisztikusok és természettudósok ismeretében kísérel meg valaki megérteni velünk valamit. Toffler éppen abban nagy, hogy különböző emberek szellemi eredményeit megkísérlő összhangba hozni.

Toffler világhírű könyvére a magyar sajtó is felfigyelt. Például a *Magyar Nemzet* 1973. január 7-én Pethő Tibor tollából közölt jelentős cikket e könyvről: „Megfejthető képlet” címen. Írásában többek között ezt olvashatjuk: „Toffler könyve a legfrissebb gyűrődése annak a vonulatnak, amelyet az amerikai társadalom tektonikus mozgásai hoztak létre szociológusok és közgazdászok műveiben a tőkés világ új fejleményeinek magyarzatára. A könyv már meg sem kísérel, hogy alternatívát adjon a kapitalizmusra. Szocialistát nem kínál, annyira nem jutott el, de realisabb a korábbiaknál, mert lemondott arról, hogy a tőkés rend alapján próbáljon új feladatot adni.”

A szerző könyvét négy gyermekének ajánlja, szellemes megjegyzéssel: „ők jelentik legszorosabb kapcsolatomat a jövővel, ők a megtestesült jövő a számomra”. A Future Shock egyszerre jelent meg Londonban, Sidneyben, Torontóban 1970-ben, azóta több kiadást ért meg.

Toffler könyvének hat része és húsz fejezete van. A főrészek címei: 1. Az állandóság halála. 2. Az átmenet tudományja. 3. Újdonságok. 4. Különbségek a múlthoz viszonyítva. 5. Az emberi felfogóképesség határai. 6. Stratégia túlélők számára. Egy-két jellemző könyvészeti adat: a könyvben 426 lábjegyzet szerepel, 430 könyvet idéz s több, mint 800 tudós neve kerül elő a névregiszterben.

Lássunk néhány gondolatot a könyvből:

Meghalt az állandóság. Minden változik korunkban, ez egyre jellemzőbb lesz egyéni és társadalmi életünkre egyaránt. Túlságosan gyorsan érezkik a holnap, s mi nem vagyunk felkészülve rá. A könyv erről az egyre gyorsuló változásról szól. Azt ugyan már 300 év óta megszokta a nyugati ember, hogy minden változik körülötte, de ilyen tempóhoz nem szokott. Eddig mindig lépést tudott tartani a változással. Most éppen az a kérdés, képes lesz-e erre holnap is. *Nyugaton ma nagy zűrzavar uralkodik.* Találkozhatunk 12 éves fiatalokkal, akik már minden tekintetben érettnek hiszik magukat, és 50 éves felnőttekkel, akik még mindig infantilisek, tudós technikusokkal, akik kompjutereket képesek alkotni, de maguk narkózisok rabjai, anarchistákkal, akik hamar válnak konformistákká, nőszülők római katolikus papokkal és protestáns szerzetesekkel, világvallások keverékének profétáival, play boy-okkal és legalizált homoszexuálisokkal, nyugtatókkal és serkentőkkel élőkkel, pszichoanalitikusokkal, akik lelkipásztorokként viselkednek és ún. existencialistákkal, akik inkább hippik, mint filozófusok. Ezt a mai zűrzavart, vagy ahogy szebben szokták nevezni, „kaleidoszkópot” látva, máris érezzük egy hatalmas „lélektani gyomorrontás” előjeleit. Mintha máris elég lenne a jövőből, pedig a java még csak hátra van. Érzésünk a „kulturális sokkhoz” hasonlít, amibe világjáró turisták szoktak megbetegedni, akiknek csömörük van már a sok új benyomástól, múzeumtól, templomtól, képiállítástól stb. De a kulturális csömört kapott turista hazamehet, a máától s jövőtől sokkot kapott mai ember hova menjen haza? — *Példák a változás gyorsulására:* Tízezer évig az ember mezőgazdasági jellegű kultúrában élt, 200 év óta ipari jellegűben, egy évtizede „szuperindusztrializált” kultúrában. S a jövőben az iparban dolgozó munkás már nem kétkézi munkás, csak gombokat nyomogató tisztviselő lesz (fehérgalléros), mint ahogy Svédországban, Hollandiában stb. máris így van. Ahogyan csökken a mezőgazdaságban dolgozók száma, ugyanúgy csökken a fizikai dolgozók száma általában. Ez egyre inkább így lesz a jövőben. — *Másik példa:* a 17. században Európában évente 1000 könyvet adtak ki, vagyis 100 év kellett egy százezer kötetes könyvtár megtöltéséhez. 1950-ben egy év alatt 120 ezret, 1960-ban ugyanennyit hét hónap alatt, 1970-ben pedig öt hónap alatt. Ma a könyvtárak már csak mikrofilmeken tárolhatók. Az Egyesült Államokban természettudományi szakkönyvek vonalán egy évben (1969) 100 000 könyv, 450 000 cikk és tanulmány jelent meg 60 millió lapon. — *Harmadik példa:* 1850-ben a világon csak négy város volt egy millió felüli lakosságú, 1900-ban már 19, 1960-ban 114, 1970-ben 140. Meddig lehet fokozni még a változást?

Csökken az idő a természettudományok megszokott hármass ritmusa

között: felfedezés, alkalmazás, elterjedés. Azelőtt évtizedek, ma hónapok választják el az egyes fázisokat. Meddig lehet szűkíteni az egyes ritmusok között a távolságot?

Mindennél jellemzőbb a *tempó gyorsulása*, az életritmus akcelerációja már nemcsak nyugaton, hanem keleten is.

Fantasztikus méreteket ölt az *elváándorlás*. Egy év alatt az Egyesült Államokban (1967. áprilistól 1968. áprilisig) 36 600 000 ember költözött új lakásba... „28 évi házasságunk alatt 26-szor költöztünk”, mondja egy vállalati tervező felesége, „mintha végig kempingeztük volna egész életünket”. Meddig lehet ezt még fokozni?

Egy munkaképes átlag amerikai (20 és 65 év között) átlagban hatszor-hétszer *vált szakmát*. 71 millió dolgozót vetettek alá tesztkísérletnek. Az eredmény: Átlag négy év és négy hónapig dolgozik egy ember egy szakmában! Meddig lehet ezt a változást még bírni? — Azelőtt egy-két száz *úrucikk* jelent meg újdonságként a piacon évente. 1969-ben 7 000. — 1914-ben még egy átlag amerikai évi 340 mérföldet tett meg. Ma 10 000 mérföldet is meghaladja ez a szám. Egy 65 éves átlag-polgár életében több mint 3 millió mérföldet *utazott* már. — Az 1931-ben tartott *egyetemista vizsgák anyagához* képest 65%-kal több anyagot kell ma megtanulni TT karokon. Meddig lehet ezt még folytatni? — Egy átlag amerikai napi 10 ezer szót olvas, 10 ezer szót hall a rádióban, 10 ezer szót a TV-ben, minimum 560 hirdetéssel találkozik (ebből 76-nál többet képtelen megjegyezni, pszichológusok szerint), hová fejlődhet még ez az *információs dömping* a jövőben? Ma egy művelt angolnak 450 ezer szót kellene ismerni ahhoz, hogy az élet minden területén otthonosan mozogjon. Shakespeare 200 ezer szót használt. — A századfordulón még jól értették a 18. században írt regényeket is, átírás nélkül. Ma a 10 évvel ezelőtt írt regényeket félredobják a fiatalok, mert érthetetlen, ósdi a nyelvük, szerintük...

Jellemző fejezet a „*Dobd-el-társadalom*” című. Eldobható a nylon-tasak (tej, kakaó), a papirkosár, papírtányér, -szalvéta, -zsebkeendő, -lepedő, -alsónemű, -menyasszonyi ruha... Üveget sehol vissza nem váltanak. „*Vedd meg, használd és dobd el!*” — az üzletek jelszava. (Buy, use, and throw away.) Mindez ugyan még praktikusnak, higiénikusnak tűnhet ma, de mi lesz, ha dolgokról személyekre is átragad a jelszó: Vedd meg, használd, s dobd el...?

Hasonlóan jellemző az ún. „*rentalizmus*” is. Mindent lehet bérelni: kocsit, csónakot, porszívót, mosógépet, filmet, szőrmebundát, pálmát, ékszert, TV-t, magnót, kempingfelszerelést, tehenet, sőt, nyloninget is. De még embert is: szakácsot és pincért, gépirónót, ápolónót, call-girl-t és play-boy-t. Hová vezet mindez? *Hogyan marad meg az ember embersége a jövőben?*

Változik a forgalom és változik a munkahely képe. Változik az otthon és változik az iskola. Változnak a nevelési elvek, normák, ideálok, sportban a rekordok. Állandóan szédületes új eredmények születnek. Meddig még? Hol az emberi teljesítőképesség határa? Változik a természet meghódításának igénye és gyorsasága is. Sivatagból termő föld, folyómeder-átterelés, a tenger új meghódítása (víz alatti bányák létesítése, a vízi élőlények kihasználása, a víz felszínének igénybevétele lakás céljára, pl. Japánban). Orbitális tükrökkel kísérleteznek, hogy a Föld északi részén megszüntessék a három hónapos sötétséget, megváltoztassák a klímát, flórát és még az ember hangulatát is.

Nagyszerű fejezet a könyvben, amelyben Toffler arról ír, hogy közös *gondunk: nemcsak tervező szakembereket kell képezni* (építészek, közgaz-

dászok stb.), hanem ezeket humanizálni kell, mert minden szédületes tervnek is csak úgy van értelme, ha az embert szolgálja. A holnap nyújtotta lehetőségeket pusztulásra és építésre egyaránt fel lehet használni. Minden erővel azt kell elérni, hogy építésre használjuk fel!

Milyen könyv a Toffler könyve? és milyen az írója? Optimista? Semmiképpen sem! Pessimista? Nem egyszerűen. A könyv egy megrendült ember írása, aki túlságosan sokat tud ahhoz, hogy nyugodt legyen. A jövőtől való félelem valóban meglepte. Társadalmi és gazdasági rendszerében csalódott. Példa arra, hogy egy szuperintelligens nyugati ember is remeghet a holnaptól. A sok félnivaló láttán is könyvét jó szándékkal, segítségül ajánlja, hogy fekéssítse mai kortársait és gyermekeinek nemzedékét a holnapra, hogy mégis-mégis túléljék az egyre gyorsuló változásokat... Vajon, lehetséges lesz-e?

Könyvének utolsó soraiban ezt írja: „az élet változás, de az őrlült sebességű, egyre gyorsuló változás már veszély az emberi életre, egyfajta rákosodás. Azért, ha emberi jövőt akarunk építeni, úgy gátat kell vetni a nyakló-nélküli változásnak, és ragaszkodni kell ahhoz, ami jó és ember-séges, meg kell maradni racionális embernek, és nem szabad szabadjárá engedni a modern élet démonait (háború, fajgyűlölet, szegénység, környezetfertőzés, természetrombolás stb.). Nincs könnyű dolgunk. Nincs mágiikus gyógyszerünk a future shock megelőzésére vagy gyógyítására. Nagyon tudatosan és radikálisan kellene felfognunk a nevelés feladatát, hogy a következő nemzedéket ne csak a múlt ismereteivel terheljük, hanem tudatosan a jövőre készítjük fel. Ne csak technikát tanítsunk magas szinten, vagy objektív szociológiát, hanem emberséget is —, hogy urai tudjanak maradni a következő generáció tagjai a holnapnak. Tudom, hogy könyvem inkább diagnózis volt, mint gyógyító mű, de hát a diagnózis is szükséges, másként gyógyítás sem lehetséges. Soraimnak az volt az értelme, hogy tudatosságra ébresszen minden olvasót, hogy felhívja a figyelmet az ijesztő méreteket öltő változásokra. A jövőtől való félelem traumáját így sikerül talán gyógyítani...”

Mit szólnak mi Toffler könyvéhez?

Egyfelől mi más társadalmi és gazdasági rendben élünk, mint Toffler, másfelől a jövőről is csak mint teológusok tudunk gondolkodni. Társadalmi és gazdasági vonatkozásban ez azt jelenti, hogy egy olyan új struktúrában élünk, amely sohasem felejtkezhet el humanizmusáról, emberre irányítottságáról. Mint teológusok pedig azt mondhatjuk, hogy az ismeretlen és egyre gyorsuló változásokkal közeledő jövőtől nekünk is félni kellene Isten nélkül. De „amikor félnem kellene is, én bízom Tebened” — tanít a zsoldáros, a hívők számára minden időben érvényesen, így a future shock idején is. Ez a bizalom reménységre szabadíthat fel a holnap felől is. Az állandóan változó jelenben és jövőben mi ahhoz ragaszkodunk, aki tegnap és ma és mindörökké ugyanaz, és aki megígérte, hogy ha az ég és föld elmúlnak is, az Ő beszéde megmarad örökké.

A változó jövőbe menetelő Isten népe Isten erejét is viszi, s ez tartást is jelenthet, erkölcsi potenciát képviselhet. Megmaradni embernek a jövőben is, és megtartani másokat is embernek, hogy meg ne tántorodjunk, el ne veszítsük hitünket, emberi létünk értelmét és a holnap, sőt az örökélet felőli reménységünket, ez nagyszerű feladat minden keresztyénnek, egy-egy gyülekezetnek, s az egész egyháznak az egyre gyorsabban változó világban is.

Dr. Hafenschér Károly

KUTHY DEZSÓ **1888—1973**

Baján született, 1888. november 10-én. Ugyanott járta iskoláit is.

Teológiai tanulmányait Pozsonyban, Jénában, Göttingenben végezte.

Miskolcon segédlelkész, később a Felvidéken tábori lelkész. Vecsésen, Monoron, Szolnokon végzett lelkészi szolgálatot. Ez utóbbi két helyen a templomépítés az ő nevéhez fűződik.

Közegyházi szolgálatának jelentős állomásai: a Luther-Otthon igazgatósága, az egyetemes főtitkárság s a Nyugdíjosztály vezetése.

1944-ben a Dunáninzeni Egyházkerület választotta püspökévé. Több-szörösnek számító négy éven át végezte főpásztori tiszttét Balassagyarmaton.

Nagyon boldog családi életet élt feleségével, Mika Máriával, és házaságukból származó négy gyermekével.

Hosszabb betegség után 1973. május 18-án hunyt el csendesen, 85 éves korában.

Május 24-én temettük a pestlőrinci temetőben.

„*CSENDESEDJETEK EL...!*”

46. Zsoltár 11.

(Igehirdetés Kuthy Dezső nyu. püspök temetésén)

Ha e koporsó mellett most történetíró állana, plasztikusan megrajzolhatná azt a történelemmé vált egyházi korszakot, amelynek Kuthy Dezső püspök egyik jelentős személyisége volt.

Ha íróember állana e koporsó mellett, megfesthetné Kuthy püspök keménygerincű, sziklajellemű, veretes egyéniségét, akivel most a régi gárda egyik legjellegzetesebb alakja búcsúzik.

De a koporsó mellett Isten szolgája áll, aki nem históriát ró, és nem poézis úz, hanem igehirdetés a kötelessége. Az ige pedig arra biztat e koporsó mellett, hogy csendesedjünk el.

Csengesedjünk hát el — *hálaadásban*. Hiszen lehet-e eléggé megköszönni azt, amit ő családjának jelentett? A szeretetet, hűséget, a szilárd vezető kezet, a fénylő jellemet, példát, a kereszthordozó erőt, patriarkális életkort és csendes halált?!

Az egyház köszöni különféle posztjain végzett, azonos értékű szolgálatait. A kormányzó bölcsességet, a legnehezebb időben is helytálló, szilárd hűséget. Hogy hazai és nemzetközi szolgálataival megbecsülést szerzett egyházának itthon is, külföldön is. Erős igehirdetéseai híveken át beleépültek az örökkévalóságba. Nevelő munkája fiatal férfiaknak adott útmeghatározó indítást. Munkaterületeibe nemcsak rendet vitt, s feyelmet, hanem szívét és lelket is.

Utolsó püspök-lelkészi szolgálati helye, Balassagyarmat harangjai e percekben viszik szét hajlékokba, családokba az emlékeztetést, mit jelentett ottani jelenléte a háború infernális, végső szakaszán.

Mindebben benne van halkan, de nagyon mély-igazán, saját személyes hálám is.

Csendesedjünk el — *hitben!*

Kuthy Dezső nemcsak Lühnsdorff modell-választó művész-szemében, hanem egyházunk köztudatában is lutheri egyéniség volt. Bizonytal azért választotta elhunytá értesítőjére Lutherunk egyik nagy igéjét: „Tudom, hogy az én Megváltóm él, és utoljára az én porom felett megáll.”

Ez Kuthy Dezső lutheri teológiájának egymondatos summája, az örökkévalóság szélén elmondott utolsó prédikációja, s mindnyájunknak szóló, hitre biztató vigasztalása. Nagytudású teológus legfontosabb *tudása*, személyes, életes vallomása: *tudom*, hogy az én Megváltóm él ...

Így biztat Kuthy püspök holta után is, hogy hitben temessük őt. Könnyeinken is átragyog a húsvéti hit, hiszen mi nem egy réghalott Jézus emlékéért őrizgetjük csupán, hanem tudva tudjuk, hogy a miattunk meghalt és értünk feltámadott Krisztus él, és utoljára porunk felett megáll — feltámasztó hatalommal.

Fogadjunk hát szót az igének, és csendesedjünk el Isten előtt hálánk és hitünk vigasztalásában.

Szabó József

SMID ISTVÁN LEHEL 1906–1973

Negyvenkét esztendő volt, mikor második hazájába, Nyíregyházára került. Egy korszak zárult le itt életében, melyben nyugtalanul és fiatalos hévvel kereste helyét munkaterületén.

Mindig áhítattal beszélt „szent Gömörország”-ról és szülővárosáról, Rozsnyóról, ahol 1906. július 4-én született papi családból. Alsó- és középiskolai tanulmányait Rozsnyón, a teológiai főiskoláit pedig Pozsonyban végezte. 1928-ban szentelték lelkésszé, Rozsnyón. Ettől kezdve majdnem másfél évenként — mint segédlelkész — új és új szolgálati helyre került: Igló, Rozsnyó, Hamburg, ismét Igló, Aranyos-Maróth, Bártfa, ismét Rozsnyó. 1940-től vallástanár volt Rimaszombatban, Rozsnyón. Ezután Morvaországba utazott, ahol a magyar protestáns misszió lelkésze volt. 1948-ban, az év elején Miskolcra ment hitoktatónak, az új tanévben pedig már Nyíregyházán tanított, mint vallástanár a középiskolákban.

Huszonöt esztendeig Nyíregyháza volt a gyülekezeti bázis, ahonnan csak szabadsága idejére utazott el, gyakran Miskolcra, ahol édesapja élt és testvérei élnek. Az iskolák államosítása után hitoktató lelkész lett és járta azokat az utakat, melyekről a nyíregyháziak költője, Váci Mihály oly sokat írt: „...Nyírség homokja! Peregtél omló halmokon. Ha felvert is a szél, szétszórva szitált le fáradt alkonyon.” (Nyugalmas táj.) Itt lett Smid István Lehel hitoktató lelkész, a tanyai és városi gyülekezet „Lehel bácsi”ja. A harminc év alatti férfiak s nők, a bokor tanyák világában, részben az ő tanítványai voltak.

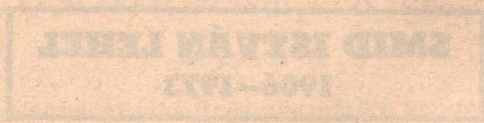
Igen sok erőt és időt fektetett be az egyházközség két évszázadnál hosszabb történelme tanulmányozásába. Igaz, sokszor költői átélés szé-pített meg egy-egy kort, vagy személyt, de írásaival felhívta a figyelmet azokra az értékekre, melyeket könyvek borítói és iratcsomók kötése i ta-
káltak.

1970 januárjától nyugdíjas lelkész. Jóllehet névre szóló feladata nem volt a lelkészi hivatalban, mégis napról napra bejár, így kapcsolata maradt a mindennap új arcot mutató élettel. Alkalom nyílt itt arra, hogy egy-egy volt tanítványával szót váltson, akik házasságkötésük bejelen-tésére, gyermekük megkeresztelésére vagy szüloik halálát jöttek bejelen-teni. Éltette a visszaemlékezés.

Nyugdíjas éveiben rohamosan gyengült az előrehaladó keringési megbetegedésben. Lassan fel kellett számolni mind azt, amiben eddig otthon volt. A tanyai istentiszteleteket, ahová nagyon szívesen járt ki, a Szeretethotthon pénztárosságát — melyet éveken keresztül nagy buzga-lommal látott el; az LMK-ban való munkálkodást, egyháztörténeti vagy életeseeményeket leíró dolgozatokat, melyeket addig egy évvel előre beje-lentett, hogy számoljanak munkálkodásával. Utolsó lelkészi szolgálata 1972. január közepén volt a borbányai kistemplomban, melyre ő kért megbízatást, s melyet nagy erőfeszítéssel tudott csak ellátni.

Az utolsó félévét kórházban és szanatóriumban töltötte. Innen hívta vissza Isten a megfáradt, betegségében mégis az Atyába hittel kapaszkodó szolgálját.

Benkóczy Dániel

Az igehirdető műhelye

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 10. VASÁRNAP

5 Móz 10,12—13

Isten kívánsága

1. Isten és „Izráel”

Bár Isten az egész teremtett világ Ura, mégis úgy tetszett neki, hogy kiválasztott magának egy népet, „Izráelt”, s ezen a népen keresztül tudomására adta az egész emberiségnek megváltó és üdvözítő akaratát és cselekedetét. Azt is tudjuk, hogy ez a kiválasztottság nem vonatkozik csupán a „test szerinti Izráelre”, hanem mindazokra, akik hisznek benne és „segítségül hívják az ő nevét” (v. ö. Rm 9,7—8; 10,12—13). Ezért Isten szava, igéje elsősorban hozzánk szól, akik hisszük, hogy mi is az ő választottai vagyunk (1 Jn 15, 16). Mai igénkben is minket szólít meg Isten, tőlünk vár és kíván valamit. Mi vagyunk a „címzettek”: engedjük azért egészen magunkhoz szavát, velünk kapcsolatos kívánságát és ígérését.

2. Mit vár tőlünk Isten? „Csak” azt, hogy:

a) *mindenekfelett szeressük, tiszteljük és féljük őt.* Ez a benne való hitnek, a teljesen reá való hagyatkozásnak útja (vö. 5 Móz 6,4—5 kk).

Formájában nem új ez a parancsolat, hiszen már évezredekkel ezelőtt ezt adta át Mózesnek az első kőtáblán. Ez tehát az első, alapvető parancsolat. Luther is így értékeli, amikor Kis Kátéjában ennek lényegét akként fejtí ki: „Istent mindenekfelett féljük, szeressük és csak őbenne bízunk.” „Mindenekfelett”, vagy mai igénk szerint „teljes szívünkkel és teljes lelkünkkel” azt jelenti, hogy nem lehetnek „más isteneink”, sem emberi, vagy egyéb bálványaink, akik, vagy amelyek elválaszthatnának bennünket Istentől (vö. Rm 8,38—39). Ezért következetesen kell harcolnunk minden kísértés ellen, amely Istenhez való ragaszkodásunkat gyengíteni akarja, vagy tőle el akar tántorítani bennünket (Mt 5, 10).

b) *tartsuk meg parancsolatait.* Ez az Isten iránt való feltétlen engedelmesség útja.

Valljuk, hogy Isten parancsolatai örök érvényűek ugyan, de vigyáznunk kell arra, hogy azok teljesítésénél nem követhetjük sem a merev formákhoz ragaszkodó törvényeskedést, sem a képmutató látszat-keresztyénséget, de még a kegyeskedő, vagy csupán befelé tekintő, önmagának élő szerzetesi, kolostori életmódot sem. Isten parancsolatainak igaz megtartása gyökerestől kiragad bennünket az ilyen életszemléletekből és beleállít minket a mindennapi élet sűrűjébe, a mába, hogy itt és most bizonyítsuk: Isten valóban a mi Istenünk és mi valóban az ő engedelmes gyermekei vagyunk. Parancsolatait azzal tartjuk meg, ha akaratának feltétlenül engedelmeskedünk. Egyéni és közösségi életünkkel, családi életünkben kiindulva gyülekezetünkben, vagy munkahelyünkön napról napra egyértelműen bizonyosságot kell tennünk arról, hogy nemcsak

fejünkben vannak Isten parancsolatai, hanem szívünkben is, nemcsak ismerjük, hanem teljesítjük is azokat. Félreérthetetlen módon megmutatjuk, hogy a két kőtábla nemcsak jelképe keresztyén életünknek, hanem magatartásunk alapja és cselekedeteink rugója.

Kifejtve: Istenhez való alapviszonyunkból egyenesen folyik, hogy családi életünkben, s általában a felsőbbségünkkel való kapcsolatainkban érvényesülnie kell a tiszteletnek, szeretetnek és megbecsülésnek (4. parancsolat). Bizonyoságot kell tennünk arról, hogy az emberi életet Isten legdrágább ajándékának tartjuk, s azt védeni szent kötelességünknek tekintjük (5. parancsolat). Ettől elválaszthatatlan annak tudata, hogy a keresztyén ember, mint Isten gyermeke ellene van az erőszaknak, a háborúnak, s a béke megvédése nemcsak egyéni érdekét, hanem az egész emberiségnek javát szolgálja. Ha Isten népének tartjuk magunkat, akkor nem nézhetjük tétlenül azt, hogy a hatalmasabb megfosztja a gyengébbet emberi jogaitól, éhezeti, elnyomja és kizsákmányolja anyagi és erkölcsi vonatkozásban egyaránt (7. 9. és 10. parancsolat).

c) járjunk az ő utain: ez a gyakorlati keresztyénségnek, *a szolgálatnak, a diakóniának útja.*

Ahhoz, hogy Isten utain járassunk, szükséges, hogy ismerjük meg Isten útjait. Egyrészt igaz ugyan, hogy „az ő gondolatai nem a mi gondolataink, az ő utai nem a mi utaink” (Ézs 55, 8); ez azonban nem jelenti azt, mintha nem lehetne megismerni az ő utait és nem lehetne járni az ő utain. Hiszen akkor bizonyára ezt nem is kívánhatná mitőlünk. Sokkal inkább arról van szó, hogy az első emberpár bűnbeesése óta hajlamosak vagyunk arra, hogy letérjünk az ő útjáról és tékozló fiak módján járjuk a magunk útjait. Ezért vannak sokan, akik inkább a széles úton járnak, amely azonban romlásba visz, és csak kevesen járnak az életre vivő úton (Mt 7, 13—14).

Tudjuk, hogy maga a keresztyén egyház is a múltban gyakran letért az Isten által számára kijelölt útról. A szolgálat útja helyett a tekintély, hatalom és uralkodás útját választotta. Mások szeretete helyett a középkori, vagy jelenkori, modern keresztes hadjáratok gyűlöletes útját követte, vagy követi. A másokon való segítség irgalmas samaritánusi cselekedete helyett az önmagával törődés, vagy önmaga mentésének útját tartja előbbre valóknak, mint az a bizonyos pap és lévita.

Ha Isten utain akarunk járni, akkor fel kell tudni adni saját önző útjainkat. Nem lehet tehát célunk, hogy — sokszor erőltetett teológiai bukfencekkel — igyekezzünk igazolni a magunk útjának egyedül üdvözítő voltát, vagy mindenáron azokon az utakon akarunk járni, amelyeken elődeink jártak. Luther és kortársai is világosan látták, hogy nem járhatják azt az utat, amelyen előttük sok évszázaddal előbb a különböző teológiai irányzatok képviselői jártak. De azt is tudták, hogy nem járhatják a korabeli „hivatalos” egyház útját sem, mert ez az út erősen eltért Isten igaz útjától. Ezért Luther nagy bátorsággal valóban új utat vágott a középkori egyház dzsungeljében. Az azóta eltelt négy és fél évszázad azonban megmutatta, hogy ez az út az „Isten útja” volt a keresztyén egyház történelmében.

Isten utai sokszor „rázósak”. Gyakran nehéz az az út, amelyet ő kijelöl számunkra. A próbatétel útja ez, „hogy nyilvánvaló legyen, mi van szívünkben” (5 Móz 8, 2). Csüggednünk és kishitűeknek lennünk azonban nem szabad, mert a mi Istenünk olyan szerető, gondoskodó Atya, aki még a pusztában is mannat adott népének és még a kősziklából is vizez fakasztott számára.

Ezért hittel és engedelmisséggel fogadjuk el tőle azt az utat, ame-

lyet a jelenben egyházunk számára kijelölt: az önmagát odaadó, szolgáló szeretetnek útját. Példaképünk az a Krisztus, aki nem tekintette zsákmánynak azt, hogy Istennel egyenlő, hanem engedelmes volt és meghalázza magát mindhalálig, mégpedig a keresztfának haláláig (Fil 2, 5—8); az a Krisztus, aki „nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem, hogy ő szolgáljon és adja az ő életét váltságul sokakért” (Mt 20, 28). Ez az az út, „amelyen járnunk kell” nemcsak gyülekezetünkben és egyházunkban, hanem hazánkban, népünk tagjai között is. Aki ezen az úton akar járni, az nagy haszonnal forgathatja D. Káldy Zoltán püspök „Új úton” című könyvét s nem fogja magát „eltájolni”, ha magáévá teszi a múltévi teológiai konferenciákon elhangzottakat. Meggyőződésünk tehát, hogy ha a szolgáló Jézus Krisztust követjük, akkor „Isten útjait járjuk”.

Igénk szerint tehát Isten „csak” ezt kívánja tőlünk: az ő feltétlen szeretetét, parancsolatainak megtartását, az ő útjain való járást. Ennél nem vár tőlünk sem többet, sem kevesebbet. Milyen jó lenne, ha ebben a jogos „elvárásban” nem okoznánk neki csalódást! (Zsolt 37, 5; Péld 23, 26).

3. Miért kéri, várja tőlünk mindezt Isten?

Megint csak nem önmagáért, hanem a mi saját elsőrendű érdekünkben. Igénk szavai szerint: „*hogy jól legyen dolgunk*”.

Isten szeret minket. Erről tanúskodhatik nemcsak pusztá földi életünk, hanem az a tény is, hogy a legdrágábbat: Fiát adta oda értünk (Rm 5, 8). Amikor tehát tőlünk is szeretetet kér és vár, ez olyan természetes, mint amikor mi szülők szeretetet várunk gyermekeinktől, akiket — sokszor talán nem könnyű körülmények között — felneveltünk.

a) Azt szeretné, hogy „*jól legyen dolgunk*” földi, testi életünk viszonylatában. Ezért visel rólunk gondot napról napra, megadja a mindennapi kenyeret, a munkához szükséges erőt és egészséget, a magasabb, emberibb élethez méltó színvonalat, s nem utolsósorban a drága földi békét, amely nélkül keserű, sőt bizonytalan lenne egész földi életünk. Isten atyai szeretete azt akarja, hogy „*jól legyen dolgunk*” családunkban, munkahelyünkön, társadalmunkban, magyar hazánkban. Mindennapi feladataink hűséges végzéséhez erőt ad, fáradozásainkat megáldja, munkánkat sikerrel koronázza. Azt akarja, hogy otthonosan, jól érezzük magunkat dolgozó népünk soraiban s a közösen és becsületesen végzett munkánk gyümölcsét békében és megelégedettségben élvezhessük. Mindez nem ellenkezik az ő utain való járással, sőt annak tartozéka és velejárója.

b) De mint Isten gyermekei, azt is tudjuk, hogy az ő atyai szeretete ezenkívül még arról is gondoskodik, hogy „*jól legyen dolgunk*” akkor is, amikor már „megharcoltuk nemes harcunkat és elvégeztük futásunkat” (2 Tim 4,7kk). Hiszen azért áldozta fel a kereszten Fiát, azért támasztotta őt fel a halálból, azért ültette őt dicsőségben a maga jobbán, hogy helyet készítsen nekünk is, hogy „*odaát*” is „*jól legyen dolgunk*” (Jn 14, 1—3). Tudjuk, hogy mindezt ingyen kapjuk az ő kegyelméből, de csak *hitünk által*, amely az ő utain való járáshoz erőt ad nekünk.

4. Mindezeket „*ma*” kéri, várja és ígéri nekünk Isten (13b). Nem lehet tehát halogatni, odázgatni sem hitünket, sem engedelmességünket, sem szolgálatunkat. Ugyanakkor ígérete is a „*mára*” vonatkozik: már most megbocsát, kegyelmébe fogad, örök életet ad. Az ő igéje mindig időszerű.

5. Mai oltári igénk (Lk 19, 41kk) drámai módon állítja eléink a bűnös Jeruzsálem fölött könnyeit hullató Jézust. Ő már előre látta, mi történik

Isten választott népével, ha letér az „Isten útjáról” és nem akarja megismerni azokat, „amik békességre valók”. Ezen a mai vasárnapon — Szentháromság után 10. vasárnapon — sok gyülekezetünkben évről évre felolvassák Jeruzsálem pusztulásának megrázó történetét. Igen, mert Isten igéje mindig döntés elé állít bennünket, valahányszor hangzik felénk. Aldássá válik számunkra akkor, ha „engedelmeskedünk az Úrnak” és megtartjuk parancsolatait, tehát az ő utain járunk. Ugyanakkor azonban átokká is lehet számunkra, ha nem engedelmeskedünk az Úrnak, ha letérünk az ő útjáról, ha nem tartjuk meg parancsolatait (vö. 5 Móz 11, 26—28). Mai igénk is „az életet és a halált adja elénk”: válasszuk az életet, hogy „jól legyen dolgunk” itt is és „odaát” is (5 Móz 30, 19—20).

Mekis Ádám

Laikus kérdések és szempontok 5 Móz 10,12—13-hoz

„Az Izrael kifejezés alatt Isten népét kell érteni? Isten mai népe pedig mi vagyunk.

„Féljed az Urat” nem az Istentől való félelmet jelenti, hanem az ő tiszteletét, vagyis a Benne való bizodalmat, Reá való hagyatkozást. Nem félni kell az Istentől, hanem szeretni őt és bízni Benne. (45) Isten tisztelete és félelme közötti különbség az engedelmességből tűnik ki. Van aki pusztán a büntetés miatti félelemből engedelmeskedik. Aki ismeri Istent, annak engedelmsége mögött az Atya iránti bizalom és tisztelet áll. (52) Nem félni kell Istentől, hanem szeretni Őt és engedelmeskedni Neki. (45)

Isten akarata legyen mérvadó minden dolgunkban? Isten a törvényeivel nekünk normákat ad, amelyeket be kell tartanunk, mint a közlekedési szabályokat. Aki szabálytalankodik, az összeütközik Isten rendjével, s ebből kaja származik. (52)

Az „Isten akarata”, ez így nagyon általános. Arról szeretnék hallani, hogy a mindennapi életben mit jelent ez. Honnan ismerem fel, hogy mi az Isten akarata és mi nem? Helyes ez a megfogalmazás: Isten akarátát cselekedni azt jelenti, hogy mindig a jót cselekedjük. Isten az élet minden pillanatában döntés elé állít és úgy kell cselekednünk, hogy az Istennek tetszen. (45)

A keresztyén ember vagy közösség jó sora vagy balsora egyszerűen a magatartás eredménye? Nem mondhatjuk ezt ilyen mereven. Jézus másként tanít. Azt mondja, hogy Isten pl. esőt ad a jóknak és gonoszoknak. Isten úton levő gyülekezetének mindig kísértése az engedetlenség. (52) Akkor tudok Isten útjain járni, ha teljes szívemből szeretem őt és ezért megtartom rendeléseit. Ha Isten gyermeke vagyok, akkor földi boldogságom és boldogulásom összefügg az Isten parancsolatainak megtartásával (45)

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 11. VASÁRNAP

1 Kir 19,1—8

Mindnyáján begyelemre szorulunk.

Megdöböntő történetet hallottam egy orvosról. Buzgóságát, egyházszeretetét ifjú korától kezdve példaként emlegették. Hitét a törvényeskedésig komolyan vette. Családi életében is, orvosi munkájában is az Istennek tetsző életet kereste. Ez az ember 45 éves korára eljutott a

teljes kiábrándultságig és istentagadásig, mert úgy érezte, egészen magára maradt, s „hite” nem bírta elviselni a körülötte élők „hitetlenségét”.

Mai történet ez s ki tudja, kortársaink közül hány emberben játszódik le hasonló. Magára marad, úgy érzi csalódik Istenében, mert mást várt, mint amit átél, tapasztal, s elveszti hitét.

Isten népének tagjait, s rendszerint épp a legbuzgóbbakat mindig fenyegette az a kísértés és veszély, hogy saját elképzelések és hitbéli fel-fogásuk korlátai közé szorítsák a cselekvő Istent. S ha Isten szétöri ezeket a korlátokat, úgy érzik, Isten ügyével magukra maradtak.

Magáramaradt, megkeseredett emberként vergődik Illés is pusztai magányában. Menekülésének izgalmai között gondolatai sokszor végigfuthattak saját sorsán s azokon az embereken, kik között szolgálatát végezte.

Ott volt Izrael királya és a királyné, kik elől menekült. A Királyok könyve azt mondja Akhabról: „Cselekedeteivel még inkább bosszantotta az Urat, Izrael Istenét, mint Izrael valamennyi királya, akik öelötte voltak.” Felesége, Jezábel megölette az Ur prófétáit és a főníciaiak Baál imádatát honosította meg az országban. Illés számára érthetetlen és bosszantó lehetett Isten türelme.

Ott volt a választott nép, kik ismerték a törvényt, de nem vették komolyan. Tehernek érezték s ezért több szabadságot adó istenhez pártoltak. A családi tradíciók megerőtlenedtek. A korszellem a sexkultuszhoz Baál és Asera tiszteletet lett. Illés tele van aggodalommal, félti Izrael Istenét. Ha rajta múlna, kemény ítélettel csinálna rendet, ahogy a Baál prófétákat is megölette a Kison patak mellett. Nem érti, miért kegyelmez Isten egy ilyen népnek.

Ha önmagára tekint, elviselhetetlennek tűnő teherként szakad rá helyzete. Másokat ámulatba ejtő erővel szolgálta Istenét, bátor volt és szilárd, mint a kőszikla. Most pedig, ő, az egyedül létező Isten követe mindenkinek kiszolgáltatottan bujdosni kényszerült. Erőre lenne szüksége, amellyel mindenkivel szembeállhat, amellyel mindenkit legyőzhet, de csak erőtlenségét és tehetetlenségét érzi.

Vergődésében eljut a legmélyebb pontra: szolgálatának feladásához. Ezek a mondatai: „Most már elég, Uram! Vedd el az én életemet, mert én sem vagyok jobb az én atyáimnál.” — nemcsak arra mutatnak, hogy belefáradt küldetésébe, hanem arra is, hogy elvesztette Istenbe vetett bizalmát, elvesztette a hitét. Ahogy ősei lázadoztak Isten ellen, most ő is hozzájuk és kortársaihoz hasonlóan szabadulni akar ebből a kapcsolatból. A bűntudat is megszólal ebben a beismerésben, de a teljes reménytelenség is kifejezésre jut. Nem látja a tovább vezető utat.

Illésnek s vele együtt minden hitében megkeseredett, Isten útját kereső embernek meg kell tanulnia, hogy mindnyájan Isten kegyelmére szorulunk.

Isten kegyelme nélkül az elhidegült választott nép, a megerőtlenedett hitű, bizonytalanzkodó gyülekezet teljesen elveszítené Vele való kapcsolatát.

Isten kegyelme nélkül a legbuzgóbb próféta és hívő is megkeseredne, fellázadna Isten ellen és istentagadásba zuhanna.

Fel ez a kegyelem megtartó erő.

Illés hasonlót élt át, mint Pál apostol, kinél a megtapasztalt kegyelem ereje ilyen mondatban jut kifejezésre: „Elég néked az én kegyelemem, mert az én erőm erőtlenség által végeztetik el.” Az a száraz pogácsa, mellyel az ereje feletti útra indul, ennek a kegyelemnek a jele, s annak

bizonysága, hogy Isten nem hagyta magára. Itt már nincs helye önmargangolós kétkedésnek és gyötrődésnek. Örömmel kell fogadni az új reményiséget nyújtó kegyelmet s kétségeinket legyőzve megújult bizalommal kell vállalnunk a további küldetést.

Aki megmarad a bűnös világot és önmaga erőtlenségét vádoló gondolatái vergődésében, az saját maga zárkózik el Isten kegyelmének felfedezése és meglátása elől. Jellemző erre az állapotra, amit Spurgeon ír magáról: „Magam ültem az ítélőszékbe s romlásra, pusztulásra kárhoztattam magam, mert beismertem, ha Isten lettem volna, nem tehettem volna másképp, minthogy a legmélyebb pokolra küldtem volna egy olyan teremtményt, amilyen én voltam. Ez idő alatt mély gond ülte meg szívemet Isten nevének tekintélye és az ő erkölcsi törvényeinek sérthetlensége miatt.”

Isten kegyelmének az ismerete nélkül nemcsak a körülöttünk levő világot, de szinte személytelenül, kívülállóként még önmagunkat is készek vagyunk Isten ítélete alá helyezni, csakhogy igazoljuk a magunk Istenéről alkotott felfogást és erkölcsi állásfoglalásainkat.

Isten azonban Vele való személyes viszonyra hívta el az embert. Ebben a személyes viszonyban ismerteti meg velünk életünket irányító és megtartó erejét. Kegyelmet is csak személyes kapcsolatban lehet meglátni és átélni. Ez a személyes kapcsolat teszi lehetővé, hogy ha megfáradtam is, de reményt s a további utat keresve így törjön fel belőlünk Istent kereső imádságunk első szava: Én Uram, és Istenem! Isten ígéje is erre a személyes viszonyra mutat rá, amikor így hangzik felénk: „Elég n é k e d az én kegyelemem.”

Erőtlenségünk átélése akkor kap hasznos szerepet az életünkben, ha közelebb visz bennünket annak felismeréséhez, hogy milyen nagy az Isten kegyelme.

Isten kegyelme az, hogy kivezet a reménytelenségéből. Figyelmünket azokra a jelekre, eseményekre irányítja, amelyek szeretetére, kegyelmére figyelmeztetnek.

Kegyelmet mutatja meg abban is, hogy vannak küldöttei, kik akkor tudnak vigasztalni, amikor leginkább vigasztalásra szorulunk. Erősíteni tudnak Isten üzenetével. Rá tudnak mutatni az előttünk álló feladatra, küldetésünkben, hitünkben és szolgálatunkban aktivizálni tudnak bennünket.

Kegyelmes az Isten, hogy nem vet el bennünket ilyen mélypontok után, hanem újra felhasznál. Összetörtségünkön keresztül új szolgálatokra készít fel bennünket, hogy mi is erősíteni tudjuk a rászorulókat. Elveszi ítélkező magabiztonságunkat s megajándékoz a másoknak szívesen szolgáló szeretet indulatával.

Kegyelmeből a bűnbánat útján járát és engedelmességre tanít. S ahogy Illés ezen az úton eljutott „Isten dicsőségének hegyéhez”, úgy a bűnbánat és engedelmesség útján járók elől ma sem rejti el az ő nagyságát, hatalmát és erejét.

Sokan vannak, hívek, igehirdetők, gyülekezetek, egész egyháztestek, köztük a mi egyházaink is, kik átélték Isten kegyelmének ezt a megtartó erejét. Hálásan vallanak erről és életük szolgálatra kötelezettségéről is.

Isten kegyelmének és szeretetének jele, melyből számunkra új erő és reményiség árad, sokkal nagyobb Illés pogácsájánál: Krisztus keresztje az és a húsvéti üres sír. Az egész világ számára adott jel ez, mely nemcsak mindnyájunk kegyelemre szorultságáról, de Isten kegyelmének az erejéről és nagyságáról is beszél. Isten kegyelme az egész világra, minden embertársunkra kiterjed. Aki épp azért marad magára, mert ezt

a kegyelmet egy bizonyos hitbéli felfogáshoz, vagy magatartáshoz köti, szinte kisajátítja, az nem jutott el annak felismeréséig, hogy a kegyelem épp azért kegyelem, mert nincs feltételhez kötve. Ezért a kegyelem meg tapasztalása is feltétel nélkül indít embertársaink szolgálatára. A feltételek és megkötöttségek embertársainkhoz, esetleg legközelebbi családtagjainkhoz való viszonyban is gátakat emelnek. Elzárkózást, ellenérzést, gyűlöletet, támadást szülnek.

Isten kegyelme feltétel nélküli szeretet. Épp ezért lehet, hogy megmegújulóan, életünk válságos szakaszain keresztül is elvezessen minket Istennel való személyes kapcsolatunk megújulásáig, új szolgálataink felismeréséig, és megerősödött bizalomra késztesse a kegyelmes Isten iránt.

A szolgálat útján csak előre lehet haladni, mert a változó történelmi események és a változó életkörülményeink minden nap új feladatokat hoznak. Így az Isten kegyelmét ismerő hit is mindig csak előre tekinthet s az engedelmesség helyes útját keresi. Előre tekint s reménységgel túl lát még a halálon is, mert a halálnál is erősebbnek tudja az Isten kegyelmét, így biztat erre Péter apostol is: „Tökéletesen reménykedjétek abban a kegyelemben, amelyet a Jézus Krisztus hoz néktek, mikor megjelent!”

Magyar László

Laikus kérdések és szempontok 1 Kir 19,1—8-hoz

Ahogy az első vers említi is, ez a történet szorosan hozzátartozik a Karmel hegyen történetekhez. Annak ellentéte és kiegészítése. Isten néha szemmel láthatóan visz véghez hatalmas dolgokat dicsőségére, de inkább jellemző rá, hogy észrevétlenül, csendben, elrejtve indítja terveit. Nem feltétlenül a nagy hang és lázas igyekezet, az öntudat és magabiztosság lehet eszköze, sokszor az erőtlen, elfáradt és kiábrándult, mindenképpen segítségére szoruló embert használja fel, hogy benne érlelje terveit.

Az Ótestámentum olyan közel hozza hozzánk nagyjait. Annyira emberi embereknek ismerjük meg őket. Nem elvont, idealizált, elérhetetlen példaképek, hanem Istennel küzdő, győző és bukducsoló emberek. Micsoda ingadozást, hitbéli holdfogyatkozást mutat Kármel és a Hóreb hegy közötti út Illés életében!

A prófétai bátorság mellett itt mintha prófétai óvatosságot látnánk: „vigyázzván az ő életére”.

Mi az, ami Illést megtorpanította? A lelkiismeret azért, mert gyilkolt? Vagy mire vonatkozik az, hogy nem vagyok jobb, mint az én atyáim? Ha Isten embere volt, hogy ölhetett meg annyi embert? Boszszúból, vagy elvakult buzgóságból? Erre sok példa van a történelemben!

Valami önsajnálát, szentimentalizmus lesz úrrá Illésen, mint az érzékeny, elfáradt, kimerült és kiutat nem látó embereken. Előbb életét menti, aztán nem akar tovább élni. Szószzerint és szimbolikusan is az alvás és pihenés, valamint az evés a kimerült, fáradt ember gyógyítója. Illés evését lehet az úrvacsorával kapcsolatba hozni?

A negyven napot szószzerint értsük, vagy ennek a számnak a Bibliában különös jelentősége van?

Isten felhasználja a csüggedő prófétát is és merész történelmi, politikai küldetést bíz rá. A magán kesergő (és bűnét sirató!) embert nagy távlatú tervébe vonja be népe sorsának alakítására.

A megdicsőülés hegyén ott látjuk egymás mellett Jézust, Mózeszt, és Illést. Mind a hármuknak volt mélypontjuk mégis... (44)

Isten életet és történelmet formáló Úr!

Isten a világot, a történelmet és az embert állandóan formálja és alakítja. Isten élő valósága éppen abban mutatkozik meg, hogy nem adott ennek a világnak, az embernek valami megmerevedett, örök és változhatatlan formát, hanem olyat, amit munkájával állandóan alakít és formál. A világ, a történelem, az egyház és az újjáteremtett keresztyén élet Isten munkálkodását és működését tanúsítja. Az a tény, hogy a világ „változandó világ” és állandó változás alatt áll azt bizonyítja, hogy arra Isten mint alkotására tekint, ahol ő „otthon van” és amit ő állandó munkájával szeretettel alakít. A változás alatt álló és változó világ arról is beszél, hogy az a világ, amelyik nemcsak változás, hanem mulandóság és rothadandóság alá vetett világ is, Isten kegyelmi és megváltói munkája alatt áll. Luther történelemről alkotott elképzelése tükrözi világosan a Biblia tanítását. Ezért akarta Luther a teológia szabadságát biztosítani a filozófiai megkötöttségekkel szemben. Mivel a skolasztika az arisztóteleszi filozófiával volt összekeverve, azért nem tudott helyet adni annak az Istennek, aki állandóan munkálkodik és tevékenyen részt vesz a történelem alakításában. Nem tudott helyet adni a Szentlélek munkájának sem, aki a gyülekezeten keresztül, a keresztyének által munkálkodik ebben a világban. Ezáltal az élő Istent az állítólagos „örök teremtetésrend” archaikus őrzőjévé alacsonyította. Luther hirdette Istennek az állandó teremtő, megújító, történelmet formáló és alakító valóságát. „Ha Luther 1535-ben egy vitában azt állította, hogy mi keresztyének új dekalógust készíthetnénk, ahogyan ezt Pál is teszi minden levelében, azután Péter is, s mindenek előtt Krisztus tette azt az Evangéliumokban, akkor ez azt bizonyítja, hogy a keresztyén gyülekezet is képes arra, hogy minden strukturális változással kapcsolatban, minden égető kérdésre, ami a világban felmerül, ighirdetésében alkotó és segítő feleletet adjon. Tudja, hogy Isten történelmet formáló Úr” (H. Storck).

Az ember Isten keze által formált teremtmény. „Mint az agyag a fazekas kezében, olyanok vagytok ti az én kezemben”... Az embert Isten keze alkotta. Jó gondolni az 1 Móz 2,7-re. Micsoda nagy az Istennek emberhez hajló szeretete. A Hatalmas, Akinek szavára csillagvilágok jöttek létre és tejútrendszer alakultak ki, amikor az emberről volt szó, akkor a nagy Fazekas kezébe vette az agyagot, hogy kezének alkotásaként jöjjön létre a hozzá hasonló lény, az ember. Egy néger költő ezért mondja így versében: „Isten, aki meggyújtotta a napot, Mit az égre akasztott, Aki fénylővé tette a csillagot, Hogy beragyogjon minden sarokt, Ó, a hatalmas Isten, Mint gyermekére hajló anya, Letérdelt a porba, Küzködve röggel, agyaggal, Kezébe vette, s saját képeire formálta.”

Kettős jelentősége van annak, hogy az ember Isten keze által formált lény. Ez egyrészt azt jelenti: gondja van reá, gondol vele. Közel van hozzá és szeretetével veszi körül. Másrészt áthidalhatatlan ontológiai differencia van ember és Isten között. A Teremtő nincs függőségi viszonyban a teremtményével. *S az embert Isten mégis munkatársává teremtette.* Ez azt jelenti, hogy a világ, a történelem, annak strukturális rendje az embertől függ, s ugyanakkor az ember maga is függő viszonyban van az általa létrehozott strukturális rendekkel. Éppen ezért van lehetősége és elkötelezése is az embernek embertelen társadalmi struktúrák meg-

változtatására. Az „istenképűség —, az imago Dei —, azt jelenti, hogy az ember kapcsolatban lehet teremtőjével, s a szeretet és felelősség közösségében élhet a mellé rendelt embertárssal.” (Victor Maag) Az ember alkotóképessége és történelmet alakító felelőssége a ma történelmének formálásában nyilvánul meg. Mivel minden ember a mindenkori „má-ban” felelős, alkotniképesnek teremtetett, ez a képessége és felelőssége a másik emberre irányuló munkás szeretetben lesz kézzelfoghatóvá.

Isten szeretete éltető szeretet. Embernek lenni azt jelenti, életével és munkájával mások életét emberibbé, boldogabbá, örvendezőbbé, szebbé tenni.

„Elromlott”, amit Isten keze „jónak” alkotott

Igénk keserű mondatának megállapítása: „elromlott az edény, amit a fazekas keze alkotott” —, mindennapi életünkben tapasztalható valóság.

Az embert Isten testvérré és embertárssá teremtette. Közösségi lényvé alkotta Ura, hogy legyenek egymás javára, hasznára, segítségére és szolgálatára. Az élet védelmére és megóvására alkotott ember, életet puszító „fenevaddá” lett. Testvérből gyilkos. Barátból ellenség. Szeretet-közösségből lett gyűlölet-közösség. Békességben együtt élésből egymást puszító békétlenség és háborúskodás. „Megromlott” az ember. Véres háborúk és családi tragédiák beszélnek erről a romlásról. Rezer-vátumba zárt indiánok és öreg otthonoknak nagyünnepeken látogatott lakói némán „harsogják” a szeretetet és emberséget felváltó szeretetlenséget és embertelenséget, felelőtlenéget és közömbösséget. Az emberi méltóságért és jogért küzdő ember, akit a vietnami „tigrisketrecbe zártak”, vagy a gázkamrák kéményein keresztül „elfüstölögtetett” ártatlan emberek százezrei az irgalmas Isten keze által alkotott ember „torzójáról” és irgalmatlanságáról „prédikálnak”.

Isten szeretete árad az emberre, a világra. A keresztyén ember nem tükrözi Istennek ezt a világot átölelő és a minden ember javát munkáló szeretetet. A világot átfogó isteni szeretet „a keresztyén közösségekben élők” szeretetére korlátozta. A villamosokon „iszapként ülők” között nincs soha keresztyén, aki csak a maga kényelmét szereti és ezért nem veszi észre a másikat? Gyárakban és falvakban nincs olyan keresztyén, akinek „süket a füle” meghallani azoknak a szavát, akik egy óvoda, játszótér vagy kultúrotthon építésére hívnak társadalmi munkába? Amikor mások gondját kellene felvenni, keresztyének még soha nem mondták: „Van nekem magamnak is elég dolgom, gondom és bajom?!” Pedig csak akí boldogít mást, boldog az lehet! Emberek arcán gondfelhők húzódnak, vagy a gyász könnyei csillognak. Nincs ott keresztyén ember, aki segítene a gondnak felhőt messzeűzni, s a gyász fájdalomából fakadt könnyeken keresztül a mosoly szivárványát felragyogtatni?

S ha egyházunk történelmére nézünk, nem kell azt mondanunk elromlott az edény? Isten akaratának engedelmes hirdetője helyett az uralkodó osztály és társadalmi rend kiszolgálójává és szócsövévé lett. Szégyenkezve kell gondolnunk a keresztesháborúkat szervező egyházra, s azokra a törekvésekre, amelyek — úgymond — „isten védelmére és ügyének biztosítására” irányulnak. Hol hordozta egyházunk a háború előtt Isten előtt állva a szociális felelősséget? Hol gyakorolt politikai diakóniát?

A világba küldött és a világért adott gyülekezet az önmagukat mentők és önmaguknak szolgálók társaságává lett. Ez a gyülekezeti élet és

hit személyekhez kapcsolódott és egymással alkotott csak közösséget. Pedig az élő hit mindig az élő Istennel hoz kapcsolatba és azzal a Testvérrel, aki Jézus Krisztus által Isten megváltott és szeretett gyermeke. Az igazi hit nem köt „szervekhez”, hanem egyedül az életet munkáló és történelmet alakító Istenhez, aki gyógyít, segít, életet teremt és üdvösséget ad. Ahol az élő Istenhez kötődő hit nincs az ember szolgálatába beállítva, ott a hit meghal önmagában. Hiába a fényes katedrálisok és buzgó énekek, „belső lelki élet kegyességére” zsugorított vallásoskodás —, ha a testvér, az embertárs könnye, éhsége nem indít cselekvésre. A szolgáló szeretet nélküli vallásoskodás és a pusztán formassággá lett kereszténység olyan, mint a virágokkal ékesített, feldíszített ravatal.

Isten keze újjáformáló kéz, gyógyító kéz, helyreigazító kéz. Pár hónapos kislányomat vizsgálta a „hatalmas” természetű gyermekorvos. Amikor „nagy keze” elkezdte húzkodni a kislányom lábait, vizsgálva, nincs-e csípőficama, kétségbeesetten gondoltam arra; ez a „nagy ember” hatalmas kezével összeroppantja kislányomat. Kihúzza a lábát, összenyomja pihegő kis mellét. S a kisgyerek csak mosolygott. Nem fájt neki az orvos kezének „szorítása”. Gyógyító, szakértő kézben volt.

Isten a mi egész egyházunkat is újra a „korongra tette”. Újjá alakította. Új úton és újra szolgálatra küldte. A fazekas korongról lekerült edények nem „dísztárgyak”, nem művészi alkotások. A mindennapi életben van rájuk szükség. A *mindennapi élet menetét szolgálják*. Ilyenné formálja Isten egyházunkat, gyülekezeteinket és kereszténységünket. Akiknek ajkán ma már hangzik a mondat: „Akarom fontos ne legyek magamnak.” Ahol nem azt kérdezik, hogyan szolgálnak abban a közösségben az emberek, hanem mennek mennek szolgálni mindenütt ahol a szolgáló szeretet munkás tevékenységére szükség van.

A világunkban meglevő nyomorúságot, gondot, szeretetlenséget, igazságtalanságot nem gondolkodásunkkal és teológizálásunkkal kell firtatni, hanem inkább *munkálkodni kell*, hogy azok legyőzessenek a szeretet életmentő, boldogító és gyógyító hatalmával. „Ahogyan Isten lényege a szeretet, kell hogy minden gyülekezeti tag életeleme a szeretet legyen” (H. Langenberg). Ez a szeretet önkéntes és nem előre számíthatóan fontolgató. Ez a szeretet minden emberre kiterjed. Közelire és távolira egyaránt.

Áldott az Isten, aki egyházunkat és gyülekezeteinket a diakóniai életformára formálta ki újjáformáló kezével a „korongján”.

Dr. Nagy István

Laikus kérdések és szempontok Jer 18,1—8-hoz

A hasonlat Isten szuverén hatalmáról és munkájáról beszél: azt tesz velünk, amit akar, olyanná formál, amilyenné akar. (1/a) A képet könnyű megérteni, de annál nehezebb elfogadni ennek az ígének az üzenetét. Azt, hogy az ember ki van szolgáltatva Isten kényére-kedvére, aki azt tesz vele, amit akar. A mai ember ezzel az Istennel nem tud mit kezdeni. Nem predestináció ez, az anyag tehetetlensége hasonlatában? — Éppen nem erről van szó! Ez nagy félreértés! Az egész Szentírás tud és beszél az ember felelősségéről, Isten akaratával szembeni ellenkezéséről. — Akár azt is mondhatnám, hogy még az élettelen anyag is „viselkedik” valahogyan, bizonyos mértékig ellenáll az alkotó kéznek. Hát még az ember! Nem lehet azt kimondani: elrontott életéért az ember felelős és Istené a dicsőség egyedül, ha újjáformál. (42)

Az első hat versben inkább Isten szeretetét látom, amely formálja népét. Arra is gondolhatunk, vajon alakíthatók vagyunk-e Isten kezében? Nem keményedtünk-e meg? Hogyan formálhat ma minket az Isten. — Isten formáló akarata mellett nem érvényesülnek-e más hatások is életünkben, amelyekről a hasonlat nem szól? (1/a)

Az edény képénél felvetődik a kérdés, mit tudunk mi tárolni, kínálni a mai világnak, a mi mai társadalmunknak, mi az egyház hasznossága? Igen fontos kérdések ezek!

Engem az „elromlott edény” kifejezés ütött szíven. Az, hogy nem szól az okról, ahol az emberek elrontják az életüket pl. egy házasságban, néha nem is lehet pontosan tudni, hol kezdődött az, ami rossz. Körül vagyunk véve elrontott életű emberekkel, s nem az okot, hanem a megoldást kell keresni.

Az ige „megbánom” szavával nem tudok mit kezdeni. (42)

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 13. VASÁRNAP

Ez 18,25—30

Következetesen mindent az életért!

Isten ma is következetesen életet akar, ezért fordul szembe minden életellenes gondolatunkkal, gyakorlatunkkal. Igénkben is „nem ellenünkre, hanem értünk” haragszik, perel, vitázik — hogy meggyőzzön, életet munkáljon.

Nívós elbeszélés kötet jelent meg 1971-ben (Európa), válogatás két év-tized német elbeszéléseiből. Bölltől, Dürrenmatton át Max Frischig sok ismerős név fordul elő szerzői között. Címadó elbeszélése igazán jellemző: *Interjú a halállal* (H. E. Nossack írása). Minden elbeszélés kapcsolatban van az elmúlt háború szörnyűségeivel, következményeivel, árnyékával. El-lentétes párhuzamként mai igénkről mondhatnánk: *Interjú az étellel*. Ezé-kiel egész könyvét is lehet így olvasni, benne minden a halálnál erősebb életre emlékeztet. Isten népét életre szánta. Ezékiel könyvében van vala-mi újtestamentomi vonás, hűsvéti és pünkösdi egyszerre. Életről beszél és életet munkál. Szavaiból az „élet illata árad életre”, ahogyan Pál apostol is írja saját szolgálatáról (2 Kor 2, 16).

I. *Szemben a sértődöttséggel — az életért.* Játszotta a nép a sértődöt-tet új történelmi helyzetében. Kinél hangos, gúnyos kifakadásban tört ez ki: „Az apák ették meg az egrest és a fiak foga vásott el tőle” — kinél rezignált megállapításban: „Isten nem igazságos, nem következetes.” Pök-hendien meg volt a véleményük Istenről. A sértődöttség a legkülönbözőbb vonatkozásban tőlünk sem idegen. — Múlt októberben történt Budapes-ten, hogy a Rákóczi úton (még jártak villamosok ott akkor) a nyílt pályán összeszólalkozott két villamosvezető. Ki követte el a hibát, ki kezdte a vitát? — nem fontos. Percek óta vesztegelt a két villamos, megjelent egy rendőr is — ekkor az egyik vezetőnő tányérsapkáját fejébevágtá, hóna alá csapta zsrírpapírba csomagolt tízóraiját s otthagytott csapat-papot, vitapart-neret és utasokat „Na, nekem ebből elég volt!” felkiáltással (Nők Lapja 1972. október 21.) Az esetről írt cikk szerzője felteszi a kérdést: mi lenne, ha egy sebészfőorvos műtét közben ugyanezt tenné, vagy egy nemzetközi repülőjárat pilótája? Később egyszerű eseteket sorol fel hétköznapiaink-ból sértődött tévészerelekről, bérszámfejtőkről, Közért-kiszolgálókról s megállapítja: sok a sértődött ember, aki indignáltan végzi munkáját. A sértődés lebént. Élet-ellenes.

Magyar Imre orvosprofesszor könyvet írt *Kozmikus sértődés* címen (1969) A tanulmánykötet címadó írása remekül és gyakorlati példákkal illusztrálja, hogy a modern emberben uralkodó kozmikus szorongás mellett megjelent a kozmikus sértődöttség is. Nemcsak az egykori Márai regény a „Sértődöttek” letűnt polgári világában, hanem mai szocialista társadalmunkban is fenyegető veszély ez. A sértődöttség öngáz, indignált, élettelenes állapot. Mai igénk kimozdíthat bennünket, sokszor sértődött keresztényeket, öngáz állapotunkból. Így munkálkodik bennünk az élet érdekében.

II. Szemben a bűnnel — az életért. Textusunkban megtérésről van szó, bűnök elhagyásáról. A bizalmatlanság is, a reménytelenség is bűn Isten ellen, de emberekké szemben elkövetett erkölcsi vétünk is bűn. A bűn mindenképpen rontó hatalom, élettelenes, pusztító. — Ma mintha túlságosan sokat beszélnénk kérdésekről és problémákról és ritkán merjük nevén nevezni a bűnt. Pedig az embereknek nem csak problémáik vannak, hanem életet nyomorító bűneik is. Nekünk is. — Az elmúlt év őszén (Népszabadság 1972. október 1.) elgondolkoztató cikk jelent meg serdülő lányokról, AB-bizottság előtt jelentkező kiskorú iskolásokról *Visszaülnek az iskolapadba* címen. A bizottság irodájában diáklányokkal beszélget az újságíró. Nemvárt felelőtlen terheességüket *balesetnek*, megszakítását *rutin műveletnek* tartják a lányok... Amikor Isten ígéje a bűnt bűnnek mondja és nem problémának, az életért küzd a szó szoros értelmében.

Baróti Géza tollából olvashattunk egy pompás riportot *Idegésítjük egymást* címen (Magyar Nemzet 1973. január 14.) Egymást bántó társbérletről, lakótársakról, ügyfeleit gyöttrő tisztviselőről, orvost kínzó paciensekről, egymást riasztó betegítársakról szól a cikk. Így zárul: „Az állatkínzást a törvény szigorúan bünteti — hasonló törvényt kellene hozni emberek érdekében is.” — Bizony egymás gyöttrése bűn, idegesítése vétek, élettelenes. Akik meghaltatnak a bűnnek mi módon élhettek még abban? Kérdi Pál apostol (Rm 6,2) és az élet érdekében állít szembe Ezékiel is bűneinkkel.

III. Szemben halálvágyunkkal — az életért. Ezékiel azt hirdeti, hogy a népen áll, elpusztul-e vagy sem. Isten nem akarja az ember halálát. Egyértelműen életet akar, az élet ösvényére tanít (Zsolt 16, 11). Az ember halálvágya, beállítottsága a halálra, idegen Istentől... Ez a természetellenes vágy hatalmába kerítheti az embert sorcsapások, vagy túlságosan nagy terhek alatt, csalódások után, ahogy Jób, vagy Jónás mondta: „Nem akarok már többé élni...” Jób 7, 16 — „Jobb meghalnom, mint élnem” Jón 4, 3. — Néha gondolkodóknál, vagy költőknél jelentkezik, de ez az élettagadás nemcsak „előkelő” filozófusok és finom költők sajátja (Schopenhauer, Hölderlin), hanem vannak korok, amikor ezrek és ezrek. Nálunk sem idegen! Ebben a vonatkozásban is rendkívül tanulságos könyvecske Gergely Mihály: *Röpirat az öngyilkosságról* című 1972-ben megjelent írása. Az öngyilkosság ma Magyarországon nem magánügy, személyes tragédia, hanem évente ezrek elpusztító és tízezreket testi-lelki rokkanttá nyomorító társadalmi jelenség. Bosszú, feleslegességi érzés, erőtlenség, tehetetlenség, magyarázhatatlan halálvágy egyaránt szerepel az okok között. Minden erőnket latba kell vetnünk, hogy ne csak észrevegyük, hanem segítsük is a szerencsétleneket, akik egyedül maradtak, csalódtak, megbotlottak, akik előtt minden értelmetlennek tűnik, hiszen rajtunk is segített valaki, akinél van értelmes, tartalmas, irgalmas és örökélet. Aki azért jött, hogy életünk legyen és bővelkedjünk.

Mindenkinek tanulságos olvasmány lehet Dr. Fekete Gyula: *Éljünk magunknak?* című gyűjteménye (1972) — egy éven át zajlott országos vi-

ta anyaga. Szikrázó gondolatok, egymásnak feszülő indulatok égetően aktuális dokumentuma ez a kötet. Legszomorúbb talán az *Antianyák* c. fejezet. Legalább olyan szomorú, mint a Röpirat az öngyilkosságról. Igénk szembeállít halálvágyunkkal és megtérést sürget — hogy éljünk! Ma hangzó igénkben következetesen minden az életért kiált!

Magyarázó megjegyzések textusunk fenti feldolgozásához:

A *szöveg*: Az 1963-as próbafejezet szövegét vettem alapul (Dr. Tóth Kálmán fordítása). Pontosabb, konkrétabb, érthetőbb, mint a közhasználatban levő Károlyi. Megszokott szövegünkhöz képest a köv. eltérések mutatkoznak: 25. és 29. v-ben igazságos helyett *következetes*, 27. v-ben gonosztevő helyett *törvényszegő*, 30. v-ben: vétkes helyett *hítségés*, romlás helyett *elbukás*.

Összefüggések:

1. Együtt kell látnunk az *egész fejezetet*, akkor is, ha most néhány verse szerepel csupán perikopánkban. E fejezetben a próféta azzal a hamis gondolkodással áll szembe, amely Ex 20, 5-re hivatkozva (megbüntetem az atyák vétkét a fiakban) az egyéni felelősséget és bünbánatot elhárította s a tragikus eseményekért csak az őseket okolta. Ebben az egyházi esztendőben húsvét utáni első vasárnapon már prédikáltunk e fejezet utolsó két verséről, a csattanóról, most e szürkébb szakasz feldolgozásakor sem feledhetjük a fejezet végső kicsengését: „térjetelek hát meg és élni fogtok”.

2. Ezékiel *egész szolgálatát* kell háttérnek tartanunk, csak így válik igazán plasztikussá itteni mondanivalója. Ezékiel az „élet prófétája”. Emberileg neki köszönhető, hogy elkeseredett népe megmaradt nemzeti és vallási létében, kultuszhely nélkül is, rezignáció után jó életkedve támadt. Ő Istent jó Pásztornak látja még a fogságban is, halottak csontjait újra élő embereknek. Egész mondanivalója életre irányította. Buber mondja róla, hogy könyvét olvasva az ember megérti: „Nem meghalnia, hanem élnie kell, élni!” Nicht sterben muss er. Leben soll er, leben!). Ezékiel szenvedélyesen fordul szembe minden rezignáltsággal, pesszimizmussal, sértődöttséggel, rosszhangulattal, halálvágygal. Éppen fejezetünkről állapítja meg Bernanos: „E textus tendenciája világos: szakítani minden rezignációval és bűnös reménytelenséggel” Izrael igazi bűne minden korban az volt, hogy nem mert eléggé bízni Istenében. A reménytelenség Isten népe legcsúnyább bűne. Isten nem a halálban, hanem az életben gyönyörködik, nem halálvágyat, hanem az élet teljességének igenlését várja.

3. Vannak egzegéták, akik *tudatos fokozatosságot*, lépcsőzetes emelkedést látnak a fejezet szerkesztésében (pl. W. L. Wardle Manchesterből). Eszerint Ez. azt akarta megmutatni, hogy Isten előtt állva: nem őseimre, hanem önmagamra kell gondolnom 1—20 v., nem múltamra, hanem jelenemre 21—29 v., nem halálomra, hanem életemre 30—32.v.

4. Homiletikai feldolgozásunkban figyelni kell feltétlenül arra, hogy *ne önmagában prédikáljuk Ezékielt, hanem Jézusról tudva*. Jézus tanítványai Ezékielnél is többet tudunk bűn-kegyelem-büntetés-új élet vonatkozásában. Ha lineárisan nézük: Ezékiel kétségtelenül túlhaladta, átlépte a mózesi gondolkodást, de nem merte meghirdetni még, amit az idők teljességében Jézus prédikált. Mire gondolok? A *mózesi gondolkodás* szerint a bűnre csak büntetés jár, nincs kegyelem, minden vétek

szenségtörés és ezért halál jár. *Ezékiel* meghirdeti, hogy a bűnre van bocsánat, de ennek feltétele a megtérés és az új élet. *Jézus* botránkoztató módon azt mondja, hogy a bocsánat megelőzi a megtérést s új életet. Isten bocsánata az első lépés, a forrás — ebből fakad minden igazán új. Ez a „feltétel nélküli kegyelem” evangéliuma, amely megbotránkoztatta a korabeli kegyeseket, bántotta a tékozló fiú bátyját, irritálta a „makulátlan” életű farizeusokat — ezért kiáltották ki bűnösök barátjának. Valóban *Jézus* előbb hirdeti a bocsánat evangéliumát, csak aztán indít új életre (bűnös nő, *Zakeus*, *Péter* stb.) Mi lett volna, ha előbb megvárja megtérésüket? Az új életet nem megvárta, hanem megteremtette azt. Előlegezte a bocsánatot. Erről *Ezékiel* még nem tudott. Mi azonban nem zsinagógában, hanem ev. szószéken, *Jézus* ismeretében prédikálunk erről a textusról is.

5. *Ezékiel* bármennyire hangsúlyozza az egyéni felelősséget mégis nemcsak egy-egy embernek, hanem az *egész gyülekezetnek*, népek prédikált. Mondanivalóját leszűkítjük, ha individualista módon csak az egyén és Isten viszonyára korlátozzuk. Korában a közösség bűne volt a rezignáció, halálvágy, cinizmus, elkeseredés stb.

6. Végül, nem elhanyagolható a *disputáló stílus*, ez az éles dialógus műfaj, amiben *Ezékiel* kifejti magát. Figyelembe vette beszélőpartnereit. Nem örök igazságokat, hanem válaszokat fogalmazott. Többről van itt szó, mint formális párbeszédéről — ez a szakasz is *tartalma szerint is párbeszéd*. Hisz a próféta az ige meggyőző erejében, bátran szembe mer nézni ténylegesen felvetődő kérdésekkel, ellenvéleménnyel. Ez a vita mozgósít, ahogyan a nap ősi evangéliuma is, az irtalmas samaritanusról szóló példázat is mobilizál, ha a csattanójáig olvassuk: eredj el és te is így cselekedjél. *Jézus* is a partnert mozgásba hozza — a kérdésből kiderített lesz, az elmélkedőből cselekvő a párbeszéd során.

Dr. Hafenschér Károly

Laikus kérdések és szempontok Ezék 18,25—30-hoz

Isten akarata az, hogy ne a saját magunk alkotta igazságok szabják meg életünket, hanem inkább igyekezzünk az Ő parancsolatainak betartására.

Izráel igazságtalannak tartotta Istent. Büntetést az Ő kezéből sem tudtak elfogadni. Mi is sokszor vagyunk így. Ha valami nem sikerül, hamar kifakadunk, miért ver bennünket Isten? Utólag azonban sokszor rá kell jönnünk, hogy a megpróbáltatás is javunkra szolgált.

Isten féltő szeretetének ajándéka a törvény; a különbségtétel jó és rossz között, sötétség és világosság között, és maga a Teremtő is ahhoz tartja magát. Az ember szereti a kettőt összekeverni, ezért figyelmeztet a próféta szava: van mód azt meglátni, megtérni, és Isten akaratának világosságában járni.

Hívó emberek hite is gyakran meginog Isten próbára tevő keze alatt. Ilyenkor könnyen vádoljuk meg Istent, hogy a benne nem hívőknek jobb, könnyebb sorsa van. Különösen is ilyen emberekhez szól *Ezékiel*. Arra figyelmeztet, hogy Istennek minden gyermeke drága. Ő nem gyönyörködik a bűnös ember halálában, hanem azt akarja, hogy megtérjen és éljen, örök élete legyen. Fogadjuk el Isten szeretetét, bízzunk benne, jó és rossz napokban egyaránt mondhatjuk bátran: „Legyen meg, Atyám a te akaratod!” (37/a)